kafkasya yazıları

TARİH EDEBİYAT KÜLTÜR VE SANAT DOSYASI

ABOUT KAFKASYA YAZILARI

YIL:BİR SAYI:İKİ
YAZ:DOKSANYEDİ
FİYATI: 350.000 TL

Kimlik, Azınlık, Öteki

Yeni etnik felaketler...

Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar

Kafkasya hakkındaki yasaklı yayınlar

Abhazlar

Çerkesler

Çeçenler

Gürcüler

Lazlar

Ubıhlar

Dağıstanlılar

Çerkesler'in Dramı:

İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç

ÖTEKİ: Yağmurdan Önce, Yağmurdan Sonra... MAKEDONYA

"Toplumlar ülkelerini,
dillerini, dinlerini durup
dururken değiştirmezler.
Eğer değiştirmişlerse bunun
çok önemli nedenleri
olmalıdır. Bu nedenler
bilinmek isteniyorsa
geçmişteki olayların
araştırılması, yeniden
sorgulanarak
değerlendirilmesi gerekir..."

YAŞAR BAĞ

Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi
Kültür Din Tanrı

Size en yakın kitapçıda

Çiviyazıları

Kafkasya Yazıları

Çiviyazıları

Kafkasya Yazıları

1997 Yaz *İki*

Çiviyazıları'nın Kafkasya tarihi, edebiyat, politika, sanat ve kültürü üzerine telif ve çeviri yazılardan oluşan dosyasıdır.

Kafkasya Yazıları'nda şiddeti ve savaşı kışkırtan, şoven bir terminolojiyle halkların kardeşliğine zarar veren yazılar yayımlanmaz.

Yayına Hazırlayanlar
Sezai Sarıoğlu, Özcan Sapan

Danışma Kurulu
Hayri Ersoy, Ömer Büyüka, Yaşar Bağ, Ali Çurey
Tarık Cemal Kutlu, Fahrettin Çiloğlu, Ali İhsan Aksamaz
Özalp Göneralp, Semih S. Dağıstanlı

Dizgi/Sayfa Düzeni
Handan Atacık

Hukuk Danışmanı
Mercan Polat
0212. 245 02 31

Adres
Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6 / 9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Tel &Fax : 0216. 349 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64
E-mail : ozcan_ sapan @ INFO-IST. comlink. de

Kapak
Ali Uğur Alparslan

Abonelik
Yılda 4 sayı yayınlanır.
4 sayı için abonelik ücreti; 1.350.000 TL. Yurtdışı, 50 DM veya 55 Hollanda Florini
TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kiymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Basıldığı Yer
Ceylan Matbaacılık
Tel, 0212. 284 37 21-22

Dağıtım
Bir-Yay

İçindekiler

About Kafkasya Yazıları *7*

Kafkasya Yazılarından *9*

"Kimlik", "Azınlık", "Öteki" *11*

Düzenli Dünya *19* Melih Cevdet Anday

Yeni Felaketlerden Kaçınmanın Yolları *20* Abrec Almir

Azınlık mı Dediniz *24* Nilay Yoğun

Öğretmen Çocukların Dilini Konuşuyor mu *25* Fryske Akademy

Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar *27* Yahya Duman

Kafkasya Hakkında Yasaklı Yayınlar *36* Fuat Dündar

Kendi Kaleminden *38* Prof. Şora İbrahim

Nalçik Kentinin Dünü, Bugünü, Yarını *40* Adıge Psalh'e

Çerkeslerin Dramı; İşgal, Soykırım, Sürgün *44* Yaşar Bağ

Çığlıklarım *57* Yaşar Bağ

Çeçen Yazı Dili ve Edebiyatı *58* Tarık Cemal Kutlu

Çeçen Kurdu *63* Jon Sarasua & Aritor Sarasua

Çeçenler ve Komşuları *64* George Hewitt

Gürcüstan Tarihi *74* Ahmet Özkan

Yaşlı Gürcü İçin Ağıt *76* Emirhan Oğuz

Laz Halk İnancında; Germakoçi *77* Wolfgang Feurstein

Didi Nana *90* Selma Koçiva

Hürriyet *95* M. Recai Özgün

Bir Kafkas Dili Ubıhça *96* Antoine de Gaudemar

Çingeneler/Çingene Gecesi *100* Radovan Povlovski

Makedonya *101* Atilla Tuna

Lazlar ve Lazca Bibliyografi *110* Ali İhsan Aksamaz

Ala Kısrağım *115* Semih S. Dağıstanlı

Eleştiri; Yargılama Degil Anlama İnceliğidir *117* Çiviyazıları

Kısa Değinmeler Kısa Haberler *120*

Kafkasya İle İlgili Kitap, Dergi, Kaset *124*

Alaşara

Türkiye'deki Kafkasların Sesi

ABONE

Yıllık Yurtiçi 2.000.000 TL. Yurtdışı 50 DM veya 30 $.
Abone bedelini 673612 (Hayri Ersoy) nolu posta çekine yatırıp
makbuz fotokopisini adresinizle birlikte gönderiniz.

ALAŞARA

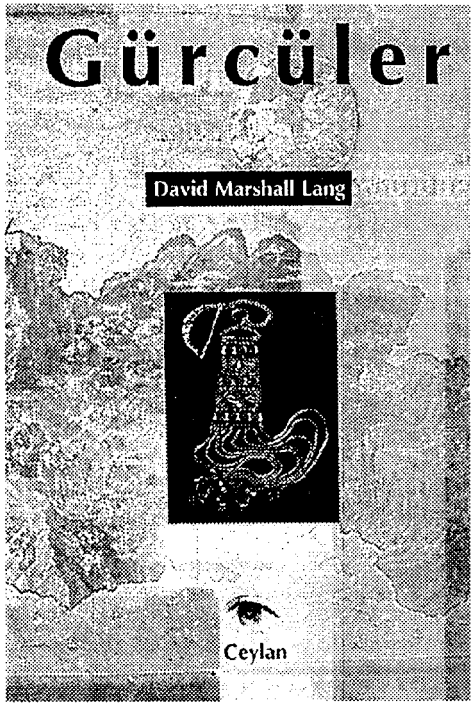
Güneşlibahçe Sok. 1/8 Yazıcı Han, Kadıköy-İstanbul
Tel-Fax: 0216. 418 67 32

Kafkasya Yazıları

1997 Yaz *İki*

Bu Dosya; Kimlik

Gürcüler
David Marshall Lang

Antropolojik açıdan Gürcüler, Svanlar ve Megrel-Lazlarla birlikte "Ponto-Zagros" diye adlandırılan grupta yer alırlar ve palaeo-Kafkas halkları ailesi içinde ortada bir konum işgal ederler. Çağdaş Gürcüler Debets'e göre geçen iki bin yıl için fiziki görünümleri büyük değişimler geçirmiş olmasına rağmen, büyük ölçüde brakisefal veya hiperbrakisefaldir. Çoğu Gürcü güzel, açık ve renkli ten karışımına sahip ve sarışınlar bulunmasına rağmen çoğunlukla siyah saçlıdır. Çoğu ela gözlü, yüzde otuz kadarı da mavi veya gri gözlüdür. Gürcüler, üçüncü bin yılın Hint-Avrupa sızması unsurlarının karışmasına ve bunu izleyen dönemlerde İskitlerin ve Kimmerlerin istilaları, Miletoslu Yunanlı sakinlerin ve daha sonra da Arap, Moğol, Türk ve İranlı işgalcilerin yarattığı dalgalara rağmen, Kafkas bölgesinin ve hemen güneydoğusunun bitişiğindeki yerli sakinlerinin devamı olarak değerlendirilebilir. Gürcü ulusunun toplum yaşamının kökleri Hitit, Urartu ve Asur dönemlerinde bulunmaktadır; bu kaybolmuş uygarlıkların aksine Gürcüstan günümüze kadar sağlam bir biçimde ayakta kalmayı başarmıştır.

Çıktı, Bütün Kitapçılarda

Ceylan Yayıncılık

0212. 284 37 21 - 284 37 22

About Kafkasya Yazıları

"Birth is plural, death is singular"
M. Cevdet Anday

Aphormisms emphasize the importance of beginning. And as a motion; beginning is significant. Kafkasya Yazıları succeeded in being the first in its own species. However, Kafkasya Yazıları needs to be periodical with permanent efforts and those efforts need to reproduce themselves with new ones. It means that Kafkasya Yazıları will become widespread according to the social relations between the writers and the readers and Kafkasya Yazıları has succeeded to communicate with the writers interested in writing about Caucasia. But it's obvious that new relations are needed who are eager to write, translate about Caucasia.

In this edition, the first article has the title of "New Concepts In Our Lives: 'Identity', 'Minority', 'Another". The article is about the relations of Caucasia with those concepts. The article emphasizes the importance of conceptional history that is circled by Identity, Minority, and Another, and the relations between our lives and those concepts. (p.g:11)

The article, "The Condition at North Caucasia: The Ways of Avoiding from New Ethnic Disasters" has been translated by Abrec Amir. (p.g: 20)

"Does The Teacher Speak Students' language?"; by the translation, the necessity and the importance of educating the teachers who will be effective on 'the education in minority languages'. (p.g: 25)

The article of Yahya Duman has the title as; "North Caucasians in Turkey" and examines the problems caused when approximately 40% of the population of North Caucasia leave the country after war. (p.g: 27)

Fuat Dündar's article named "Prohibited Caucasian Publications", gives a short analysis of prohibited Caucasian publications between the years of 1920 - 1944. (p.g: 36)

Another article is a short biography of Prof. Şora İbrahim who has studies on

'Pedagogy on Adiges'. (p.g: 38)

The article "Yesterday, Today and Tomorrow in Nalçik" is translated from Eastern Circassian (Kabardian dialect), shows us the development of Nalçik from the past up to now. (p.g: 40)

The article "The Drama of Circassians, Occupation, Genocide, Bunishment and Migration" belongs to Yaşar Bağ. The writer discusses about the definitions on Caucasia and Circassians and points at the problems caused by the other goverments which contact with Caucasia. (p.g: 44)

Tarık Cemal Kutlu's, "Tchetchen Language and Literature" is about the formation of Tchetchen language. (p.g: 58)

George Hewitt's translation named as "Tchetchens and Their Neighbours" includes the news and concepts broadcasted on Belgium and Holland televisions about Tchetchens. (p.g: 109)

Ahmet Özkan's "History of Georgia" gives us general information about Georgians. (p.g: 74)

"The Figure of Jungle Man *Germakoçi* in The Belief of Laz People" is an article which was developed by Wolfgang Feurstein from the decleration which was presented in the third Symposium of Caucasia held in Oslo. We also added the original article written in Laz language, at the end of that article. (p.g: 77)

"Didi Nana" written by Selma Koçiva mentions the traditions of Laz People in a story form. (p.g: 90)

Antoine de Gaudemar's "About A Caucasian Language: *Ubıh Language*" is an article written in conversation form. (p.g: 96)

Under the headline "Another"; *Macedonia* takes place in this publication. The article includes the history, political and daily life of Macedonia written by Macedonia origined Turk; Atilla Tuna. (p.g:101)

The section of bibliography is titled as "Laz People in National and International Publications". Furthermore, you will find demonstrations of maagzines, books, newspapers and cassettes.

We will be pleased to receive recommendations and critiques from you. For a better communication, please subscribe to *Kafkasya Yazıları*. You will find detailed information about subcription on page 131. ▲

Kafkasya Yazıları'ndan

"Doğum günü çoğuldur, ölüm tekil"
M. Cevdet Anday

Otantik özdeyişler bir işe başlamanın önemini vurgular. Başlamak, sıçrama anı olarak önemlidir. Kafkasya Yazıları, çıkışıyla birlikte çoğul bir başlangıcı, kendi türünde ilk olmayı kotardı. Ne ki, Kafkasya Yazıları'nın sürekllik kazanması, gelenek oluşturması için, çoğul/kolektif çabaların kalıcılaşması ve kurumlaşması başlangıç için gerekli olan çoğulluğun, yeni katılımlarla kendini yeniden üretmesi gerekir...

Bu saptamanın anlamı, derginin yaygınlaşmasının, nicel ve nitel bir düzey yakalamasının yazar ve okurlarla kuracağı toplumsal ilişkilerle doğru orantılı olduğudur. Kafkasya Yazıları, ilk iki sayılık tarihi içinde, "sorun olarak ve olgu olarak Kafkasya" üzerine yazılar yazacak ilk yazar ilişkisini kurdu. Bunun yeterli olmadığı, çeviri ve telif ürünlerle dergiyi besleyecek yeni yazar, çevirmen ilişkilerin kurulması gerektiği çok açık...

Kafkasya Yazıları'nın çıkışıyla birlikte gelen telefonlar, fakslar bir ilgi göstergeleriydi. *Bir-Yay* üzerinden dağıtılan derginin bazı bayilere, ilçelere ulaşmadığı/ulaşamadığı düşünüldüğünde derginin okurla buluşması için yeni enerjilere ihtiyaç var. Bu nedenle, derginin edinilmesi, bayilerde görünür kılınması ve ikinci şahıslara tanıtılması konusunda okurlarımızın gönüllü yardımlarını beklediğimizi özellikle belirtiyoruz...

2. Sayımızda görüldüğü gibi Kafkasya Yazıları, gerek telif ve çeviri yazılarla ilgili, gerekse de derginin genel yapısı ile ilgili şiir ve görsel malzemeleri (fotoğraf, karikatür, otantik görsellikler vs..) de özenli bir biçimde sayfalarında yer verecektir. Bu konuda ölçümüz işlevsellik, konularla bağlantı ve estetik düzeydir...

2. Sayının "Kafkasya Yazıları" imzalı ilk yazısı, "Hayatımıza Giren Yeni Kavramlar: "Kimlik", "Azınlık", "Öteki" başlığını taşıyor. Yazı, Kafkasyalıların bu kavramlarla ilişkilenmelerinin gerekliliği üzerine kurulu. Yazıda, yaklaşık on yıldır bu kavramlar etrafında oluşan "kavramsal tarihin" bilinmesi, hayatlarımızla ilişkilendirilmesinin önemi vurgulanıyor. Yazıda ayrıca, bu başarılamadığında, her kimlik arayışının, bir "kök arama" çabasına dönüşeceği, "otantizme" yönelerek geleneği mutlaklaştıracağı, şimdiki ve gelecek zaman ile ilişkilerin koparılacağı riskinin altı çiziliyor...

Abrec Almir'e ait "Kuzey Kafkasya'daki Karmaşık Durum: Yeni Etnik Felaketlerden Kaçınmanın Yolları" adlı çeviri, Kuzey Kafkasya'yı patlamaya uygun bir bölge olarak ele alıyor. Çeviride etnik felaketlerden kaçınmanın yolları tartışılarak öneriler sunuluyor...

"Öğretmen Çocukların Dilini Konuşuyor

mu?" adlı çeviri, Avrupa Topluluğu'na üye 12 ülkenin otuzdan fazla yerli azınlığı tanımasından yola çıkarak, öğretmenlerin eğitiminin azınlık dillerindeki eğitim için ne kadar gerekli/önemli olduğunu ele alıyor...

Yahya Duman'ın "Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar" adlı yazısı, Kuzey Kafkasya nüfusunun savaşlardan arta kalan kısmının neredeyse % 40'ının ülke dışına çıkmasının yarattığı sorunları ele alıyor... Türkiye nüfusunun yaklaşık % 7'sine yakınını Kuzey Kafkasya göçmenlerinin oluşturduğu düşünüldüğünde yazının bağlamını anlamak daha kolaylaşıyor.

Fuat Dündar'ın, "Kafkasya Hakkında Yasaklı Yayınlar" isimli yazısı 1920–1944 yılları arasında yasaklanan Kafkas Yayınların kısa bir dökümünü veriyor. TC Bakanlar Kurulu'nun gizli toplantılarında alınan kararlar yasa gereği ancak elli yıl sonra yayımlanıyor...

"Kendi Kaleminden Prof. Şora İbrahim" adlı yazı, "Adıgelerde Pedagoji" üzerine bilimsel çalışmalar yapan yazarın kısa biyografisini veriyor...

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin Merkezi "Nalçık Kentinin Dünü Bugünü Yarını" adlı yazı, bugünkü Nalçık kentinin tarihten bugüne ne tür gelişmeler gösterdiğini irdeliyor.

Yaşar Bağ'ın "Çerkeslerin Dramı; İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç" adlı yazısı, Kafkasya ve Çerkesler hakkında tanımlara değiniyor ve Kafkasya ile ilişki kuran diğer devletlerin ortaya çıkardığı sorunları açığa çıkarıyor...

Tarık Cemal Kutlu'nun "Çeçen Yazı Dili ve Edebiyatı" adlı yazısı Çeçen yazı dilinin oluşum serüveni üzerine kurulu...

George Hewitt'in "Çeçenler ve Komşuları" adlı çeviri yazısı Belçika ve Hollanda televizyonlarında, yazılı medyada Çeçenlerle ilgili çıkan haberlerin kavramlar ve tarihsel hataları üzerine kurgulu...

Ahmet Özkan'ın "Gürcüstan Tarihi" yazısı, Gürcülerin tarihine dair genel bilgileri içeriyor...

Wolfgang Feurstein'in "Laz Halk İnancında Germakoçi" adlı yazı, Oslo'da yapılan 3. Kafkas Sempozyumu'na sunulmuş olan bildirinin biraz genişletilmişi Yazının sonunda, "orman insanı" ile ilgili mistik inanış üzerine orijinal metnide yayınladık...

Selma Koçiva'nın "Didi Nana" isimli öyküsü, Laz gelenek ve göreneklerine değiniyor...

Antoine de Gaudemar'ın "Bir Kafkas Dili Ubıhça" yazısı yok olduğu sanılan bir dil üzerine söyleşi türünde...

"Öteki" köşesinin konuğu: Makedonya. Kendisi Makedonyalı bir Türk olan Atilla Tuna'nın, yazısı, ülkenin tarih, siyaset ve gündelik yaşamı üzerine detaylı bir inceleme...

Bibliyografya bölümü ise, "Yerli ve Yabancı Yayınlarda Lazlar" adını taşıyor.

Ayrıca bu sayıda, Kafkasya hakkında kısa haberlerin dışında Kafkasya konusunda yayınlanmış Dergi, Kitap, Gazete ve Kaset tanıtımları yer alıyor.

3. Sayımızda buluşmak üzere dostça ve barışça. ▲

Hayatımıza giren yeni kavramlar: "Kimlik", "Azınlık", "Öteki..."

"Anımsar mısın Toros ekspresinden inmiştiniz
Biletlerinizden ibaretti ikinizin de kimliği"
Cemal Süreya

Cemal Süreya'nın bu güzel dizeleri, sonsuz çağrışımlarının yanısıra, kimlik tartışmasının bazı yönlerini imlediği için hep önemli gelir bize... Özellikle de merkez–çevre ilişkileri bağlamında bir okuma yapıldığında, yolculuk halinde olanın, yani öteki mekana, öteki biz'e seyredenin, üzerindeki biletin bir "çare" olduğunu işaret ettiğini düşünebiliriz.

Kendini ve ötekini keşfetmek ve keyfetmek için bilet bir kimliktir...

Şiirin imgesel olanaklarını bir an bir kenara bırakıp gerçek yaşama dönecek olursak, Dünya'da ve Türkiye'de ve bölgemizde güncelleşen kavramlardan birinin "kimlik" kavramı olduğunu belirtik olarak söyleyebiliriz. Son onbeş-yirmi yıldır, "azınlık" ve "kimlik" kavramları siyasette, sanatta ve gündelik yaşamda yaygınlaştı. Kimlik kavramının vazgeçilmez birer öge olarak hayatımıza girmesi sadece siyasal bir olgu/sorun değil. Son yıllarda yapılan "azınlık edebiyatı ve kimlik sorunu" başlıklı edebiyat/sanat tartışmaları da aynı konunun versiyonlarıdır.

"Azınlık", "kimlik" ve "öteki" kavramı etrafında yapılan siyasal, toplumsal, kültürel ve sanatsal çalışmaların Kafkasya kökenliler tarafından da bilinmesi ve tartışılması gerekiyor. Kimlik sorununun basitçe bir "kök arama", "öze dönme", "tarih ve arşiv tarama" çalışması olmadığı, tersine gelenek ile modernlik arasında bir sentez yakalayarak, siyasal eşitlik denkleminin parçası olması gerektiği düşünüldüğünde "ayrıntı" gibi görünen böyle bir mesaiye gereksinimin olduğu ortaya çıkar.

"Kimlik", "azınlık" ve "öteki" kavramlarının tarihi ile ilişki kurmamız gerektiği sadece güncel bir sorun değil. Lozan'dan bu yana azınlık kavramı üzerinde uluslararası tartışmalar yapıldığı, kararlar alındığı ve bu kararlar doğrultusunda bir hayatın yazgı gibi yaşandığı bilinir. Lozan'da "gayrimüslüm" olarak adlandırılanların (Ermeni, Rum, Yahudi vs.) azınlık statüsü içine alınması, Müslüman kökenli olanların (Lazlar, Gürcüler, Çerkesler vs.) bu statünün dışında tutulması ger-

çeği, sorunun çözülmediğini gösteriyor. Siyasal, toplumsal ve kültürel işaretler bu yönde.

Öte yandan özellikle son onbeş yıl içinde, "azınlık", "kimlik", "öteki" kavramlarının içeriği doldurulmaya, yeniden yorumlanmaya ve dönüşüme uğratılmaya başlandı. Bu nedenle artık azınlık kategorisi, sadece etnik, dinsel ve kültürel toplulukları imlemenin ötesinde, özürlüleri, göçmenleri, kadınları, eşcinselleri, üçüncü dünyalıları, marjinalleri de içene almaya başladı. Böylece "kimlik" ve "öteki" tartışmaları nitelik ve nicelik olarak da dönüşüme uğradı. Ve artık özdeş bir tarih anlayışının ürünü olan ulusdevletin aşılması anlamında devlet/toplum, devlet/birey, devlet/yurttaş, devlet/ulus, devlet/azınlıklar ilişkisinin yeni bir çerçevede ele alınması gerekiyor. Bu üç kavramla ifade edilen sorunların folklorik çerçeveden kamusal alana, siyasal alana taşınması gerçeği çatışmaları arttıran bir işlev görüyor.

Bu kavramların işaret ettiği sorun sadece Türkiye'ye özgü de değil. Yakın çevremizde Bosna–Hersek, Kafkasya, Kıbrıs gibi çatışmalı toplumlarda yaşanan siyasal toplumsal, kültürel çatışmaların gerisinde, ulusdevleti oluşturan ulusların ve azınlıkların bileşenlerin din, dil, ırk, etnik ya da kültürel temelde öne sürdükleri "kimlik" talepleri de yer alıyor.

Demek ki birden çok halkın, ulusun ya da azınlığın yaşadığı toplumlarda ulusdevlet mantığı içinde bastırılan ve çözüldüğü sanılan sorunlar bir zaman sonra açığa çıkıyor ve eski toplumsal sözleşme ile bileşenleri bir arada tutmanın koşulları zorlaşıyor, ortadan kalkıyor. Dahası çatışmalar başlıyor. Sorunların özgürlükçü ve eşitlikçi siyasal projeler (otonomi, federasyon, kültürel özerklik vs. vs.) içinde çözülememesi durumunda ise merkezi devletlerin ulusçulukları karşısında oluşan "kimlik" istemli direniş, eşitlik ve özgürlük denkleminin öznesi olamadığı durumda, "kurucu ulus"a refleks olarak mikro ulusçulukların doğmasına da yol açıyor.

"Kimlik", "azınlık" ve "öteki" kavramlarının son yıllarda siyasal/toplumsal yaşama girmesi rastlantı değil. Tam tersine tarihsel, siyasal ve toplumsal koşulların birikiminin zorunlu bir sonucu. Avrupa'da Fransız ihtilaliyle birlikte, "kapitalizmin şafağı"nda iç dinamiklerin belirlediği tarihsel koşullarda oluşmaya başlayan ulusdevlet'ler bir "aynılaştırma" pratiğiydi. Tarih bilgilerimizi yokladığımızda göreceğimiz ilk gerçeklik, jakobenci üniter devletlerin, kurucu etnik dışında öteki kollektif kimliğin inkarına ve yıkıcı güç olarak görülmesine dayanır. Bizde ise –farklı iç dinamiklerle ve farklı koşullarda– 1923'lerde kurulan ulusdevlet ise, alamet–i farikası "Türkiye Türklerindir", "Ne Mutlu Türküm Diyene" olan ve öteki'ni yok sayan nev–i şahsına münhasır çok özgün/çarpık bir "aynılaştırma" pratiği olarak gelişti ve günümüze kadar evrildi.

Son yıllarda ise, sadece Kürtler bakımından değil, diğer azınlıklar ve halklar ve kültürel topluluklar bakımından da, resmi tarihin dayattığı "aynılığı" değil, eşitlik ve özgürlük ihtiyacının ortaya çıkardığı "farklılığı" öne çıkaran bir kimlik istemleri ortaya çıkmaya başladı. (Resmi tarihin bu "tezahürü" algılayış biçimi ise ne yazık ki "kökü dışarıda" sendomudur. Ki bu sendrom bütün ulusdevletlerin evrensel hikayesidir...) Bunun anlamı; "eşitlik ve özgürlük", istemlerinin gündeme gelmesiyle "kimlik", "azınlık" ve "öteki" kavramlarının temel kavramlar olarak siyasal–kültürel hayata dahil olması gerçeğidir. Bunu görmek için değişik dinlerden ve milliyetlerden azınlıkların çıkardıkları yayınların niceliğine ve niteliğine bakmak yeterli. Kürtlerin kimlik talepleri bir yana, bu gün Kafkas kökenliler (Lazlar, Gürcüler, Çerkesler, Çeçenler vs.) ve Müslüman olmayan azınlıklar (Ermeniler, Yahudiler, Rumlar vs.) hem kendi kimliklerini/statülerini, hem de egemen olan "çoğunluk" ile ilişkilerini yeniden düzenlemenin, verili sistemle eskisinden farklı bir toplumsal–siyasal sözleşme yapmanın hazırlıklarını yapıyorlar. Bu çabaları, basit bir kök arayışı olarak görmek, ya da egemen olanın baskı, şiddet, hegemonya ve asimilasyon çabaları karşısında, kendini koruma ve kollama çabası olarak görmek sorunu basitleştirmek ve hiç anlamamaktır.

"Kimlik" sorununun ulusdevletin geldiği aşama/açmaz ile ilişkisi yapısaldır sadece "azınlık"sorunlarıyla ilgili değildir. Kimlik sorunu ile makro ve mikro iktidar sorunu arasında yapısal bağlar vardır. Ancak, kimlik sorunu siyasal bir adlandırmanın ötesinde anlamlara da sahiptir. Merkez–çevre kimliği, doğu–batı kimliği, Avrupa merkezli kimlik, üçüncü dünyalı kimlik, gibi coğrafi tanımlamalar üzerinden yapılan kimlik adlandırmaları da kimlik tartışmasının bir başka yönünü imler.

Son yıllarda yaygınlaşan "kadın kimliği" bağlamındaki duruş biçimleri de bir başka hakikattir. "Kadın kimliği" üzerine yürütülen tartışmalar/pratikler, ulusal, sınıfsal kimliklerin ötesinde, onları kesen ve aşan bir başka yere gönderme yapmaktadır. Bu kimliğin kendini tanımladığı yer ise, erkek egemen ideoloji ve erkek egemen kimlik karşısında, değişik versiyonlarıyla bir başka duruşu, "kadın kimliği"ni öne sürer.

Aslında, "öteki", "kimlik" ve "azınlık" kavramlarıyla ifade edilen sorunun kaynağını, devletin ve toplumun eski referanslarla gidemeyeceği gerçeğinin tarihen ve siyaseten açığa çıkması oluşturur. Yaşamın içinde kimlik talepleriyle ortaya çıkan yeni toplumsal muhalefet odaklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dışarıdan verilen, dayatılan resmi kimlik politikası karşısında bu duruşların tümü kültürel ve siyasal duruş farklılıklarına karşın, eski siyasal, hukuksal çerçevenin aşınması,

aşılması ve yeni bir demokratik çerçeve oluşturulmasının imkanlarıdır. Tarihin çözülmek üzere toplumun önüne koyduğu yeni sorunların çözülmesinin imkanlarını imler bu üç kavram...

Dışarıdan Verilen Bir Giydirme Olarak Kimlik...

"Oshima'nın Asılarak Ölüm filmini görmedim ama bildiğim kadarıyla bu filmde şöyle bir olay geçer. İdama mahkum edilen "R"nin infazı gerçekleştirilemez, asılan bedeni ölüme direnir çünkü 'R' hafızasını kaybetmiştir. Kimliğini ve suçunu hatırlayana kadar ölmeyecektir. Cellatlar bu durum karşısında ne yapacaklarını bilemezler, çaresiz kalırlar. Hakkında verilen yargının geçerli olması için kimliğini telaffuz etmesi, bir bakıma itiraf etmesi gerekir. Oysa, hafıza kaybı bu film kişisini suçun da cezanın da muhatabı olmaktan çıkarmıştır. "Kimliği" telaffuz etmenin düzenin tasnifini ve onun kurallarıyla yargılanmayı kabul etmek anlamına gelebileceğini düşündürüyor bu ilginç fantazi. Dahası bu kimliğin bize başkaları tarafından, bizi ölüme mahkum edebilecek birileri tarafından verilmiş olabileceğini."[1]

Bu örnek kimliğin, aynı zamanda dışarıdan verilen, giydirilen bir şey olduğuna işaret etmektedir. Basit bir anlatımla, Avrupalı, üçüncü dünyalı, Alman, Türk, Siyah veya Kızılderili doğmak ve olmak elimizde değildir. Doğulan ortam, nesnel ve öznel koşulların toplamı ve binlerce ideolojik, siyasi, psikolojik ortam içinde kimlik dışarıdan verilir. Bu nokta, "Kişiler tarihlerini kendileri yaparlar, fakat keyiflerine göre kendileri tarafından seçilmiş koşullarda değil de, geçmişin doğrudan doğruya verdiği ve miras olarak bıraktığı koşullarda olur bu. (...)" tümcesine en yakın olunan noktadır. Bu nokta, nesnelliğin öznelliği önceleyiği anı/süreci saptar. İnsan önce tanımlanır, aile, devlet toplumun mekanizmaları içinde bunu kendiliğinden öğrenir. Dinsel kimliklerin, kadın erkek kimliklerinin elde edilmesi de böyle değil midir? Müslüman olmak, ya da Hıristiyan, Budist vs. olmak (tekil örnekler ve reddedişler bir yana– bireye dışarıdan verilen, giydirilen kimliklerdir. Kadın ve erkek kimliğinin öğretilmesi süreci de dışarıdan verilen ve giydirilen kimlik sorunudur. Bu nedenle kimlik, aynı zamanda düzenin tasnifidir ve işin başında bireye ve ya bizlere dışarıdan verilir, dayatılır. Verili olan geleneksel çerçevenin ötesine geçmek afaroz mekanizmasını göze almak demektir...

Bu nedenle koşulların insanı yarattığı, biçimlendirdiği bu nesnellik üzerinde, insanın da koşulları yaratması için, bize başkaları tarafından verilen bu kimliği değiştirip dönüştürmeye yönelik çabalar gereklidir.

1- Meltem Ahıska, Defter, Bahar 96, "Kimlik" Kavramı Üstüne Fragmanlar

Yaralı bilinç ve yaralı kalma alışkanlığı...

"Durmadan suçlusunuz
Durmadan suçlusunuz
Durmadan suçlusunuz ve artık kendinizi
Gücünüz yok ödemeye"

Edip Cansever

Son yıllarda hayatımıza giren akademik kavramlardan birisi de "yaralı bilinç"tir. Geleneksel toplumlara atfedilen bu özellik, çatışmalı toplumlardaki "yaralı kalma alışkanlığı" ile birleştiğinde önemli kavram ikilisi oluyor. Çatışmalı toplumlar, kimlik oluşumunu "yaralı kalma alışkanlığı"nı sürekli tutarak gerçekleştirir. Yaralı kalma alışkanlığı, yaralayan ve düşman olan öteki'nin sürekli akılda tutulmasını sağlayan psikolojik bir mekanizmadır. Bu mekanizmalar etnosantrizme de kaynaklık ederler. Yaralı bilinç ve yaralı kalma alışkanlığı içinde devasa bir korumacılık, tutuculuk geliştirilir ve kimlikler "farklılığınız herşeyinizdir" deyimi üzerinden kurulur. Öteki ile kardeşliği ve barışı savunmak ulusal bir suçtur! Çünkü öteki, bizi mahvetmek isteyendir. (Rumdur, Türktür, Gürcüdür, Çerkesdir, Rustur vs...) Bu noktada resmi kimlik, kendi tarafında "hain" olanın öteki tarafta "kahraman" olması üzerine kuruludur. Kimliğin böyle kurulduğu ve öteki'nin böyle tanımlandığı koşullarda, ötekine göre tanımlanmış "kolektif kimlik" herşeydir, "bireysel kimlik" ise hiçbir şeydir...

Bir Kimlik Kaybı Olarak Melezleşme!..

"Hangi dilde ağlayacağımı bile şaşırdım
çoğu kez/ yabancı da değil çeviri bir hayattı yaşadığım/ anadilim başkaydı, anavatanım başka/ ben derseniz bambaşka– /
Daha o karartma günlerinden görünmüştü/ hiçbir ülkenin şairi olamayacağım/ çünkü azınlıktım. Ve "özgürlük"/ hiçbir ulusal sözlüğe sığmayan bir sözcüktü.../
En sonunda üç dil birbirine girdi şiirlerimde/ Ne Türkler duyabildi içimden geçenleri/ ne Elenler, ne de Öbürleri–/ Ama kınamıyorum onları savaş zamanıydı."

Mehmet Yaşın

Batının, ya da daha politik bir adlandırmayla söylersek kapitalizm–emperyalizmin, sömürgeleştirdiği ülkeleri kimlik kaybına uğrattığı söylenebilir. Ne ki aynı mekanizmaların iç sömürgelerde ve ulusdevletin olduğu her yerde benzer bir biçimde ortaya çıktığı da bir başka gerçektir. Çünkü sorun, yalnızca iç dinamiğiyle gelişen birinci dünya ülkelerinin kendi varoluş biçimlerinin bütün kavram ve pratiklerini üçüncü dünya ülkelerine dayatmaları ve orada yaşayan halklarda bir "melezlik" ve "şizofreni" yaratmaları ile sınırlı değildir. Diğer örneklerde de,

(üçüncü dünya ülkelerinin kendi içlerindeki ilişki ve çelişkilerde, kimlik elde etme süreçlerinde de...) baskı altında kalan kültürel topluluklar, azınlıklar ve uluslar "hafıza" ve "kimlik" yitimine uğramakta ve bunun sorumlusu olanlar tarihen ve siyaseten suçlu duruma düşmektedirler.

Böylesi koşullarda kendi hakikatlerini ortaya çıkaramayan ve gizli, illegal yaşamaya geçen "örtülü" kimlikler en uygun evrede, iç ve dış koşulların bir yerinde, işaret parmaklarını yitirmediklerini gösterircesine, tarihe parmak kaldırarak "ben de varım" demektedirler.

Zorla ya da dolaylı zorla (hegemonya, asimilasyon) dayatılanın kimlik kaybına yol açması elbette ilişkinin eşit ve özgür kurulamayışı ve pozitivist tarih anlayışıyla ilgilidir. (Bu noktada, geri bıraktırılmış halklara uygarlık götürülmesinin teorisi, misyonerleri anımsayalım.

Kodlanan Farklık Olarak Kimlik

"Ağacın dalları uzar tek bir dalda
Tek bir dalda gömülmek ister ağaç."
M. Cevdet Anday

Kimlik ilk bakışta kodlanan farklılık gibi görünür. Egemen kimlik karşısında kendine yer açmak isteyen öteki kimlik, kendini zorunlu olarak kodlar. Bu kodlayış, tanımlama işi, kimliği egemen öteki'ne göre tanımladığı oranda kapalı devre bir durum alır. Referans olarak ise yaygın bir biçimde özüne ve kendi özgün tarihine başvurur. Egemen kültürün yaptırımcı, hizaya sokucu, içerici ve yok edici hegemonik tavrına karşı gelişen, kendine ait farklılıkları savunmayı içeren bu kimlik tanımı, başlangıçta demokratik ve eşitlikçi bir durumda olmasına karşın süreç içinde karşı çıktığı egemen kimliğe dönüşebilir. Bunun adı, karşı çıkılan şeyin kendisi olmaktır ve tarihte örnekleri çoktur. Mazlumunun zalim olması şeklinde otaya çıkar.

Bu nedenle "eşitlik ve özgürlük" kavramları ile "kimlik" arasındaki ilişki can alıcıdır. Kimlik, genellikle aynılaştırmayı reddeden farklılığı kabullenen bir mantık üzerine kuruludur ve bu nedenle de daha çok eşitlik talebiyle dillendirilir. Kimlikler, kendini egemen olan ya da egemen olmayan öteki'ne göre tarif ettiği anda, kapalı devre bir ideolojik kimlik haline gelir tutuculaşır. Ancak, kimlik, içinde sınırlamayı ve tutuculuğu olduğu kadar, umudu da barındıran bir imkandır. Özellikle eşitlik mücadelelerininin umudu, çünkü, ulusdevletlerin tek ulus, tek kimlik dayatan resmi politikaları karşısında eşitlik talebi bir umuttur. Bunun siyasal, kültürel, ya da siyasal–kültürel bir talep olarak nasıl şekilleneceği ayrı bir konudur.

Kendini sadece öteki karşısında tanımlayan kimlik, kendi biz'i içinde var olan eşitsiz olanları ve benzeşmezlikleri soyut bir kavram içinde eşitleyerek/benzeştirerek yanılsama da yaratır.

Kimliğin özdeşleşme yoluyla kurulması gerektiğini öne süren siyasal kimlik saptamaları, yaklaşımlar sorunludur. Bu yaklaşım kabaca aynı özü taşıyanların aynı kümede olduğunu varsayarak yol alır. bu kavrayışa göre bütün Türkler Türk, bütün Kürtler Kürt, bütün Rumlar Rum, oldukları için Rum kimliğini taşımalıdır. Bu, tersinden öteki ile ayrılıkları bir kimlik (ad) etrafında aynılaştırılarak bir başka öteki olan kendini özdeşlik temelinde kurar. Bu nedenle de "Özdeşleşmeyi temel alan bu yaklaşım, kimliğin oluşumundaki koşulları görmezlikten geldiği için onu aşma imkanlarını da kendine tanımaz."[1]

Sonuç Yerine Bir Öneri:

"Ve dünyamız döner
Karnındaki çocuğu kollayarak"
Oktay Rifat

Kafkasya kökenliler, kendilerini ve taleplerini yeniden tanımlarken, "kimlik", "azınlık", "öteki" kavramları etrafında da ayrıntılı çalışma yapmalıdır. Bunun anlamı, öteki'ne göre tanımlanan kimliklerin yarattığı sorunlar anlaşılmalıdır. Dahası ötekine göre tariflenen ve öteki karşısında eşit olmayı değil, iktidar olmayı öne süren kimlik talepleri önünde sonunda öteki'nin eşiti olarak değil, düşmanı olarak gören bir tarihi yaratıyor. Bu nedenle savaşların, ekonomik ve siyasal nedenleri içinde "kimlik", "azınlık", "öteki" kavramları etrafında kurulan hayatların da olduğunu akıldan çıkarmamak gereklidir.

Resmi tarihin mekeziyetçi kavramları ve "özdeş/türdeş" bir toplum tasarlama ve kurma çabaları karşısında farklılıklarımızı ve özgün kimliğimizin tanınmasını savunmak ve bunu eşitlik tasarımıyla birleştirmek ilerleticidir. Ne ki bu farklılığı/kimliği kendi içimizde bir ödeşlik yaratmak için istemek ve teorize etmek yanılgıdır. Kimliğimizi, öze dönüş adı altında sadece geçmişi/tarihi ve o geçmişin sembolleri (kahramanlar vs.) ile oluşturmaya çalışmak, şimdiyi ve geleceği anlamayı zorlaştıran bir algılayıştır. Egemen olan (iktidarda olan ve baskı altında tutan) ya da egemen olmayan, mağdur ve baskı altındaki diğer kimliklerle ilişkimizi düşmanlık olarak değil, eşitlikçi düzlemde görerek bir ilerleme sağlanabilir.

Aynılık ya da özdeşlik karşısında ayrılıkların tanındığı bir yeni toplumsal uzlaşma, yeni bir yurttaşlık anlayışı gereklidir. Bu nedenle şimdiye kadar yapılan çalışmaların (tarih, otantizm, farklılıkların vurgulanması ve öğrenilmesi) ötesine geçilerek, bunların eşitlikçi bir siyasal/toplumsal proje ile, çok kültürlü, çok kimlikli bir toplumda nasıl örtüşeceğine dair yeni mesailer yapmak gerekmektedir. Bunlar yapılmadığında "kimlik" tartışmaları sadece tarih öğrenmekle sınırlanacak ve

1- Meltem Ahıska, Defter, Bahar 96

bu alanda yapılan çalışmalar (dergiler, dernek çalışmaları) birbirine tekrarlar hale gelecektir. Şu anda bir atlama eşiğinde olunduğunu bilmek ve biriktirilen her şeyi yeni bir yöne evriltmek gerekmektedir. Bu nedenle ulusdevlet'in ötesinde eşitlikçi ve özgürlükçü bir projenin ne olacağına dair tartışmalar, tarih çalışması ve arşiv tamasından çıkarılmalıdır.

Bu nedenle, "öteki, azınlık, kimlik" üçlü kavramları, "farklılıklarda birlik" sorununu kavramanın anahtarları olarak önemlidir.

"Hep sen kazanırsın ey çözümsüzlük", dizelerindeki anlamı tersine çevirmek için başka çıkar yol var mı? ▲

"Her yerde herkes, kendi yabancı'sını seçer ve onu dıştalamanın yollarını arar. Tarih boyunca. Öncelikle uluslar ve budunlar bağlamında kesinleşmiştir ayrışma; sonra da bölgeler, kentler, mahalleler, sokaklar katında mevziler edinmiştir. Özne'deki öteki paranoyası yalnızca korunma ve içe kapanma boyutlarında bir geri duruş getirmemiştir üstelik: Haçlı ve haçsız mantığı, bir yandan da ileri çıkmıştır ikidebir: Talan, istila, sömürü felsefesi yakın ve uzak komşuları, yabancı ile düşmanı çakıştırmaktan kendini alıkoyamamıştır."

Enis Batur

Düzenli Dünya

Bayılırım şu düzenli dünyaya
Kışı yazı
Baharı güzü
Gecesi gündüzü sırayla.
Ağaçların kökü içerde
Dağların başı yukarda
Bütün dağların başı yukarda
İnsanların aklı başında
Bütün insanların aklı başında
Beş parmak yerli yerinde
Baş işaret orta yüzük serçe.
Diyelim kalksa da serçe
Orta parmağa doğru yürüse
Ne haddine
Yahut akasyanın biri
Başını toprağa daldırdığı gibi
Bir gezintiye çıksa
Merhaba kestane, merhaba çam
Selâmün aleyküm, aleyküm selâm
Kimsin nesin nerelisin derken
Laf açılır mı bizim akasyanın kökünden...
Bir uğultudur başlar rüzgârda
Kökü dışarda, kökü dışarda!
Yahut ne olur koca bir dağ
Başaşağı gelsin...
Aman Allah göstermesin.
bayılırım şu düzenli dünyaya
Altta ölüler
Üstte diriler
Gel keyfim gel!

Kuzey Kafkasya'daki Karmaşık Durum:
Yeni Etnik Felaketlerden Kaçınmanın Yolları

Abrec Almir *

Kuzey Kafkasya Bölgesi Rusya Federasyonu'ndaki patlamaya en müsait olan bölgedir. Bu bölgede askeri operasyonlar yapılıyor ve eğer yeni gerginlikler yaratacak kaynaklar zamanında yok edilmezse bu askeri operasyonlardan daha kötü şeyler de bekleyebiliriz.

Bu durumun ortaya çıkmasına yol açan nedenlerin belirlenmesi ve bunların tüm bölgede tekrarının önlenmesi önemlidir. Bölgenin bilinmeyen özellikleri ve burada daha önce yer alan gelişmeler:

1- Kuzey Kafkasya çok çeşitli yolların kesişim noktasındadır ve tarihin en eski çağlarından beri Avrupa ile Asya'yı bağlayan bir tür köprü olmuştur. Şayet Kuzey Kafkasya'nın stratejik önemine doğal kaynaklarının çeşitliliği, verimli topraklarının bolluğu ile iyi iklim şartlarını da ekleyecek olursak, pek çok ülkenin (Rusya ve Türkiye'nin de bölgeyle ilgilendiğini belirterek) nüfuslarını bölgeye yaymak için neden çabaladıklarını anlamak kolaylaşıyor. Rusya bu çabanın birkaç yüzyıl süren galibi olarak bilinir ve eğer bölgede yeni bir kriz ortaya çıkarsa ufukta eski hâkim güçler görünür ve başka bir ihtilaf patlak verir.

2- Dünyanın hiçbir yerinde ulusal çeşitlilik bakımından Kafkasya'ya eşit hiçbir yer yoktur: Kafkasya'nın genetik kökenlerini (orijinlerini) ya da linguistik (dilbilimsel) açıdan ortak özelliklerini (ya da her ikisini de) paylaşan beş değişik grup halk belirler. Bunlar Dağıstanlılar, Veynaklar, Osetler, Abhaz-Adıgeler ile Türk kökenli halklardır. Öyleyse bu bölgede elliden fazla, aralarında genetik ve kültürel ilişki bulunan otohton (yerli) halklar yaşıyor.

3- Kuzey Kafkasyalı halklar sömürgeciliğin tüm sözde yararlarından, yani kendilerine karşı özgürlüklerine düşkün karakterlerinden dolayı yalnızca Rus İmparatorluğu'ndan değil, sonrasında Sovyetler Birliği tarafından bu kez gizliden kullanı-

(*) *Abrec Almir, Adıgey Cumhuriyeti Ulusal Müzesi Direktörüdür*

lan asimilasyon ve jenosit (soykırım) araçlarından çok çektiler. Tüm bu olaylar insanların kafalarına kazındığından her yeni emperyal (imparatorluk) düşünüş manifestosu olumsuz bir tepki yaratıyor.

Günümüzdeki gerginliğin sebeplerinden bahsederken bunları ikiye ayırabiliriz: Genel sebepler ve katılaşmış yerleşik sebepler.

Genel Sebepler:

1- Sovyetler Birliği'nin dağılışı ki, bu olay pek çok sıcak nokta yarattı. Örneğin Lezgi problemi iki bağımsız devlet olan Rusya ile Azerbaycan'ın ortaya çıkışından sonra gündeme geldi. Durum bu iki ülke arasına katı ve kesin bir sınır çizgisi çizilmesi, böylelikle de Lezgiler'in ikiye ayrılmalarıyla daha da karmaşıklaştı.

2- Halklar arasında ulusal benliklerin değer kazanmasındaki yükseliş, cumhuriyetlerin ve farklı partilerin ve bunların bünyelerindeki hareketlerin politik kaynaklarının belirlenmesinde temel teşkil edecek milli bir görüşün kabulü.

3- Milli politikalarda bilimsel olarak saptanmış ulusal program eksikliği, ulusal gelişim problemlerini çözmeye yönelik sistemli ve kapsamlı araştırmaların eksikliği... Örneğin ABD'deki üniversite ile kolejlerin 170'inin merkezleri uzlaşmazlık problemlerini çözmekle meşgulken, bizde bu tür kurumların biri bile bu konularla ilgilenmiyor. Kriz durumları ortaya çıktığında bu merkezler ya sıcak noktalara casuslarını gönderir ya da güç kullanımı politikasına başvurur.

Katılaşmış-Yerleşik Sebepler:

1- Güney Osetya ile Abhazya'daki savaşlar, Oset-İnguş açmazı. Bunların sebepleri farklı farklı olabilir, ancak pek çok ortak noktaları var ve bu savaşların bölgedeki durumları oldukça kötüleştirdikleri söylenebilir. İlk iki meselede (Güney Osetya ve Abhazya) Kuzey Osetler, Çerkesler, Çeçenler ve Abazinler kardeşlerini desteklemeye geldiler. Kafkaslar'daki diğer halklar ve Kazaklar ve Rus gönüllüler de Abhazya savunmasında görev aldılar. Rus hükümetinin ilk tepkisi oldukça tehlikeliydi. Rusya federasyonunda yaşayan halkların ve cumhuriyetlerin menfaatlerini gözardı ediyordu.

2- Çeçenya'nın bağımsızlığını ilân etmesi diğer cumhuriyetlerin niyetleri, davranışları üzerine bir doğal alarm yarattı. Çeçenya'nın bastırılması için kullanılan abluka ile diğer yöntemler yeterli görülmedi. Problemlerin politik metodlarla çözümlenme yolları daha yoğun kullanılmalıydı.

3- Milli sınırlar arasındaki sınır çizgileri ve suni karakterleri ve bölgesel hak iddiaları (1930'a kadar böyle iddialar var) tartışılabilir.

4- Farklı etnik grupların bir ulusal sınır içinde birleştirilmesi (Kaberdey-Balkar,

Karaçay-Çerkes) ya da bir halkın (Örneğin Lezgiler'in) veya etnik olarak birbiriyle alâkalı grupların birbirinden ayrılması (örneğin Balkarlar ve Karaçaylar bir yanda, Kaberdeyler, Çerkesler, Adıgeler diğer yanda).

Bu şekilde ayrılma ve bağımsız cumhuriyetler kurulması istemi Sisam ikizleri örneğindeki gibi zor olacak.

5- Bastırılmış halkların rehabilitasyonu hakkında yasanın yapılması için herhangi bir mekanizmanın eksikliği...

Sadece yasa bile ilerici bir doküman; ancak koşullarının yerine getirilmesine ilişkin hiçbir somut öneri içermiyor. İlk önce bir cumhuriyetin kuruluşunu ilân edip, sonrasında onun topraklarının ve sınırlarının düşünülmesi hiç de doğru değil sözgelimi...

6- Pek çok cumhuriyetin liderliğinde daha önceki partilerin politikalarının izlenmesi. Egemenlik fikrinde kendi menfaatlerini kullanmaları, genellikle ulusal ve demokratik hareketleri kullanarak politik ve ekonomik reformları engelliyorlar. Resmi makamlar ile ulusal hareketler arasındaki zıtlık bölgede istikrarsızlığı getiriyor.

7- Askeri güçlerin yaygın kullanıma sokulması. Abhaz savaşının başlangıcında 10 tabur Kuzey Kafkasya bölgesine geldi.

Bölgedeki birliklerin sayısı giderek artıyor. Bu askeri üniteler kendi halkları tarafından kendilerine güvenilmeyen liderleri genelde desteklemek için kullanılıyor.

Kuzey Kafkasya'daki durumu istikrarlı hale getirmek, yeni anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için ne gibi önlemler alınabilir?

Öncelikle etnik problemlerle ilgilenirken emperyal düşünceler kesinlikle elenmeli. Halklar da kişiler gibi eşit halklara sahip problem durumların çözümünde bir ulusun menfaati diğerininki pahasına çözülmemeli.

Yukarıda belirtilen ikilemlerle ilgili olarak şu çözümler önerilebilir:

a- Abhazya'da: Gürcü birliklerinin ve Kuzey Kafkasya'dan gönüllülerin çekilmesinden sonra burada politik bir diyalog başlatılmalı.

b- İnguşya'da cumhuriyet topraklarından birliklerin çekilmesi Prygorodnyj Rayon probleminin çözülmesi, Kuzey Kafkasya bölgesindeki birliklerin sayısında gözle görülür bir azalma sağlanması.

c- Tartışılabilir sorunların çözümünde üçüncü şahısların uzlaştırıcılığından daha çok faydalanılması ve UNPO'nun (Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu) bu işlemlerde yer almak üzere davet edilmesi.

İkinci olarak yakın gelecekte Rusya Federasyonu'nun yeni bir yapılanması kabul edilecek. Potansiyel sorunlardan kaçınmak için bir taraftan devletin temel yargıları göz önüne alınarak cumhuriyetlerle koordinasyon sağlanması; diğer taraftan da statüleri birbirinden farklı cumhuriyetlerin varlığını sağlamak için fırsatların ya-

ratılması önemlidir. Bunların bazıları Rusya ile federal ilişkiler içinde olacak iken, diğerleri federal ve konfederal elementleri taşıyacaklardır.

Bugün Rusya Federasyonu cumhuriyetleri arasında uygulanan 4 ulusal devlet şekli var;

1- Tam bağımsızlık ilânı (Çeçenya)

- Şeklen Rus vatandaşı olup, hem de bağımsızlık ilân etme;

- Resmi dili olup iki taraflı bir anlaşma ile kuvvetler ayrımına gitme (Tataristan);

- Egemenlik ve doğal kaynakların kullanımının ilân edilmesi;

- Egemenliğin federal bir anlaşma ile ilânı (Sakha).

Üçüncüsü, toprak talebi ve anlaşmazlıkları olarak adlandırılabilecek gerginliğin daimi sebeplerini natüralize etmek gereklidir. Bu amaçla Rusya Federasyonu Etnik Politikası Komitesi sayesinde bu durum üzerinde çalışılması ve toprak talebi konularıyla ilgili tartışmaya açık temel sorunlara çözüm üretecek çeşitli komiteler kurulması önemlidir. Bu komiteler sırayla UNPO'yu önerileri üzerinde çalışmak için davet edebilirler.

Kuzey Kafkasya'daki durumu istikrara kavuşturmak için gereken temel koşullardan biri inter-etnik anlaşmazlıkların çözümüne tüm ilgili tarafların objektif olarak katılımlarıdır. ▲

Çeviren: Cansel Dağaşan

Doğusu Batısı Olmayan Sözcükler

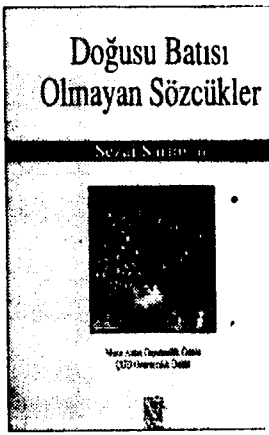
Sezai Sarıoğlu

"Kuşlar her yıl Peru'ya ölmeye giderler"

İnsan gittiği her yere kavramlarını da götürür. Gittiği her yerden hatıralar ve kavramlar biriktirerek döner. Bu, yolculuk kavramı ile yolcu kavramı arasında bir ilişkidir... Yolculuk; mekanın, insanın ve sözcüklerin yeni bir karşılaşmasıdır.

Yalnızlığını "yeşilin anayurdu"nda yaşayan, yoldaşlarına "uşağum" diyen birinin yaşadığı mekanı, iç dünyasını anlatmak insandan insana yolculuk yapmakla mümkündü. Siyah-beyaz fotoğrafların bile yeşil çıktığı bir coğrafyada, Karadeniz'de yaşayan Yusuf Ziya Örün ile tanışmak aslında bir parça tarihle, bir parça Rize'yle ve bir parça da Eylül'ün insanlara miras bıraktığı yalnızlıkla tanışmak demektir...

Yalnızlık, gece müziği"...

Çiviyazıları

Nilay Yoğun

Azınlık mı Dediniz

Çoğul zamanların
Tekil insanlarıyız
Gülen gözlerimiz
Bulutlar kadar
YAKIN ve SOĞUK

Avuçlarımıza değince
Rüzgarların özgürlüğü
Belleğimiz geri döner
İnançlarımız hatırına

Oysa biz;
İncitilmekten korkan martılar gibi
Yaklaşmazdık gemilerin güvertelerine
Özgürlüğe
Sevince
Güzelliğe
Her kanat çırpışımızda
Akvaryumdaki balık misali
Kendi tutsaklığımıza
Eklerdik bir başkasının
Tutsaklığını

Unutulmaması gerekenler listesine
Hiçertesi tarih atılmalı:

"Sel gider...
kum kalır"

Öğretmen Çocukların Dilini Konuşuyor mu

Çeşitlilik, Avrupa kültürü ile birleşmekte olan Avrupa içinde de bir özelliktir. Avrupa Topluluğu'nun 12 üye devleti artık kendi dilleri ve kültürleri olan otuzdan fazla yerli azınlığı tanıyor. Eğitim, her dilin varlığını sürdürmesi için büyük bir öneme sahiptir.

Öğretmenlerin eğitimi, eğitimin temininde zorunlu bir halkadır. Değişik dil topluluklarında azınlık dillerine gösterilen dikkat, birbirinden oldukça ayrılıyor. Öğretmenlerin eğitimlerinde yararlanılabilecek ve azınlık dillerinin Avrupa düzeyindeki konumunu gösteren bir özel kaynağın hala mevcut olmamasından, bir dil topluluğunda öteki azınlık dillerinin konumuna aşinalık çoğunlukla bulunmuyor. Oysa öteki dil topluluklarındaki sorunları ve çözümleri biliyor olmak, kendi konumunun derinliğine kavranmasına ve iyileştirilmesine götürür. 1988'in Nisa ayında Riis kentinde* ilkokullardak azınlık dilleri üzerine yapılan bilimse toplantı sırasında, orada hazır buluna uluslararası uzmanlar tarafından öğre menlerin eğitiminin azınlık dillerindel eğitim için ne kadar önemli olduğur dikkat çekildi. Bu ders alanının araştırı ması için ilgili kurumlar sıkıştırıldı. E nedenle de Avrupa Komisyonu, Frysl Akademisi'nin bir dilekçesini dikkate a dı ve azınlık dillerinde öğretmenlerin y tiştirilmesi envanterinin çıkarılması iç Akademi'nin tasarrufuna kaynaklar su du. 1990'ın başında 3 yıllık bir proje (EMOL -Europeeske Minderheitstal yn'e Oplieding fan Learaaren -Öğretme lerin Eğitiminde Avrupa'nın Azınlık D leri) başlandı. EMOL projesi Fryske Al

(*) Hollanda'nın Friesland/Frizya bölgesi ç.n.

demisi tarafından 1986'dan 1988 sonuna kadar uygulanan, azınlık dillerinin ilkokullardaki pozisyonunu inceleyen benzer bir araştırma olan EMU'nun (Europeeske Minderheidstalen yn it primêr Underwiis) ardılıdır. EMOL projesi aşağıdaki gibi bölümlenmiştir:

Başlangıçta öğretmen yetiştiren mercilerden azınlık dillerinin ve dillerindeki dersin amacı, içeriği ve programları üstüne olabildiğince çok bilgi toplanıyor. Daha sonra bu bilgiler Fryske Akademisi tarafından standardize ediliyor ve sonra çeşitli bölgelerden uzmanlarca kontrol ediliyor. Söz konusu uzmanlar, bilhassa azınlık dillerinde yapılan derslerle uğraşan enstitülerde çalışmakta olanlardır. Uzmanlar bilgileri dersin uygulama aşamasında kontrol ediyorlar, yorumluyorlar ve gerekirse tamamlıyorlar. Yanı sıra onlardan kendi durumlarının özgül görüntülerini tarif etmeleri rica ediliyor.

Bu şekilde, her dilsel topluluk içerisindeki durumu anlatan ve yukarıda belirtilen noktalar yanında özetle yasal statü, iki dilliliğin didaktik görünüşleri, yerli ve yabancı eğitim enstitüleri ile işbirliği, kabul edilme koşulları, diplomaların değişebilirliği ve öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine dikkat gösteren dosyalar oluşuyor.

Dosyalar Fryske (Friz) Akademisi'nin kaleme alacağı ve içerisinde bugünkü durum ile yeni eğilimleri anlatan genel bir rapor için bir temel oluşturuyor.

Kesin sonuçlar geniş bir şekilde ilan edilecektir. Bunun için bir araç da Avrupa'daki azınlık dilleri için bir ağ olan *MERCATOR* veri bankası içerisindeki bilgileri kullanıma açmaktır.

Fryske Akademisi Ne Yapıyor?

Frizya'nın çeşitli görüntülerini, halkını ve onun dilini araştırmak için Friz Akademisi (Fryske Akademy) 1938'de kuruldu. Günümüzde çalışma alanları sözlükçülük dışında, dilbilim, bölgesel tarih ve sosyal bilimi de kapsıyor. Akademi, halihazırda 700'den fazla kitap yayımlamıştır. O, tam gün veya kısmen çalışan 70 kadar eleman, bilimadamı veya büro personeline sahiptir. Friz halkıyla iyi ilişkiler içerisindedir. 800 kadar amatör araştırmacı çeşitli çalışma gruplarında birbirleriyle düzenli olarak toplanmakta ve araştırmalarını enstitünün asli elemanları ile işbirliği içerisinde uygulamaktadırlar.

Akademi 1986'dan beri ilgi alanını ders ve iki dillilik alanındaki karşılaştırmalı araştırmalarla, Avrupa'nın öteki azınlık dillerine doğru genişletti. Akademi'nin Mercator-Ağına olan katkısında ders de başlıca konudur. ▲

Çeviren: Özalp Göneralp

Fryske Akademy Mark Stuijt, Doelestrjitte 8
8911-DX-Ljouwert-Leeuwarden/Hollanda
Tel: 31 58 131 414 - Fax: 31 58 131 409

Kaynak: EMOL -Spricht der Lehrer die Sprache der Kinder?

Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar

Kuzey Kafkasya'dan göçler, kimi zor ve baskıya dayalı göç ve sürgün şeklinde, kimi dini ya da ekonomik farklı sebeplerle gerçekleşmiştir.

Yahya Duman

Türkiye'nin zengin kültür ve etnik mozaiğinde kendi iç dinamikleri ve özgün folklorik özellikleriyle ön plana çıkan topluluklar, Kuzey Kafkasya kökenli topluluklardır. Onaltıncı yüzyılın başlarından beri sürekli olarak Kuzey komşusunun tehdit, saldırı, soykırım ve işgal gibi insanlık dışı hareketlerinin baş hedefi olmuş Kuzey Kafkasya halklarının bir diğer kaderi de sürgün olmuştur. Onsekizinci yüzyılda özgürlük ve bağımsızlık savaşlarının yerli halklar aleyhine sonuçlanması ülkeyi terk etmeyi gündeme getirmiş ve Kuzey Kafkasya nüfusunun savaşlardan arta kalan kısmının neredeyse yüzde 40'ının ülke dışına çıkmasına neden olmuştur. Kuzey Kafkasyalılar'ın sığındığı tek ülke Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Osmanlı toprakları, ülkesini terk eden Kuzey Kafkasyalılar'ın ikinci vatanı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu yıkılarak parçalandıktan sonra Kuzey Kafkasyalı göçmenler henüz yeni kurulmuş 8 genç ülkeye bölündüler: Yugoslavya, Türkiye, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Mısır... Bu ülkeler içinde Türkiye nüfus oranı açısından başı çekmektedir. Diğer yedi ülke içindeki göçmenler toplam göçmen nüfusun ancak yüzde 10'u kadardır. Tüm göçmenler içinde yüzde 90'lık oranla Türkiye Kuzey Kafkasyalılar için gerçek bir ikinci vatan olmuştur. İkinci vatan tartışmalı bir deyim olarak değerlendirilirse de, demokratik açıdan doğru bir tanımlamadır.

Kuzey Kafkasya'dan göçler, kimi zor ve baskıya dayalı göç ve sürgün şeklinde, kimi dini ya da ekonomik farklı sebeplerle gerçekleşmiştir. Kesin olmamakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yaklaşık yüzde 7'sine yakınını Kuzey Kafkasya göçmenlerinin çocukları oluşturmaktadır.

1864 Büyük Çerkes sürgünü ile 1877-1878 Kuzey Kafkasya ayaklanmalarından sonra gelişen göçme ve göç ettirme hareketleri içinde en geniş kitleleri barındıran hareketlerdir. Osmanlı topraklarına göç eden 1 milyon civarında Kafkasyalının

yarıdan fazlasını (Türkiye ve dünyadaki Çerkes sınıflamasının tam oturduğu adlandırma ile) Adıge'ler oluşturur. Adıge etnik grubu içinde Şapsuğ boyu, neredeyse anavatanlarında kalmamacasına sürülmüşlerdir. Anadolu toprakları üzerinde Şapsuğ'lar Adıge etnik grubu içinde en büyük nüfus yoğunluğunu oluşturur. Şapsuğları Abhazlar (Ahzek-Abadzeh) izler. Bugün dilleri kaybolmuş Ubıh'lar ise Abhazların ardından, Kabartaylara yakın sayıda Anadolu'da yerleşik durumdadır. Ubıhça, Çerkesya ile Abhazya arasındaki topraklar üzerinde göçe kadar yaşamış bir Kafkas halk dilidir. Son temsilcileri artık Ubıh dili ile ilgili çok az bilgiye sahiptirler. Bilim çevrelerinde Ubıhçanın, Abhazcaya ya da Adıgeceye yakın bir dil olup olmadığı tartışmalı bir konu olsa da, biz bütün bu söz konusu dillerin beraberce Kuzey Batı Kafkas dil ağacının ayrı dalları olduğunu kabul etmekteyiz. Kabartaylar ise bilindiği gibi Kafkasya'da Çerkes boyları içinde en kalabalık topluluğu oluşturmaktadırlar. Kabartayca Çerkescenin doğu lehçesidir. Oysa Türkiye'de Çerkeslerin çoğunluğu batı lehçelerini konuşmaktadır.

Şapsuğ, Abhaz, Kabartay dışında az sayıda insan tarafından temsil edilen Çerkes boyları da vardır. Bunlar arasında Kemguey, Bjeduğ'lar sayılabilir. Bu küçük boylar arasında değerlendirdiğimiz Besleneyce gerek Kabartaycaya çok yakın olması, gerekse de çok küçük bir topluluk olduğu için ana Kabartay toplumu içinde değerlendirilebilir. Oysa batı dialektlerinden birini konuşan ile Kabartayca anlaşabilmek zordur. Fakat örneğin bir Abhaz ile bir Kabartay birbirlerini ancak yavaş ve anlaşılır şekilde konuştukları zaman zor da olsa anlayabilirler. Sonuçta bütün bu boylar Çerkes toplumunun parçası sayılmaktadır.

Elimizde net bilgiler olmadığı için yerleşim bölgelerine, köy sayılarına, ilk göç bilgilerine göre yaptığımız değerlendirmede, Türkiye'deki tüm Çerkes boyları ve Ubıhların nüfusunun iki buçuk ile üç milyon arasında olduğunu tahmin etmekteyiz. Söz konusu topluluk içinde anadilini koruyanların oranı muhtemelen yüzde 20-25'dir.

Çerkescenin batı lehçelerini konuşanlara hemen hemen Türkiye'nin her yerinde rastlayabiliriz. Ancak yoğun olarak bulundukları kentler şunlardır:

Tokat, Adapazarı, Bolu (Düzce), İzmit, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Samsun, Sinop, Kahramanmaraş, Sivas, Gümüşhane, Kars, Ordu, Niğde, Aksaray, Afyon, Kütahya, İzmir, İstanbul, Ankara, Çorum, Amasya, Hatay, Adana, Antalya, Kayseri, Konya, Mersin gibi...

Çerkescenin doğu lehçesi ise; Kayseri, Kahramanmaraş, Sivas, Yozgat, Bandırma, Kütahya, Tokat, Amasya, Samsun, Yalova ve büyük şehirlerde konuşulmak-

tadır. Yerleşik oldukları kasaba, köy, kent ve mezranın sayısı 650 civarındadır. Ubıh nüfusu ise Çerkes ve Abhaz nüfusunun bulundukları bölgelerde karışık olarak yaşamaktadır. Yoğunlukla bulundukları iller; Balıkesir, Adapazarı, Kahramanmaraş vb. yörelerdir.

Kuzey Kafkasya göçmenleri içerisinde Çerkesleri nüfus açısından Abhazlar izler. Abhazca da batı ve doğu lehçesi olarak ikiye ayrılır. Batı lehçesini konuşanlar –ki bunlara Abhaz ya da Absuwa denir– gerek Kafkasya'da, gerekse de Türkiye'de çoğunluğu oluşturur. Doğu lehçesi ise Aşuwa ve Aşkarowa adında iki dialektle temsil edilir. Doğu dialektlerini konuşanlar Abazın diye de adlandırılmaktadır. Absuwa genellikle Türkiye'nin batı bölgelerinde yerleşiktirler. Özellikle Marmara bölgesini mesken tutmuşlardır. Adapazarı, Bolu, Eskişehir, Bilecik, İzmit, Sivas, Tokat, Yozgat ve büyük şehirler... Abhazalar da diğer Kafkasyalı topluluklar gibi hızla kentlileşmektedirler. Abazinler ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ağırlıklı olarak yerleşmişlerdir. Yozgat, Tokat, Kayseri, Sivas, Çorum, Adana ve büyük şehirler... Batı ve Doğu dialektlerine bağlı bütün Abhazaların Türkiye'deki sayısının 700 ile 800 bin arasında olduğunu tahmin etmekteyiz. Türkiye'de yaklaşık 140 civarında yerleşim biriminde Abaza varlığı sürmektedir. Abazince Abazca kökenli olduğu halde gerek Kafkasya'da, gerekse Türkiye'de Abazinlerin Çerkes topluluklarıyla çok sıkı ilişkiler içinde yaşıyor olmaları nedeniyle, Çerkesce etkisinde gelişerek değişmiş ve Abhazca ile farklılaşmıştır.

Türkiye'ye yerleşen Kuzey Kafkas göçmenleri içinde Dağıstanlılar tıpkı anavatanlarında olduğu gibi burada da değişik dil ve lehçe farkı sebebiyle dağınık bir görünüm sergilerler. Türkiye'ye Dağıstan'dan göçler 18. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar süregelmiştir. (Bilimsel açıdan araştırmaya açık bir konu olarak, Sultan Selim döneminde Anadolu ile Azerbaycan arasında karşılıklı nüfus değişimi sırasında Azerbaycan'daki Sünni halk ile Anadolu Şii Alevi Türkmen göçleri değerlendirilebilir. Bilindiği gibi Azerbaycan'da Sünni toplumun çoğunluğunu tarihin hemen her döneminde Dağıstanlılar oluşturmuştur. Muhtemeldir ki, nüfus değişimi sırasında Kafkasya'dan, Adadolu'ya Dağıstanlılar gelmiştir. Fakat bu konuda elimizde hiçbir bilgi ve belge olmadığından Dağıstanlıların ilk göçünün o dönemde olduğunu söyleyemiyoruz.)

Türkiye'deki Dağıstanlılar arasında da, aynı Dağıstan'da olduğu gibi Avar'lar Ma'arula nüfus açısından en büyük etnik gruptur. Avarca yer yer diğer Dağıstanlı gruplarca da kullanılmaktadır. Yalova'da yerleşik Avarlar arasındaki Dargi'lerin (Tsadah) dil ve kültür yakınlıklarının fazla olması sebebiyle Avarcayı da kullan-

maları yaşanılan bir gerçektir. Avarları, Lezgi'ler (Khural) takip etmektedir. Lezgiler Anadolu'nun genellikle batı bölgelerinde kasaba büyüklüğünde köylerde yaşamaktadırlar. Bütün Dağıstan dil grupları gibi Lezgice de trajik bir sona doğru (yok oluş) gittikçe yaklaşmaktadır. Lezgice yavaş yavaş günlük yaşam dili olmaktan uzaklaşarak, salt yaşlı insanların konuştuğu dil haline gelmektedir. Benzer sorunu Dargi, Kumuk, Lak ve Tatlar daha ağır biçimde yaşamaktadırlar.

Lezgileri nüfus yoğunluğu açısından Kumuklar, Dargiler, Lak ve Tatlar takip etmektedir. Dağıstanlı topluluklar Türkiye'nin hemen hemen 100 yerleşim biriminde yaşamaktadırlar. Yaklaşık sayıları ise 200 binin üzerindedir. Ancak anadili kullanım oranı tahmini olarak yüzde 10 civarındadır. Dağıstanlıların yerleşik bulundukları iller, büyük şehirlere ek olarak, Yalova, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Adana, Aksaray, Kahramanmaraş, Kars, Muş, Erzurum, Sivas, Tokat, Samsun, Hatay, Kayseri, Diyarbakır, Artvin, Trabzon gibi...

Çeçen ve İnguşlar Dağıstanlıları takiben Anadolu'da varlıklarını sürdürmektedirler. İnguşlar kendilerinin Çeçenlerle farklarını vurgulasalar da, diller birbirine çok yakındır. Çeçenler (Nokhço) Kuzey Kafkasya'nın en kalabalık ulusudur. Daha da ileri gidersek, ilk uluslaşmış toplumdur. Abhazları nüfus açısından çok gerilerde görmemize rağmen, Çeçen halkından sonra ikinci sıraya koyabiliriz. Oysa Avar, Lezgi, Oset, Çerkes ve Dargi halkları nüfus açısından Abhazlardan kat kat daha fazla oldukları halde uluslaşma aşamalarında daha geride durmaktadırlar.

İnguşlar Türkiye'de oldukça azınlıktadırlar. Çoğunluğu oluşturan Çeçenlerle birlikte İnguşlar yaklaşık 150 bin civarında bir nüfusa ulaşmaktadırlar. Çeçenler de Dağıstanlılar gibi ülkelerini karayoluyla terk etmişlerdir. Fakat Dağıstanlılar gibi küçük gruplar olarak değil de, büyük gruplar halinde göç etmişlerdir. Yaklaşık 80 yerleşim birimine dağılmışlardır. K. Maraş, Muş, Sivas, Konya, Kars, Kayseri, Erzurum, Çanakkale ve büyük şehirlerde yaşamaktadırlar.

Osetler ise İron ve Digorin adlı iki lehçelidirler. Kafkasya'da olduğu gibi Türkiye'de de İronlar çoğunluktadır. Osetler Türkiye'de yaklaşık 65 yerleşim biriminde yerleşiktir ve sayıları 100 ile 120 bin arasında değişir. Yaşadıkları illerin başında Kars, Muş, Yozgat, Tokat, Erzurum, Sivas, Kayseri gelmektedir. Hint-Avrupa dili konuşan Osetler, anavatanlarında çoğunlukla Hıristiyan, Türkiye'de ise tamamen Müslümandırlar.

Yukarıda sözünü ettiğimiz toplulukların halk kültür, gelenek, görenek, birliktelikleri çok açıktır. Ancak doğu kendi içinde, batı da kendi içinde tam anlamıyla ortak güdü ve yaşam biçimi geliştirmişler-

dir. Bu halkların ortak değerlerinden en önemlisi dindir. Kafkasya'da yüzde 90'lık Müslüman çoğunluk, Türkiye'de yüzde 100'lük bir orana çıkmaktadır. İslam Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalıların yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Kafkaslıların yaşantısında tutuculuk, aşırılıklar ve müdahaleci din anlayışı yerleşmemiştir. En tutucu gruplar Dağıstanlıların arasından çıktığı halde, sosyal, politik ve mesleki alanlarda kendilerini gösteren insanlar da yine bu gruplar içinden çıkmaktadır. Örneğin Türkiye'nin işçi ve sendikacılık tarihine adını altın harflerle geçirmiş Abdullah Baştürk Dağıstan kökenlidir.

Çerkes, Abaza, Ubıh ve Osetler İslam dininin Sünni-Hanefi mezhebindendirler. Bu toplumların tamamı Osmanlı'nın 16. yy'da başlayan Kuzey Batı Kafkasya'daki misyoner faaliyetleri ile Hanefi mezhebini benimsemişlerdir. Bu bölgede İslam diniyle tanışma çok eski dönemlere dayansa da, genel olarak Müslümanlığa geçişin 3.5 yy'lık bir geçmişi vardır. Kuzey Doğu Kafkaya'da ise İslam hakim olmuştur. Dağıstan'a hakim olan Arap-İslam orduları ve misyoner örgütleri 11. yy'da çekilip gittikten sonra, Dağıstan ve Çeçenya'da İslamın yaygınlaştığı görülmektedir. Çeçen ve Dağıstanlılar Sünni-Şafii'dir. Ancak Dağıstanlı Tatlar (Farsçanın Pehlevicesinden türemiş ve Yahudilerle, İranlıların melezlenmesi yoluyla oluşmuş bir etnik grup) Şii-Caferidir. Türkiye'de bir yanılgı olarak Tat topluluğu kimi zaman Azeri, kimi zaman Acem olarak anılmaktadır.

Kuzey Batı Kafkasya'da İslamla ilk tanışma biraz aşağıda Abhazya'da, Arap-İslam orduları ile başlamış, fakat bu akınlar küçük dalgalar halinde gerçekleşmiş ve gerek Çerkesya, gerek Abhazya, gerekse de Ubıh topraklarına yerleşim olmamıştır. Ardından gelen barışçı Dağıstan misyonerleri başarılı olamamış, Kırım Tatar hanlığının kılıç ve ateşle İslamı yayma girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı Hıristiyanlığa karşı Çerkes, Ubıh, Abazin ve bir kısım Abhazı bir araya getirmiş ve Müslümanlık yaygınlaşmıştır. Belki de bu yüzden bu toplulukların İslam anlayışı oldukça zayıf kalmış ve örfün gölgesinde gelişmiştir.

Anadolu toprakları Kafkasya'dan yüzyıllardan beri göç almaktadır. Oldukça büyük yekün tutan bakiyeler -kültürel kırılmalarla- ana kütlenin dev dalgaları arasında damlalara dönüşmüştür. Köklerini kaybetmiş Kuzey Kafkasyalı insan sayısı çoktur. Bu kayıp bakiyelerinin bir kısmı Osmanlı harem yaşamına, ordusuna alınan köle ve cariyelerden oluşmaktadır. Öyle ki aynı anda yüzlerce Kafkas kökenli cariye padişahın hareminde yer tutmaktaydı. Köle ve cariyeler dışında politik, ekonomik ve dini sebeplerle vatanlarını terk ederek Anadolu'ya yerleşen onbinlerce Kafkasyalı olmuştur. 1800'lü

yıllarda Surhay Han önderliğinde yüzlerce Lak, Dağıstan'dan politik sebeplerle göçerek Diyarbakır'a yerleşmişlerdir. Yine 1500'lü yıllar sonrasında çok sayıda Osmanlı devlet adamı ve paşa, Kuzeybatı Kafkasya'dan göçlerden çok önceki tarihlerde, küçük gruplar şeklinde olsa da göç etmişlerdir.

Asimilasyonun boyutları o kadar büyüktür ki, ülke çapında bütün etnik grupların ana kütle içinde erimesi gerçekleşirken, örneğin Doğu ve Güneydoğu'da Kürtleşen Osetlere rastlanmakta, adını Dağıstan olarak koruyan birçok insanla karşılaşmaktayız. Ubıhların kısmen Çerkes ve Abhazlar arasında gönüllü eridikleri kesindir. Ubıhların Kafkasya'da Ruslar'a karşı verilen bağımsızlık savaşı sırasında tek dile geçtikleri tartışmalı bir konudur. Gurbette ise dilin kullanım alanı darala darala yok olmuştur. Ubıhçayı tam olarak konuşabilen Tevfik Esenç adlı kişinin Balıkesir'in Hacı Osman köyünde birkaç yıl önce vefat etmesi ile bir dil tarihin derinliklerine defnedilmiştir. Ancak Tevfik Bey'le bazı batılı dilbilimcilerin yıllar süren çalışmaları sonucunda hazırlanan sözlük ve gramer kitapları sayesinde, kaybolmakta olan bir dil hiç olmazsa sayfalara geçirilmiştir.

Asimilasyonun boyutu küçük topluluklarda ve değişik dil ve lehçeleri konuşan toplulukların birbirlerine çokca karıştığı yörelerde genişlemektedir. Bunun en açık örneği Dağıstan göçmenleri arasında görülmektedir. Avar, Dargı, Lak ve Kumuk gibi Dağıstan toplulukları, aynı köyde bir arada yaşadıklarında eğer aralarında bir dil nüfus ve etki yönünden ağırlığını koyamıyorsa, dil kaybı ortaya çıkmaktadır. Bir Lak ile bir Kumuk'un evlenerek yaşamlarını birleştirdiklerini varsayarsak, evde anlaşma dili doğal olarak resmi dil olarak kesinleşmektedir. Yine bir Abhaz ile ile Adige evliliğinde de aynı sonuç oluşmaktadır. Fakat ilginç istisnalara rastlanmaktadır. Değişik Kafkas dillerinin aynı anda evlerde konuşulabildiğine tanık olmaktayız. Adana Tufanbeyli yöresinde Abazinler anavatanlarında olduğu gibi burada da hem Abazinceyi, hem Kabartay lehçesinde Adıgeceyi konuşabilmektedirler. Yine Yalova'nın Dağıstan kökenli 3 köyünde bazı aileler içinde hem Avarca, hem Dargice konuşulmaktadır. Sonuçta Türkiye'deki Kuzey kafkaslılar anadillerini korumada gittikçe zorlanmaktadır. 1950'li yıllardan sonra gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları bütün bu dil gruplarının gerilemesine sebep olmuştur. Okul eğitimi olmayışı ve kentleşme bu gerilemenin diğer belli başlı nedenleridir.

Kuzey Kafkaslıların Türkiye'de kırsal kesimdeki göç sonrası yerleşim bölgeleri, Anadolu'yu ortadan bölen Sinop-Hatay hattı, Çanakkale-İstanbul Boğazı ve eski başkent İstanbul kentini güney ve batıdan

kuşatan stratejik bölgelerdir. Ayrıca bir zamanlar Hıristiyan azınlıklara karşı kalkan olarak düşünülmüş Doğu Anadolu'da Sivas, Muş, Kars, Maraş yerleştirilmeleri gerçekleşmişti. Bu yerleştirmeler, Osmanlı inisiyatifiyle oluşmuştur. Osmanlı'nın gerileme ve zayıflama döneminde belli ki idareciler bu gelen genç göçmen nüfusu denge, tazelik ve değişim olarak değerlendiriyordu. İç ve dış tehlikeleri bertaraf edecek bu taze kan sayesinde toparlanma ve güçlenme ihtiyacını giderecekti. Sonuçta, Osmanlı'ya değil de, genç Türkiye Cumhuriyeti'ne yaradı göçmen nüfus. Nitekim Türk Ulusal kurtuluş Savaşı'nda, cumhuriyetin kurulma aşamalarında bu gelen nüfusun katkısı, olması gerekenden çok daha fazladır. Bunun bir filmini çekersek, Atatürk'ün yakın silah arkadaşlarının çoğu Kuzey Kafkasya kökenlidir. Rauf Orbay, Refet Bele, Bekir Sami, Yusuf İzzet, Ethem Bey ve kardeşleri ve daha birçokları.

Osmanlı'nın Kafkaslıları nitelikli ve yetenekli bir unsur olarak görmesi, Anadolu'ya Kafkasya'dan göçleri teşvik etmesinin en büyük nedenidir. Osmanlı'nın bu politikası toprakları üzerinde karma bir millet ya da ümmet yaratma savaşının bir parçasıydı. Osmanlı ve onun doğal mirasçısı Türklerin ulus olarak özelliklerinde Kafkasyalılığa yoğun bir biçimde rastlamaktayız. Orta Asya Türklüğü ile Anadolu Türklüğü arasında birçok açıdan geniş farklar bulunmaktadır. Genel tipoloji bir yana, yaşam tarzı ve kültürde uçurumlar ortaya çıkmaktadır. Anadolu Türküne hakim fizik neredeyse Kafkas fiziğidir. Bunda salt Kafkaslıların değil, Doğu Avrupa (Balkan) ülkelerinin, Yunan, İran, Kürt, Arap, Ermeni toplumlarının da katkısı olmuştur.

Tarih öncesi dönemlerden bugüne, Anadolu'nun eski halklarından pek de ciddi bir bakiye gözükmemektedir. Fiilen ortadan kalkmış kültürler ve topluluklar Anadolu Türklerine karışarak, kaynaşmışlardır. Belki gözden ırak noktalarda sönük de olsa varlıklarını sürdürmekte olanlar vardır.

Türkiye toplumu içinde iyice kaynaşmış varlığı ile K. Kafkaslılar artık ailenin asli unsuru olarak ülkede yerini almışlardır. Fakat bu, bütün sorunları gözardı etmemizi sağlamıyor.

K. Kafkaslılar Türkiye'de bağımsızlık savaşına katılmışlardır. Ülkenin diğer insanlarıyla birlikte acısında, sevincinde ortaklaştılar. Herhangi bir Türk vatandaşı gibi seçme, seçilme, çalışma, mülk edinme vs. hakları vardır. Ancak kültürel haklar çıkmazdadır. Kültürün ve dilin yaşaması büyük organizasyonların desteğiyle olabilir. Vergi veren, askerlik yapan, can veren, okulunda öğretmen, camisinde imam, devlet dairesinde memur, fabrikasında işçi, tarlasında rençber olan bu insanların kendi anadillerini, kültür ve gele-

neklerini sürdürmek istemelerinden daha doğal ne olabilir ki? Şimdi her geçen gün yokolmakta olan kültürlerine sahip çıkmak için çeşitli çalışmalarda bulunuyorlar. Kültürel etkinlikler konusunda devletin katkısını görmeyi istiyorlar.

Anavatanlarını terk etmiş olsalar da K. Kafkaslılar oradaki bağlarını en azından manevi olarak sürdürmektedirler. Kafkasya'da yaşanan üzücü olaylar burada büyük yankılar bulmakta ve vatandaşı oldukları devletin duyarsızlığı infiale yol açmaktadır. Kafkasya'da Oset-İnguş, Oset-Gürcü, Çeçen-Rus, Abhaz-Gürcü çatışmaları rahatsızlık yaratmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin olaylara ilgisizliği ve nemelazımcı tavrı buradaki insanları derinden yaralamaktadır. Birleşik ve Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'ni tarihte ilk tanıyan ülke iken Türkiye'nin olaylara sessiz kalması ve beklentilere yanıt vermemesi tarihsel misyonuna da ters düşmektedir. Bugün bağımsızlık yolunda ağır adımlarla ilerleyen K. Kafkas halkları, bölgesinde örnek bir ülke olarak Türkiye'nin rehberliğini arzulamaktadırlar. Türkiye'nin bilgi birikimi ve yol göstericiliğinden faydalanmak istemektedirler.

K. Kafkaslıların yaşadıkları ülkenin politik ve demokratik güçlerinden haklı istekleri bulunmaktadır:

1) Kafkaslıların etno-kültürel hakları tanınmalıdır.

Dünyanın neredeyse her yerinde tanınmış, Türkiye'nin de Avrupa Topluluğu, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların gözetiminde altını imzaladığı antlaşmalara sadık kalarak çeşitli kültürel hakları uygulamaya koyması beklentiler içinde başı çekmektedir. Okul-eğitim-basın-yayın, kendi dillerini yaşatma ve geliştirme gibi konular önceliklidir.

2) Türkiye'de eğer bir etnik sorun var ise, ülkenin bütün sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek, uygarlık ölçüleri içinde konuların tartışılmasını, özgürce düşüncelerin ortaya konulmasını ve devletin öncülüğünde bütün halk kitlelerinin desteğini alarak konsensüse varılmasını arzulamaktadır.

3) Türkiye'nin belli başlı üniversitelerinde Kafkasoloji kürsüleri kurulmalı, Kafkas kültürü, dilleri ve tarihi öğrencilere verilmelidir.

4) Eğer devlet ağırlığına dayalı mevcut eğitim sisteminde ısrar edilecekse Kafkas dil ve kültür dersleri seçmeli ders olarak öğrenime girmelidir. Fakat gelişen dünyadaki çağdaş politikalar gereği, devletin olabildiğince ağırlığının azalıp sivil toplum organları ve özel eğitim kurumlarının gelişmesine önayak olacak liberal bir sistem geliştirilecekse (Türkiye'nin geleceği nokta budur) özel kurumlarda Çerkesçe, Çeçence gibi az sayıda insan tarafından konuşulan diller de, birinci dil olan Türkçe'nin yanında eğitim–öğretim

dili olarak okutulmalıdır. Ve bu özel okullara vergi ve prosedür kolaylıkları tanınmalıdır.

5) Her şeyden önce Türkiye'de insanlarımız hangi kökenden gelmiş olursa olsun, önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, sonra Laz, Çeçen ya da Boşnak kökenli olduğunu vurgulamalıdırlar. Kuzey Kafkasya kökenli insanlar belki de her kesimden daha çok bu konuda istekli ve ısrarcıdırlar. Bu samimi, vefalı ve mağrur insanların Türkiye'den bir toprak talebi olmamıştır. Ayrıca Kafkasyalılar Türkiye'deki sorunun bir toprak anlaşmazlığı olmadığına da emindir. Var olan sorunların, bireylerin ve özgün cemaatlerin kendi kültür dokularını yaşayarak, koruyarak ve evrensel kültür ile bağdaştırarak giderileceği kesindir. Birlik ve bütünlükten ödün vermeden, tartışma konularını şiddete dökmeden, bütün farklı düşünceleri anlayış içinde değerlendirerek, barış dolu bir geleceğe yürünmelidir.

6) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kuzey Kafkasya'daki sorunlara da duyarsız kalmamalıdır. ▲

"Bosna-Hersek'teki kıyım, çapıyla ve şiddetiyle değil ama 'anlamıyla', (post-)modern zamanların en feci olaylarından birisi. Çünkü 'çağ'ını kamilen 'temsil ediyor.' Naklen yayınlanıyor, bütün dünyada 'izleniyor' ve bir görsel horror-show (korku gösterisi) halinde rutinleşiyor. Milliyetçiliğin, milli devletin tükenişinin içinden yeniden zuhur edeceği (kimi yorumlara göre son çırpınışını sergilediği) bir dönemde, akutlaşan, bütün 'milli mesele'lere bütün 'kimlik çatışmaları' için 'emsal' teşkil ediyor; dini, milli, kültürel çoğulculuk etmenlerini boğuyor, 'klasik' milliyetçi ve ırkçı fanatizme refaketen, 'yeni' tip kültüre dışlayıcılığın serpilmesine de malzeme veriyor.

Tanıl Bora

Kafkasya Hakkındaki Yasaklı Yayınlar (1920-'44)

Yurtdışında çıkmış yayınların yurda sokulmasının yasaklanması, yurt içinde çıkmış olan yayınların da toplattırılması ve yayınevlerinin kapatılması gibi uygulamalara gidiliyor.

Fuat Dündar

TC Bakanlar Kurulu'nun gizli toplantılarında alınan kararlar, yasa gereği aradan 50 yıl geçmediği sürece kamuoyuna açıklanmıyor.

Bu gizli toplantılarda alınan kararların bir kısmını da basın-yayın yasaklamaları ve toplatmaları oluşturuyor. Özellikle farklı kimlik gruplarının çıkardığı yayınların önüne, bu tür engeller çıkartılıyor. Kafkas sorununu işleyen yayınların yanı sıra Ermeni, Rum ve Kürtlerle ilgili yayınlar da bu yasaklamalardan paylarını alıyorlar. Yurtdışında çıkmış yayınların yurda sokulmasının yasaklanması, yurt içinde çıkmış olan yayınların da toplattırılması ve yayınevlerinin kapatılması gibi uygulamalara gidiliyor.

Asıl araştırma konum farklı olmakla birlikte, Bakanlar Kurulu gizli kararlarını incelemem sırasında bir kenara not ettiğim bu listenin, "Kafkasya Yazıları Dergisi" okurları ve araştırmacılar için yararlı olacağını ve yakın tarihe ilişkin bir ipucu vereceğine inanıyorum.

Bu liste 1920-44 yılları arasını kapsamaktadır;

- Çerkes Mehmed tarafından yazılan kitapların toplatılması ve satışının yasaklanması. (4294 sayılı -Bakanlar Kurulu-karar, Tarih 3 Aralık 1926)
- İstanbul'da yayımlanan Yeni Kafkas dergisinin zararlı neşriyat yapması nedeniyle kapatılması. (5664 sayılı karar, 29 Eylül 1927)
- Gürcüstan'ın Sohum ilindeki Mçita Murutsi (Kırmızı Yıldız) gazetesinin yurda sokulmasının yasaklanması. (8924 sayılı karar, 26 Şubat 1930)
- Komşu ve dost devletler aleyhinde neşriyatta bulunan Yeni Kafkas, Otlu, Yurt, Bildiriş ve Azeri Türk adlı gazete ve dergilerin kapatılması. (11631 sayılı karar, 17 Ağustos 1931)
- Suriye'de yayımlanan latin harfli Çerkes Alfabesi'nin yurda sokulmasının yasaklanması. (12959 sayılı karar, 9 Haziran 1932)
- Kafkas Dağlıları adlı mecmuanın yurda sokulmaması. (2-1243 sayılı karar, 15 Eylül 1934)

- Türkçe ve Fransızca olarak Paris'te yayımlanan Şimali Kafkasya mecmuasının dış siyasetimize dokunan yazılar nedeniyle yurda sokulmaması. (2/1482 sayılı karar, 27 Ekim 1934)

- Paris'te Beyaz Ruslar tarafından yayımlanan Kafkas dergisinin yurda sokulmaması, (2/2389 sayılı karar, 24 Nisan 1935)

- İstanbul'da yayımlanan F. Daryal'ın Kafkas Almanağı adlı eserinin toplattırılması ve yasaklanması. (2/5322 sayılı karar, 15 Eylül 1936)

- İstanbul'da yayımlanan Kafdağı adlı mecmuanın toplattırılması ve satışının yasaklanması ve Paris'te yayımlanan Der Kaukasus mecmuasının yurda sokulmaması. (2/7754 sayılı karar, 1 Aralık 1937)

- Paris'te İngilizce yayımlanan Haydar Bammat'ın The Caucassian Quartarly dergisinin yurda sokulmaması. (2/7908 sayılı karar, 27 Aralık 1937)

- Paris'te yayımlanan Zarya Kafkasa adlı mecmuanın yurda sokulmaması. (2/9328 sayılı karar, 27 Temmuz 1938)

- Paris'te yayımlanan Kafkas Eli adlı mecmuanın yurda sokulmaması. (2/11235 sayılı karar, 14 Haziran 1939). ▲

İnsan Hakları Tarihi

Erol Anar

"İnsan Hakları mücadelesi sınıfların, dolayısıyla devletin ortaya çıktığı dönemleri kadar geriye gidiyor. Elinizdeki kitapta açıkca ortaya konduğu gibi TC'nin mirasına konduğu geçmiş, İnsan hakları alanının görecede olsa genişlemesini engellemiştir. Erol Anar'ın bu eserde ortaya koyduğu gibi, "kutsal devlet" geleneği ciddi bir aşınmaya uğramadan bu günlere taşınmıştır. Elinizdeki kitap bir başka açıdan da önemlidir. Burada toplumsal sürecin nasıl çok yönlü belirleyiciliklerin diyalektik bir bütün olduğu ortaya konuyor."

Akademisyen-Yazar Fikret Başkaya

Türkiye insan hakları tarihi tüm yönleriyle elbette bir kitap boyutuna sığmaz. "İnsan Hakları Tarihi" kitabı, bir incelemenin yanısıra, insan haklarına ilişkin kavramsal bir birikimin de ipuçlarını içeren özgün bir çalışma.

Civiyazıları

Kendi Kaleminden
Prof. Şora İbrahim

Yapıtlarım Adıgey Cumhuriyeti dışında Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde ders kitabı olarak okutuluyor. 1991'de profesör oldum. 27 Mayıs 1994'te Adıgey Cumhuriyeti'nin bilim başarı ödülüne layık görüldüm.

Ben Şora İbrahim; babamın adı Ashad'dır. 1924 doğumluyum. Adıgey Cumhuriyeti başkenti Mıyekuape'ye bağlı Bleşepsine köyünde doğdum. Bir çiftçi ailesinin çocuğuyum. Öğrenimimi, babamın 1933 yılında vefatı sonrasında, Met Aslanıko'nun kızı olan annem Guaşesırma sağladı. 1941'de Koşhable Lisesi'ni başarılı bir şekilde bitirdikten sonra Odesa Devlet Üniversitesi'nin tarih bölümüne sınavsız alındım. İkinci Dünya Savaşı başladığında öğrenimim yarıda kaldı, savaşta yaralandım. Savaş sonrasında Rostov Devlet Üniversitesi'ni bitirdim. Çeşitli orta dereceli okullarda müfettişlik, müdür yardımcılığı görevlerinde bulundum. Koşhable ilçesinde eğitim müdürlüğü yaptım. Daha sonra Rostov'daki Öğretmen Enstitüsü ile Tiflis Üniversitesi'nin pedagoji bölümünde asistanlık yaptım.

Bilimsel çalışmalarım ile araştırmalarım "Adıgelerdeki Pedagoji" üzerinedir. Bu çalışma tarih boyunca Adıgelerde temel eğitime ilişkin deneyim, birikim ile görüşlere dayanarak bugüne kadar ulaşan

Prof. Şora İbrahi

eğitim sisteminden genç kuşakların günümüzde eğitilmesinde yararlanılmasını sağlamak doğrultusuldadır. 1945'ten bu yana Adıgey Cumhuriyeti'ndeki Devlet Üniversitesi'nin pedagoji bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışıyorum. 1970'te Tiflis'deki Pedagoji Enstitüsü'nde doktora tezimi verdim. Tezimin konusu "Adıge

halkbiliminde eğitime ilişkin akıl ve moral üzerine görüşler" idi. Daha sonra Adıgelerdeki pedagoji üzerine olan şu kitapları yayınladım:

1- Adıge halkbiliminde eğitime ilişkin akıl ve moral üzerine olan görüşler. 80 sayfa, Rostov, 1977

2- Adıge halkbiliminde akıl ile ilgili görüşler. 92 sayfa, Rostov, 1987

3- Adıge halkbiliminde estetik eğitimi. 82 sayfa, Rostov, 1989

4- Adıge halk eğitimi. 336 sayfa, Mıyekuape, 1989

5- Adıgelerde etno-pedagoji. 408 sayfa (Adıgece), Mıyekuape, 1993

Bütün bu bilimsel araştırmalarım Adıgey Cumhuriyeti Üniversitesi ile orta dereceli okullarda (10 ve 11. sınıflarda) kullanılmaktadır.

1973'ten başlayarak "Adıge Etnopedagojisi" adıyla bir ders üniversitemizin pedagoji fakültesinin öğretim programına alındı.

Ben bu bölümde branş derslerini okutuyorum, aynı zamanda öğretmen adaylarına danışmanlık yapmaktayım. Bundan başka gazetelere yazılar yazıyor, radyo ve tv. programlarına katılıyorum.

Sözünü ettiğim yapıtlarım Adıgey Cumhuriyeti dışında Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde ders kitabı olarak okutuluyor. 1991'de profesör oldum. 27 Mayıs 1994'te Adıgey Cumhuriyeti'nin bilim başarı ödülüne layık görüldüm. 29 Kasım 1994'te Tataristan'ın başkenti Kazan'da "Adıge Halk Pedagojisi" üzerine doktora tezimi verdim.

1995'te "Dünya Adıge Akademisi'ne" üye seçildim. ▲

Çeviren : Mefeş'uko Şengül

"İnsan Kötü ile savaşmaya kendini kaptırdığı ölçülerde, İyi'yi daha az sorgulamaya başlar."

J. P. Sartre

Nalçik Kenti'nin
Dünü, Bugünü, Yarını

Kentte, 60'tan fazla milliyetten 260 bin kişi yaşıyor.
Bunların 84 bin 832'si Adıge, 25 bin 321'i Balkar, 102 bin 237'si Rus,
5 bin 725'i Ukrayna'lı, bin 706'sı Gürcü, bin 767'si Ermeni, bin 880'i Tatu,
bin 561'i Yahudi, 928'i Koreli, 889'u Lak, 954'ü Beyaz Rus, 233'ü Türk'tür

Adıge Psalh'e Gazetesi Nalçik
06. 02. 1993

Bugünkü Nalçik kentinin kurulmuş olduğu bölgede çok eskiden beri kalabalık bir nüfus yaşardı. 18. yy'da Rus Potograf Çiçagov'un hazırladığı savaş haritasında bu yörede 20 kadar köy ve kasabanın bulunduğu belirtilmişti.

19. yy'da Nalçik akarsuyunun kıyısında Kaberdeyenler'in valisinin (paşasının) köyü de bulunuyordu.

1815 yılında Yermelov, şimdiki Belereçke ile Hasaney'in aşağı kısımlarına kadar olan bölgede Nalçik akarsuyunun kıyısındaki Adıge köylerinin hepsini yakıp, yıkıp yok ettikten sonra, yerine 1818 yıllarında Nalçik kalesini kurdu.

Nalçik kasabası 1921'de vilayet yapıldı. 19. yy'ın ortalarında Saratov kentinden elli kadar aileden oluşan Alman göçmen topluluğu buraya yerleştirildi. Köye de Kral 2. Aleksandr'ın adını verdiler.

1864 yılında başka bir göçmen grubu ortaya çıktı. 245 dağlı Yahudi gelip buraya yerleştiler.

Devrimden önceki Nalçik'in nasıl tanrının unuttuğu sapa bir kent olduğunu şu rakamlar göz önüne seriyor. Kentte 1065 hanede 7 bin kadar insan yaşıyordu.

Sanayi yok gibiydi, sadece 13 adet tuğla-kiremit ocağı ile 4 demirci, 4 değirmen vardı ve bunların her birinde üçer-dörder kişi çalışıyordu.

O zamanlar Nalçik'ta yalnız iki küçük okul, bir de dini okul, ayrıca 10-12 yatağı bulunan bir hastane mevcuttu.

Nalçik kentinin imar planını ilk kez 1936 yılında akademi üyesi Karpov hazırlamış, 2. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar bu plan uygulanmıştı.

Karpov'un hazırladığı plana göre, Lenin Caddesi şimdi olduğu gibi tren garında bitmeyecek, Gagarin'in adını taşıyan caddeye kadar gidip onunla birleşecekti. Ayrıca tren garının da orada inşa edilmesi gerekiyordu.

Öyle yapılıp, tren istasyonu kentin dışına çıkarılmış olsaydı, şimdi kentin içi motorlu araçlarla böyle tıkanmazdı.

Ama tüm meslek kariyerlerinde Karpov'a asla yetişemeyecek olan mimarlar

kendilerine emanet edilen kentin planını bozdular.

Nalçik kentinin üçüncü imar planı 50'li yıllarda Moskova'daki "Giprogor" Enstitü-

sü'nde hazırlanmıştı. Ama bu plan da bir yıl bile dayanamadı eskidi; 60'lı yıllarda aynı enstitüde tekrar yenilendi, bunu 1966 yılında hükümetimiz kabul etti.

Bu üçüncü plana göre kent 3 bölümden oluşacaktı. İlk bölüm ikamet, ikincisi sanayi bölgesi olacak, üçüncü bölgede ise sağlık merkezi, kaplıca, dinlenme evleri bulunacaktı. İş merkezi olarak kombinalar, fabrikalar, depolar, ambarların tümü İskoj semtinde toplanacak, mini reyonlar şeklinde yerleşim bölgeleri kurulacaktı. Ve bu yerleşim bölgelerinde okullar, çocuk yuvaları, kreşler, dükkanlar, küçük alışveriş yerleri, spor tesisleri, parklar yapılacaktı.

Kentin merkezine kültür sitesi, dükkanlar, restoranlar ve benzeri yerler inşa edilecekti.

Plana göre, Şocentsıuk Caddesi Lenin Caddesi'nden daha güzel oluyordu. Cadde, sağlık merkezinden başlıyor, kenti katediyor. Ama plan uygulamaya konduğunda, şimdi olduğu gibi tren istasyonunda noktalanmayacak, demiryolunun altından geçerek Gagarin Caddesi'ne değin uzanacak, genişliği de iki misline çıkartılacaktı. İnşaatlar birkaç yıl önce başladı. Beş katlı, dokuz katlı, oniki katlı binalar yapıyorlar. Bu binaların alt katlarında küçük işyerleri, dükkanlar olacak. Bu arada, Şocentsıuk Caddesi ile Sovyetske Caddesi'nin kesiştiği kavşakta merkez postanesinin binası büyük bir kütle şeklinde yükseldi. Biraz ilerisinde 5 kattan az olmayan alışveriş ve ticaret merkezleri 500 metre kadar uzanıyor. Geceleri yollar renkli lambalarla aydınlatılıyordu.

Şocentsıuk Caddesi ile Negume Cadde-

si'nin kesiştiği kavşakta güzel bir meydan yapılacak, yeşillikler, ağaçlar arasında Ne-

Şocentsıuk Aliy (1900- 1941)

gume Caddesi Nalçik deresine inecekti.

Meydana 16 katlı bir otel, 3 bin kişilik spor, sinema, konser salonları yapılacak.

Nalçik kenti çok kısa bir zaman içinde tanınmayacak kadar değişecek. İmar çalışmalarına cok geçmeden başlanacaktı. (Başlandı bitti. ç.n)

16-20 katlı apartmanlardaki konutlar, aile içerisindeki birey sayısından bir fazla oda düşecek şekilde yapılacak. Ev hanımlarının rahatlığı için mutfaklar çeşitli eşyalar ve elektrikli aletlerle donatılacak...

Yukarıdaki yazı 1968 yılında gazetelerde çıktığı zaman, anlatılanlar herkese bir rüya, bir hayal gibi gelmişti. Ama bakın işte, o hayallerin pek çoğu gerçekleşti. Bu sözünü ettiğimiz gelişimle ilgili çalışmalar yıllarca sürdü. Pek çok yerleşim yerleri inşa edildi, çok katlı binalar göğe yükseldi.

Ne var ki, adeta "cinler beddua etmişti", üç yıldır tüm inşaatlar durdu, buralarda kullanılan vinçler de öylece donup kaldılar. Öyle ki, bir gün onların tekrar canlanıp hareket edeceklerine inanmak pek güç...

Ama ne olursa olsun Nalçik, Kuzey Kafkasya'nın kültürel ve ekonomik bakımdan en güçlü, gelişmiş, en büyük kentlerinden biridir.

Nalçik'te şu anda 50 sanayi tesisi, 36 ortaokul, 5 tiyatro, 14 hastane, 6 yüksek okul var.

Nalçik'te sanayi işletmeleri çok gelişti. 62 inşaat malzemeleri tesisi, 12 taşımacılık işletmesi, 195 ticari işletme kuruldu.

Nalçik hızla piyasa ekonomisine geçiyor. Şu birkaç rakam buna tanıklık ediyor. 34 anonim şirket, 687 küçük işletme, 14 ticari ortaklık, 537 şirket ortaklığı, 216 kooperatif kentte faaliyet halinde.

Şu anda kentte, 60'tan fazla milliyetten 260 bin kişi yaşıyor. Bunların 84 bin 832'si Adıge, 25 bin 321'i Balkar, 102 bin 237'si Rus, 5 bin 725'i Ukrayna'lı, bin 706'sı Gürcü, bin 767'si Ermeni, bin 880'i Tatu, bin 561'i Yahudi, 928'i Koreli, 889'u Lak, 954'ü Beyaz Rus, 233'ü Türk'tür.

Son iki yılda yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Nalçik'teki gelişmelerle inşaatlar da durdu. Konut sırası bekleyenlerin sayısı

Negume Şora Bekmurze (1801 - 1844)

şimdi daha da artarak 20 bine ulaştı.

Ne köylere, ne de kent sınırlarına dahil olmayan yüzlerce aile Nalçik'in etrafına yerleşmiş durumda. Gagarin Caddesi'nde yükselen binaların arkasındaki ağaçlıkların arasında 200'den fazla aile oturuyor. Bunlar köylerdeki büyüme sonucu kent dışına yerleşen aileler. Ne var ki, onları köyler de kent de kendi içine almadı. Su, elektrik ve doğalgazları yok, polikliniklerle bağlantıları bulunmuyor. Erkek çocukları askerlik şubesine kayıtlı değiller, kimliklerinde ne köy, ne de kent adı belirtilmiyor.

Sözünü ettiğimiz bu ailelerin yüzde 99'u Adıge köylerinden göç ettiler. Ayrıca bunlar 10 ilâ 30 yıldır kentteki organize tesislerde çalışıyorlar.

İşte 70 yılı aşkın bir süredir sosyalist olarak varlığını sürdüren bu büyük kentimiz kapitalist yola girerken dönemeçte bu gerçeklerle karşılaştı. ▲

Çeviren : Dişek Elmas

Çevirenin Notu

1- **Şocentsıuk Aliy** (1900-1941)
Ünlü Adıge/Çerkes şairi. Şiirlerini Doğu Çerkescesi (Kabardey lehçesi) ile yazmıştır. 1941 yılının Kasım ayında Almanların Bobrusk toplama kampında öldürülmüştür.

2- **Negume Şora** (1801-1844)
Adıge/Çerkes tarihçilerinin ilklerinden sayılan Negume Şora'nın kitabı Almanca (1866), Arapça (1953) ve Türkçeye çevrilerek basılmış bulunuyor. Türkçe çeviriyi yapan merhum Dr. Vasfi Güsar ayrı kitabı Fransızcaya da çevirmiştir.

Türkçe çeviri: Şora B. Noghumuka-Adighe-Ha tikhe Çerkes Tarihi,

Çeviren: Dr. Vasfi Güsar, Baha Matbaası, İstanbu 1974

"Gökyüzünün dorukları birbirine kavuştuğunda evimin bir çatısı olacak.

Paul Eluar

Çerkeslerin Dramı;
İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç

İşgalci devlet, getirip kendi halkını buraya yerleştirir.
Tarihte bunun örnekleri çok görülmüştür.
Bu gün de görülmektedir.

Yaşar Bağ

Kafkasya ve Çerkeslerle ilgili bir yazı yazılırken, bu konuların özel olarak ilgilenmeyenlerce bilinmediği ya da yanlış bilindiği göz önüne alınarak, kısa da olsa bazı ön bilgilerin verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle, bilenlerce tekrar niteliğinde olmasını da göze alarak bazı açıklamalarda bulunmayı yararlı gördük.

Önce Kafkasya ve Çerkesler hakkındaki tanımlara değindikten sonra, Kafkasya ile ilişki kuran toplumlar, Kafkasya'nın Ruslar tarafından işgali, soykırım, sürgün ve göç hakkında daha geniş bilgiler vermeye çalışacağız.

Kafkasya Neresi?

Kısa ve yalın bir anlatımla Kafkasya'yı şöyle tanımlayabiliriz: "Kafkasya Karadeniz'den Hazar'a kadar uzanan ve geçit vermeyen Kafkas sıradağları ile bu omurganın iki yanında yer alan ülkelerdir."

Kafkasya, Güney ve Kuzey olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Güney Kafkasya denilince Gürcüstan, Azerbaycan ve Ermenistan anlaşılmakta ise de Ermenistan'ın Kafkasya ile bir ilişkisi olmaması nedeni ile bu anlayış gerçek konuma uygun düşmemektedir. Anadolu'nun doğusunda bulunan bir ülke denilmesi daha yerinde olabilir. Gürcüler ve Lazlar, Güney Kafkasya'nın yerli halklarıdır. Ermeniler, Hint-Avrupai bir halktır.

Türkiye basınında ve siyasal söyleminde Kafkasya sözü ile bu ülkeler anlaşılmakta, Kuzey Kafkasya göz ardı edilmektedir. Kuzeyden bakındığında ise Kuzey Kafkasya asıl Kafkasya olarak kabul edilmekte, Güney Kafkasya'ya "Trans-Kafkasya: Kafkas ötesi" denilmektedir. Demek ki bakış açısına göre farklı anlamlar ortaya çıkmakta, bu da kavram kargaşasına neden olmaktadır.

Kuzey Kafkasya, Abhazya'yı da içine alacak şekilde Kafkas sıradağlarından başlayarak, Kuban ve Terek nehirlerinin ötelerine kadar uzanmaktadır. (Çerkeslerin bir kabilesi olan Bjeduğlar, Rus işgali

öncesinde Kuban nehrinin kuzeyinde oturuyorlardı.)

Abhazlar, Abazinler, Çerkesler (Wubıhlar ve Adıgeler) Çeçenler, Dağıstanlılar, Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarıdır. Hint-Avrupa kökenli olup iki bin yıl önceleri gelen Osetler (Alan-Asetin) Asya kökenli olup Kuzey bozkırla yoluyla gelen Karaçay-Balkar, Nogay ve Kumuklar aynı ülkenin kaderini paylaşan yerli halklar durumuna gelmişler ve ülkenin eski halklarıyla birlikte ortak Kafkas kültürünü ve kimliğini yaratmışlardır.

Çerkesler Kimdir?

Çerkesler, Kuzey Kafkasya'nın yerli halkıdır. "Çerkes" adı, Grekler tarafından Batı Kafkasya'da yaşayan halklara verilmiş "Kerket" ya da benzeri bir adın değişerek bu günkü şeklini almasıyla oluşmuştur. Çerkezistan halkı, kendine kendi dilinde "Adıge" demektedir.

"Çerkes" adı kullananlara göre değişik kapsamda anlamlar taşımaktadır. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

1- En geniş anlamda Karadenizden Hazar'a kadar Bütün Kuzey Kafkasya halklarını kapsamaktadır. Örneğin Evliya Çelebi gezi notlarında "Çerkes" adını bu anlamda kullanmıştır. Ancak bütün Kuzey Kafkasya halkları "Çerkes" adını bu kadar geniş anlamda kabul etmezler. Karaçay-Balkar'lar, Osetler, Çeçenler, Dağıstanlılar kendilerine "Çerkes" demezler.

2- Daha dar anlamda; Adıgeler, Wubıhlar, Abhaz-Abazinler "Çerkes" adıyla anılır. Ancak bu tanıma da Abhazlar katılmazlar.

3- Daha da dar anlamda; Adıgelere ve Wubıhlara "Çerkes" denilmektedir.

4- En dar anlamda; sadece Adıgelere "Çerkes" denilir.

Bir adım daha atarsak, hiç bir Kafkas halkı kendine "Çerkes" demez, kendi dilinde kendine verdiği bir ad vardır.

Türkiye'de "Çerkes" Kuzey Kafkasya'dan göç etmiş olan halkların tümü için kullanıla gelmiştir. Bunun nedeni Rus işgali sonunda Osmanlı ülkesine göçerek yerleştirilmiş olan halkların çoğunu Çerkeslerin (Adıgelerin) oluşturmuş olmasıdır.

Kafkasyadan Kimler Geldi, Geçti

Kafkasya tarih boyunca çeşitli akınlara ve işgallere uğramış olmakla beraber bunların çoğu kalıcı olamamıştır. Ancak yüzyıllarca sürmüş savaşlardan sonra 21 Haziran 1864'te tamamlanan Rus işgali kalıcı olmuştur. Diğer işgalciler ülkenin tamamına sahip olamamış ancak belli bir bölgesine geçici bir zaman için egemen olabilmiştir. İşgal sırasında dağlara çekilen yerli halk işgalcilerin uzaklaşmasıyla yeniden düzlüklere inmiştir. Ancak son

savaş olan Rus savaşında düşman sadece ovaları işgal ile yetinmemiş, son noktasına kadar dağları da işgal altına almış ve bütün ülkeye hakim olmuştur. Bugün aynı durum devam etmektedir.

Ruslardan önce Kafkasya'dan gelip geçen halklar şunlardır: İskitler, Sarmatlar, Alanlar, Gotlar, Hunlar, Moğol Avarları (Dağıstan Avarları ile karıştırılmamalıdır), Araplar (Araplar Kuzey Kafkasya'yı işgal edememişler ancak Hazar kıyılarını ve Dağıstanın az bir kısmını işgal etmişlerdir.), Moğollar (Cengiz), Timur ve Kırımlılar.

Kafkasya'nın Karadeniz ve Kırım kıyılarında ticaret kolonileri kuran Grekleri ve Cenevizlileri işgalci saymak mümkün değildir. Onlarla Kafkasyalılar arasındaki ilişkiler ticaret alanında olmuş, bu arada karşılıklı kültürel etkileşimler de meydana gelmiştir.

Osmanlı devletinin Kuzey Kafkasya ile doğrudan ilişkisi olmamıştır. Araç olarak kendisine bağlı olan Kırım Hanlığı'nı kullanmıştır. Kırım Hanlığı 15. yüzyıldan, 18. yüzyıla kadar 300 yıl boyunca Kuzey Kafkasya'ya karşı çok zalimce davranmış; akınlar, işgaller ve talanlarda bulunmuştur. Fakat bu arada Çerkes kültüründen etkilenmiş prenslerini küçük yaştan itibaren Çerkes ailelerinin yanına vererek, Çerkes geleneklerine göre eğitim aldırmaya başlamıştır.

Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali

Rusya, Rurik tarafından Leningrad'ın güneyindeki İlmen gölü kıyısında Novgorod kentinde 864 yılında kuruldu. (Tarihin ya da talihin cilvesine bakın ki bu devlet kuruluşundan 1000 yıl sonra 1864'te Kuzey Kafkasya'yayı işgal edecek ve Çerkeslerin varlığına ölümcül bir darbe indirecekti.)

Rusya'nın merkezi 905 yılında, bu günkü Ukrayna'nın başkenti olan Kiev'e taşındı. 965'te Kiev prensi Svyatislav, Hazarların Don Nehri kıyısındaki Sarkel (Sarkala) kentini alarak yıktı. 1016 yılında Bizans-Rus birleşik ordusu, Volga kıyısındaki başkent İtil'i alarak Hazar devletinin varlığına son verdi. Svyatislav, Taman yarımadasını da işgal ederek Çerkeslerle komşu oldu ve oğlu Mtislav'ı oraya prens olarak tayin etti. Çerkeslerin söylencesinde hala yaşayan ve şarkısı söylenen Mtislav ile Ridade'nin teke tek savaşı burada olmuştur.

7-10. yüzyıllar arasında 300 yıl süresince Slavlarla Kafkaslar arasında tampon durumunda olan Hazar Devletinin yıkılışı ile Slavlar ve Çerkesler karşı karşıya gelmiş oldular. 250 yıl kadar süren bu temas ve savaşlar, Moğolların Rus steplerini işgali ile sona erdi. Bu kez 1230 yılında kurulmuş olan Türk-Tatar-Moğol karması Altınordu Devleti yıkılış tarihi olan 1556 yılına kadar yaklaşık 300 yıl Ruslarla Çerkesler arasında tampon işle-

vini yapmış oldu.

Altınordu Devletinin yıkılışı ile tekrar karşı karşıya gelen Ruslar'la Çerkesler arasında artık bir daha tampon bir güç girmedi. Rus-Kafkas savaşları, aralıklı olarak yüzlerce yıl sürdükten sonra 1864'te Rusların Kafkasya'yı kesin işgalleriyle sona erecekti.

Kafkaslılar, bir yandan Rusya ile savaş halinde iken, diğer yandan Kırım Hanlığı'mn Kafkasya'ya saldırıları da devam ediyordu. Bu saldırılara karşı Kabardey Prensi Temıryıko 1567 yılında Rus Çarı İvan Grozni (Korkunç Ivan) ile bir dostluk anlaşması yapmış ve kızı Mari'yi de Çarla evlendirmişti. 1587'de Ivan'ın ölümü ile bu dostluk sona erdi.

Değerli tarihçi İsmail Berkok, "Tarihte Kafkasya" kitabında Kafkas-Rus savaşlarını şu dönemlere ayırmaktadır:

Birinci dönem: 968-1230 Svyatislav'dan Altınordu Devletinin kuruluşuna kadar 262 yıl sürdü.

İkinci Dönem: 1556-1864 Altınordu Devletinin yıkılışından 1864'te Kafkasya'nın kesin olarak işgaline kadar 308 yıl sürdü.

Bu ikinci dönemde üçe ayrılmaktadır:
a) Hazırlık Savaşları: 1556-1762; 206 yıl.
b) Kesin Savaşlar: 1763-1845; 82 yıl.
c) Sonuç Savaşları: 1846-1864; 18 yıl.

Hem insan sayısı hem silah bakımından eşit olmayan güçler arasında yapılan savaşı sonuçta haklı olan değil, güçlü olan kazandı. Kafkaslıların gücü gitti, savaş da bitti. Ve Elbruz ak başına kara bulutları sarıp gözyaşlarını bıraktı ki hala akmakta.

Şöyle bir soru sorulabilir: Aralıklı olarak yüzyıllarca sürmüş olan bu savaşların sonunda Kafkasyalıların yenilgisi kaçınılmaz mıydı? Bu soruya: dışardan yardım alınamaması durumunda evet kaçınılmazdı diye cevap verilebilir.

Çünkü:

1) Rusların güçlü bir devletleri vardı, Kafkaslıların yoktu. Kendilerine özgü toplum yapılarında geleneklerine göre yaşamlarını sürdürüyorlardı.

2) Ruslar sayıca çok fazlaydı, Kafkaslılar azdı.

3) İki tarafda iyi savaşıyordu, ancak Rusların modern ordularına ve silahlarına karşılık, Kafkaslıların silahları ilkeldi; tüfek, kama, kılıç gibi silahlardı. Topun üstüne kılıçla saldırıyorlar ve çok kayıp veriyorlardı. Tüfekleri için barut bile bulamıyorlardı. Savaş taktikleri baskın, vur kaç şeklinde oluyordu. Kesin sonuçlu muharebelere girme olanakları yoktu.

4) Rusyamn genişleme, sıcak denizlere inme gibi uzun vadeli bir planları vardı ve bu planların gerçekleştirilebilmesi için Kafkasya elde bulundurulması gereken jeopolitik bir bölgeydi. Bu nedenle Rusya, ne pahasına olursa olsun Kafkasyayı

ele geçirmek emelindeydi. Nitekim Rus kaynaklarına göre Rusya Kafkasya savaşlarında 1.5 milyon askerini kaybetmişti.

Rusya 1801'de Gürcüstan'ı, 1810' da Abhazya'yı kendine bağlayarak Kuzey Kafkasyayı güneyden de kuşatmış oluyordu. 1822'de Kuzey Kafkasyanın orta bölümünü de (Kabartay ve Osetya) işgal ederek Daryal geçidinden Tiflis'e inen askeri Gürcü yolunu güvence altına almış oldu. Böylece Kuzey Kafkasyanın doğusu (Çeçenistan ve Dağıstan) ile batısı (Çerkezistan) arasındaki bağlantıyı kesti ve Rusyaya karşı savaşmakta olan Kuzey Kafkasya'nı doğu ve batı bölgeleri askeri güçlerini birleştirerek savaşma olanağını yitirdiler.

Şamil'in komutasında Dağıstan ve Çeçenistanda verilen ve 1834-1859 yılları arasında 25 yıl süren savaşlar, Cihad ve Gazavat olarak adlandırılan dinsel ağırlıklı savaşlardı. Şamil, kahramanca savaşmasına ve büyük başarılar kazanmasına karşın kesin zafere varamadı. 6 Eylül 1859 tarihinde son direniş noktası olan Gunip'de General Baryatinski'ye teslim olmak zorunda kaldı.

Böylece doğudaki güçleri serbest kalan Rusya, onları batıya kaydırmak suretiyle bütün gücüyle Çerkezistan'a yüklendi. Batıdaki direniş ulusal bir nitelik taşıyordu. Gerilla savaşlarıyla Ruslara inatla karşı konuluyordu.

Şamil tarafından 1848'de Çerkezistan'a gönderilen Naip Muhammed Emin, Şamil'inkine benzer bir örgütlenmeye gitmek istedi. Ulusal nitelikteki direnişe dinsel bir nitelik vermeye çalıştı. Bunun için şiddete başvurdu, kabileler arasında savaşlara neden oldu. Sonunda kendisi lider seçildiyse de Şamil'in teslimi üzerine iki ay sonra o da gidip Ruslarla anlaştı ve teslim oldu. Böylece Çerkezistan halkını başsız bırakmış oldu. Fakat halk savaşa devam etti. Giderek kayıpları arttı. Bir görüşe göre, Çerkeslerin de uygun şartlarla Rusya ile anlaşıp savaşı bırakması daha uygun olabilirdi, çünkü artık Çerkeslerin savaşı kazanma şansları kalmamıştı. Böylece soykırım ve sürgün belki de önlenebilirdi.

Nitekim son beş yıllık savaşlar yenilgiyle sonuçlandı. 21 Mayıs 1864 tarihinde savaş bitti ve Kafkasya tamamen Rusyanın işgali altına girdi. Savaşı kazanmak için kahraman ve haklı olmak yetmiyordu, güçlü olmak da gerekiyordu, ve Çerkeslerin gücü bitmişti.

Kafkas Rus savaşları, kanlı ve vahşiyane oldu. Ruslar kadın, erkek, çoluk, çocuk demeden soykırım (Jenosit) uyguladılar. Dağıstan, Çeçenistan, Osetya ve Kabardey bölgelerinden Osmanlı ülkesine göçler oldu. Batı Kafkasya halkaları ise (Adıge, Wubıh, Abaza halkları) toptan sürgün edildi. Şimdi bu olayları daha açmamız gerekecek.

Soykırım, Sürgün ve Göç

Önce bu kavramlar arasındaki benzerliklere ve farklara değinmekte yarar var.

Soykırım (Jenosit) bir düşmanın işgal ettiği topraklardaki insanları toptan öldürmesi demektir. Böylece işgal edilen ülke sahiplerinden arındırılır ve ülkeye işgalci tarafından el konulur. İşgalci devlet, getirip kendi halkını buraya yerleştirir. Tarihte bunun örnekleri çok görülmüştür. Bu gün de görülmektedir.

Sürgün, işgal edilen ülkede hayatta kalan insanların toplu olarak zorla topraklarından çıkarılıp başka yerlere gönderilmesidir. Sürgün ana yurdun kaybıdır. Sürülenler de gittikleri ülkelerde dillerini ve kimliklerini yitirerek asimile olurlar yani tarihten silinirler.

Soykırım ve sürgün toplumları ve kültürleri yok etmenin yöntemleridir.

Göç, işgal ya da diğer zorlayıcı nedenlerle ülkelerinde yaşama olanağını yitiren toplumların ya da insanların başka ülkelere gitmeye mecbur kalmalarıdır.

Yukarıda açıklandığı gibi Rusya Kafkasya da bu yöntemlerin üçünü de uyguladı.

Soykırım, savaş boyunca Karadeniz'den Hazar'a kadar Kuzey Kafkasya'nın tümünde uygulandı. 1859'da Şamil'in teslimi ile Dağıstan ve Çeçenistan'da savaş sona erdi ancak batıda yani Çerkezistanda savaşın devam ettiği 5 yıl içinde 1864'e kadar soykırıma da devam edildi. Çünkü Rusya'nın amacı Kuzey Kafkasya'nın batı dünyasına açılan penceresi olan Karadeniz kıyılarını kesin olarak Çerkeslerden arındırmaktı. Bunun yolu da savaş sırasında halkı olabildiğince yok etmek (Jenosit), kalanları da topraklarından sürmekti. Bu plan aynen uygulandı. Ölenler öldü, kalanlar 1864'te toplu olarak Osmanlı ülkesine sürüldü. Geride kalan az sayıda halk da (85 bin kişi kadar) bugün Adıgey Cumhuriyetinin bulunduğu bölgeye sürüldü. Kıyı bölgesinde 15 civarında Şapsığ köyü kaldı. Bunların da kıyıya 20 km. den fazla yaklaşmaları yasaklandı. Aşağı yukarı Amerikalıların Kızılderililere uyguladığı jenosit ve iskan yöntemlerinin aynısı Çerkeslere de uygulandı. Boşaltılan yerlere Kazaklar ve Ruslar yerleştirildi.

Göç, 1864 kesin yenilgisinden önce başlamıştı, ancak 21 Mayıs 1864'de silahların susmasıyla göç toplu sürgüne dönüştürüldü. Daha sonraki yıllarda göçler aralıklı olarak devam etti.

Sürgün sırasında halkın yarısı açlık ve hastalıktan öldü. Çeşitli rakamlar ortaya atılmakla beraber sürülen Çerkes sayısının 1.5 milyon civarında olduğu kabul edilmektedir.

Çerkeslerin Müslüman olmaları nedeniyle Osmanlı devleti onları kendi ülkesine yerleştirmeyi kabul etmiş ve bu konuda Rusya ile anlaşmıştı. Osmanlı Devletinin Çerkesleri kabul etmesinde din olgusunun dışında nedenlerde vardı. Onları en

iyi şekilde kullanmanın hesabını yapmıştı. Ruslarla yapılan uzun savaşlar nedeniyle savaş Çerkesler için artık bir yaşam tarzı olmuştu. erkekler hep silahlıydı, onların bu savaş deneyiminden yararlanmak mümkündü.

Bağımsızlık isteyen Balkan halkları (Bulgarlar, Sırplar) Osmanlı Devletine karşı başkaldırı içindeydi. Rusya ve Avusturya, Fransa, İngiltere (Kısaca Hıristiyan dünyası) onların arkasında idi. Osmanlı Devleti, Çerkesleri kullanmak için 300 bin Çerkesi Balkanlara yerleştirdi. Şimdiye kadar anayurtlarını savunmak için Rusyaya karşı savaşan Çerkesler artık Osmanlı adına Balkanlarda savaşacaklardı. Anadoluya yerleştirilen göçmenlerde Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Maraş, Çukurova, Suriye ve Ürdün hattı boyunca yerleştirilmişti. Amaç; Rum, Ermeni ve Kürtlere karşı denge oluşturmaktı.

Sürgünden 13 yıl sonra 1877-78 Osmanlı Rus savaşı patlak verdi. Bu savaşta Çerkesler, bir yandan orduya alınırken, diğer yandan gönüllü suvari birlikleri halinde savaştılar. Bu gönüllü birliklere Musa Kunduk Paşa, Şamil'in oğlu Gazi Muhammed, Geranduk Berzeg komuta ettiler. Çerkezlerin bu savaşa bu kadar önem vermelerinin nedeni Rusya'nın yenileceğini böylece kendilerinin de ana yurtlarına dönmelerini ummalarıydı.

Fakat bu savaş umulduğu gibi olmadı. Tam tersi oldu. Osmanlı Devleti, hem batı hem doğu cephesinde yenildi. Ruslar Doğuda Erzurum'u aldılar. Batıda Yeşilköy'e kadar gelip İstanbul'a dayandılar. Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı.

Sürgün Üstüne Sürgün

1) Balkanlardan Sürgün: 1877-78 Osmanlı Rus Savaşının sonuçları anayurda dönüşün kapılarını kapatırken, sürgün üstüne sürgün kapılarını açmıştı. 1878 Berlin anlaşmasına, Çerkeslerin Balkanlardan çıkarılması şartını koymuşlar, Osmanlı devleti de bunu kabul etmişti. Böylece balkanlara yerleştirilmiş olan Çerkesler tekrar sürgün edilerek, Anadolu, Suriye ve Ürdün'e gönderildiler.

2) Marmara Bölgesinden sürgün: Bilindiği gibi Yunanlılara karşı yapılan Kurtuluş Savaşı sırasında Marmara Bölgesi'nde padişahçı Çerkes Anzavur Ahmet isyan etmiş, bu isyan Kemalist Çerkes Ethem tarafından bastırılmıştı. Savaşın bitiminden 6 ay sonra, 1923 Mart ayında, Marmara Bölgesi'ndeki 16 Çerkes köyü isyan olaylarıyla ilişkileri olduğu gerekçesiyle doğu illerine sürgün edildi. Halk, karavagonlara doldurularak Malatya'ya kadar gönderildi. Sonra sürgün kaldırıldı. Köylüler köylerine döndüler. Fakat mallarını ellerinden çıkarmışlardı. Bu sürgün, hem ekonomik hem de moral bakımından halkı zor durumda bıraktı. Sürgünün kaldırılmasında o zaman başbakan olan Rauf

Orbay'ın etkili olduğu söylenmekte ise de Rauf Orbay'ın, sürgün kararı alındığında da Başbakan olduğu gözönüne alınırsa olayın izahı zorlaşmaktadır.

3) Golan Bölgesinden Sürgün: 1967 Suriye İsrail savaşında Golan bölgesinin ve Kuneytre kentinin İsrail tarafından işgali üzerine, büyük göçte (sürgünde) o bölgeye yerleştirilmiş olan 15 kadar Çerkes köyü oradan sürüldü. Herşeylerini bırakarak perişan halde Şam'a sığındılar. Okullara, barakalara yerleştiler. Bilindiği gibi Golan bölgesi hala İsrail'in işgali altındadır. Sürgün edilenler de kaderleriyle başbaşa bırakılmıştır.

Konumuzla İlgili Kaynaklardan Alıntılar

Konumuzla ilgili olarak çeşitli kaynaklarda bilgiler ve belgeler vardır. burada bazı kaynaklardan özet alıntılar yaparak, şimdiye kadar yaptığımız açıklamaların kanıtlarını ortaya koymaya çalışacağız.

1) Kuzey Kafkasya: Ahmet Hazer Hızal (Orkun Yayınları, 1961, Ankara)

-Rus Generali Yermolov: Bir Kafkaslı çocuğun asılması, yüz Rus askerinin sağ kalması demektir. s. 38

- Çarın emri: teslim olmayanlar kılıçtan geçirilsin. s. 38

- Novorosisk'te (Adıgece adı: Tzemez), göç için bekleyen kafilede, bir bebek, ölen annesinin memesini emmeye çalışıyordu. A. Berge, s. 48

-Top ateşine karşı kamalarla saldırıyorlar ve ölüyorlardı. s. 58

2) Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Bedri Habiçoğlu (Nart yayınları, İst.)

- Savaş bitmeden göç politikası belirlenmişti. s. 65

- Osmanlı, Kuzey Kafkasya'yı egemenlik altına almayı düşünmedi, Kafkasya'yı Kırım'a havale etti. s. 99

-Osmanlı Devleti Rusya ile savaşırken, Çerkeslerden yardım istiyor, fakat Çerkesler Rusya ile savaşırken ilgilenmiyordu. Çerkeslerin Kırım Savaşına katılmamalarının nedeni budur. s. 101

-1829 Edirne Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti, Kafkasya üzerindeki (zaten olmayan) haklarından vazgeçtiğini Rusya'ya bildirmişti. Rusya, bunu gerekçe göstererek Çerkeslerle savaşıyordu. s. 101

3) Kafkasya Üzerine Beş Konferans: (İstanbul Kafkas Kültür Derneği, 1977 (Rahmi Tuna'nın "Göç" başlıklı konferansından):

- İngiliz Lordlar Kamarasında 25 mayıs 1956 tarihinde yapılan konuşma: Lord malmesberi şöyle diyor: "Adıgeleri, büyük felaketler içinde kendi başlarına bıraktık. Oysa biz onlardan yardım istedik ve onları kullandık." s. 131

-Kafkasya, Hindistan'ın anahtarıdır. s. 131

-Kafkasya Genel Valisi ve Çarın kardeşi

Grandük Mişel, Ağustos 1864'te yayınladığı bildiride Çerkeslerin Kafkasya'yı bir ay içinde terketmelerini istiyordu. s. 141

4) Dünden Bugüne kuzey Kafkasya: Özdemir Özbay, (Kaf-Der Yay. '95, Ank.)

-1837-39 arasında Rusya Taman Yarımadasından Gagra'ya kadar Karadeniz kıyı hattını tamamladı (Kaleler yaptı). 1840'ta Adıgeler kaleleri yıktılar. s. 45

-1860-61 yılları arasında 10 bin Kabardey Osmanlı ülkesine göç etti. s. 46

-1865'te Musa Kundukov, Çeçen ve Asetinlerden oluşan 22 bin kişiyle göç etti. s. 46

-Adıgelerin ve Abazinlerin tamamı sürüldü. s. 46

-Kuban'da 87 bin Adıge kalmıştı. s. 46

-Adıgelerin, 20 km, genişliğinde Karadeniz kıyı şeridinde yerleşmeleri yasaklandı. s. 51, s. 111

- Dağıstan'da toplu Rus yerleşimi olmadı. s. 52

- Kuzey Kafkasya'da 1868-69'da kölelik kaldırıldı. s. 53

5) Çerkes Soykırımı: Ali Kasımov, Hasan Kasımov (Kaf-Der Yayını, '95, Ank.) Çev. Orhan Uravelli

-1837 yazında başlayan Rus- Adıge görüşmeleri, İngiliz ajanların çabalarıyla sonuçsuz kaldı. s. 151

-General Yermolov'u birlikleri, 1822-25 yılları arasında Kabardey ülkesini harabeye çevirdi. Veba salgını da nüfusun %80'inin ölümüne sebep oldu. s. 74-75

- Rusya'nın hedefi sadece Kafkasya değildi, oradan İran ve Osmanlı Ülkelerine ve sıcak denizlere inmekti. s. 75

- Kuzeybatı Kafkasya halkları (Adıgeler) tamamen bağımsızdı, Osmanlı Devletine bağlı değildi. Padişaha sadece dini lider (Halife) olarak bağlıydılar. s. 90-91

- 1807 ve 1810 yılları arasında 200 Adıge köyü yok edildi. s. 98

- Kafkasya'daki Rus birlikleri, sık sık ceza operasyonları düzenliyorlar, köyleri yakıp yıkıyorlardı. s. 103

1812-26 yılları arasında onlarca köy basıldı, yağmalandı, yakıldı, yıkıldı, 1822'de General Vlasor'un emriyle 17 büyük ve 119 küçük köy yok edildi, hayvanlarına el konuldu.

3 Şubat 1824'te gece köy halkı uykudayken saldıran Kazaklar her tarafı ateşe verdiler, kaçanlara ateş ettiler ve kısa sürede köy yok edildi. Kazaklar, 250 Çerkes esirle binden fazla hayvanı alıp yerlerine döndüler.

1825 yılı boyunca Rus birlikleri Kuban ötesini ezip geçiyorlar, Çerkes köylerini yakıyorlardı. Sağ kalanlar da açlık ve hastalıktan ölüyordu, bir kısmı da başka bölgelere sığınıyordu. Yüzlerce kadın ve çocuk esir alınıyordu. Bazıları esir düşmemek için kendilerini uçurumlara atıyorlardı. Çoğu Abzeh ve Şapsığ kabilelerden oluşan esirlerle beraber askerlerimiz, Çerkeslere ait mal, mülk ve eşyalarla birlikte sürülerini de alıp Karadeniz kıyılarına götürüyorlardı. s. 103-104

- 1826'da Osmanlı Devleti, Hacı Hasan Paşa'yı Anapa'ya Vali olarak tayin etti. Çerkesleri Osmanlıya bağlamak için çaba harcıyordu, ancak paşa başarılı olamadı. Bir toplantıda Şapsığlar ve Natuğaclar, "Biz gönüllü olarak Müslümanlığı kabul ettik ve kimseye de boyun eğmeyiz, itaat etmeyiz." dediler. s. 106-108

- Ekim 1827'de Abzehler, büyük bir toplantı düzenlediler. Osmanlı paşasına vergi vermeyeceklerine ve bağlılık yemini etmeyeceklerine karar verdiler. s. 109

- Ruslar ve Osmanlılar, Çerkesleri kendi yanlarına çekmek için yarış halindeydiler. Rusya hükümeti, General Emanuel'e gönderdiği yazıda şöyle diyordu: "Çerkeslere karşı hoşgörülü olun. Hakaret ya da baskıdan kaçının. Takas ticaretinde Adıgelerin en çok ihtiyaç duyduğu tuzu uygun fiyatla takas edin, indirim yapın. Onların mallarına düşük değer biçmeyin. Kısaca Çerkeslerle her şekilde iyi geçinerek dostluk kurmaya çalışın."

Halk, Rusya'dan ve Osmanlı'dan yana diye ikiye bölünmüştü. Bir de yansızlar vardı. Din görevlileri Osmanlı'nın propagandasını yapıyorlardı. -1828 başlarında Anapa'ya yeni tayin edilen Çatıroğlu paşa, Hasan Paşa'yı eleştirerek yerli halkın Osmanlı vatandaşı olmak istemediğini İstanbul'a rapor ediyordu. s. 114

- Anapa'yı ele geçirdikten sonra Kafkasya'daki Rus komutanlığı, Kuban ötesi Çerkeslerin Rusya'ya teslim olacaklarını sanıyordu. Çerkesler itaat etmeyince General Emanuel, onların topraklarına ceza birlikleri gönderdi ve 6 Natuğuay köyünü yerle bir etti. Şapsığ köyleri de aynı şekilde yağmalandı ve yakıldı. Kuban'ın sol yakasında yerleşim birimlerinin tamamı yok edildi, 210 köy yakıldı, yıkıldı, tahıllarına ve hayvanlarına el kondu. Gn. Emanuel: "Çerkesleri açlığa ve yoksulluğa mahkum ettim, az sonra mecburen itaat edecekler." diye yazıyordu. (1828 yılında) (Fakat Çerkesler 36 yıl daha dayandılar.)

Osmanlı-Rus Savaşı 1829'da Edirne Antlaşmasıyla sonuçlandı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Kuban ötesi Çerkes toprakları üzerindeki isteklerinden vazgeçiyordu.

Çerkesler, kendi görüşleri alınmadan topraklarının bölünmesine karşıydılar. Osmanlı Devleti, kendine ait olmayan toprakları Rusya'ya bırakamazdı. Anapa'da Osmanlı paşası varken bile Çerkesler, Rusya ile kıyı ticaretine ilişkin anlaşmalar imzalıyorlardı. Çerkesya, her zaman bağımsızdı. Osmanlı'nın etkisi, Anapa kenti ile sınırlıydı.

Osmanlı, daldaki kuşu Rusya'ya vermiş oluyordu. s. 117-119

- İngiltere, 1829 Edirne antlaşmamın Karadeniz'in Kafkasya kıyılarını Rusya'ya bırakan maddesini geçersiz sayıyor, sözde Çerkesya'nın bağımsızlığını savunuyordu. s. 120

-İngiltere'nin İstanbul büyük elçisi Ponsonby Kafkasya konusunda ısrarlıydı.

Polonya siyasi göçmenleri, İngiltere dışişleri tarafından yardım için Çerkesya'ya gönderiliyordu. s. 122

6- Çerkes Sürgünü: Nihat Berzeg, (1996, Ankara)

- Muhammed Emin, Batı Kafkasya'da dini güçlendirmek ve otorite kurmak için kabileler arası savaşlara neden oldu. s. 106

-Göçte birinci derecede din etkili olsaydı Dağıtanlıların ve Çeçenleri daha fazla göç etmeleri gerekirdi. s. 108

-Çarlık, Batı Kafkasya'yı temizlemeye karar vermişti. s. 129

-Trabzon'a ulaşanlardan 18 bin genç askere alındı. s. 133

-Köstenceye inenlerin hepsi asker oldu. s. 133

-Çukurovaya yerleştirilen 74 bin Çerkesten geride 4 bin kişi kaldı. Diğerleri sıtmadan öldü. s. 137

- Kafkasya'nın Karadeniz limanlarında, göç için 6 ay vapur bekleyenler vardı. (Bir kısmı bu bekleme sıramda açlıktan ve hastalıktan ölüyordu.)

-Sürgün göçü sırasında ölüm oranı %50 idi. (1864-66 arası). s. 159

-İstanbul'a göç ettikten sonra tekrar Kafkasya'ya dönen bir Çerkes şöyle diyordu:

"İstanbul'a gitmeyen İstanbul diyerek ölüyor. Gidenler de İstanbul'da ölüyor." s. 171

-Yardım için Londra'ya giden Çerkeslerin Kraliçeye yazdıkları mektupta şöyle deniyordu:

"Ruslar bizi göçe zorluyorlar. Göçersek atalarımızın kemikleri sızlar, göçenler de sonsuza kadar üzüntü içinde yaşarlar." s. 172

-Göçten sonra çok sayıda geriye dönüş girişimleri oldu. (Ama başarılı olmadı.) s. 173-176

7- Çerkezistan Bağımsızlık Savaşı: A. Fonvill, Çev. Murat Papşu (Nart yayınları, 1996, İstanbul)

-Çerkesler, Türkiye'ye gitmek için acele ediyorlardı, Türkiye'den gelen gemiciler ise o kadar çok para düşkünüydüler ki, gemiler genelllikle, deyim yerindeyse tepeleme yükleniyordu. Normal zamanda 50-60 kişi alan güverteyi 300 veya 400 kişi dolduruyordu. Çerkeslerin yanlarına aldıkları yiyecek, birkaç avuç darı ile birkaç küçük fıçı sudan ibaretti. Açık denizde yolculuk, bazen 5-6 gün sürüyordu.

Denizde hava bozduğunda fazla yüklenmiş tekneler, denizde tutunamıyor ve batıyordu. Normal yüklenmiş tekneler ise dalgalardan o kadar sarsılıyordu ki zavallı yolcular üst üste yığılıyor ve birbirlerini eziyorlardı. Rüzgar olmadığında gemiler yol alamıyor, o zaman da açlıktan ölüm ile yüz yüze kalıyorlardı.

Tayfaların anlattıklarına göre, göçmenleri taşıyan birkaç gemi batmıştı. Diğer gemilerde ise yolcuların yarısı yolda ölmüş, Trabzon'a varmadan önce denize atılmışlardı. s. 77-78

- Tekne suya indirildi. Erkekler yarı bellerine kadar suyun içinde, çocuklarını ve karılarını gemiye taşıdılar. Bütün aile gemide yerini alınca onlar da bindiler. Kadınları geminin ambarına indiriyorlardı. Erkekler güvertede çömelmiş halde öyle sıkışık yerleşmişlerdi ki yolculuk sırasında tayfalar, yolcuların başları üzerinde yürümek zorunda kalıyorlardı. s. 79

- Ambardaki sıkışıklıktan dolayı ezilerek ölen iki kadın ve bir bebeği denize atmak zorunda kaldık. Üçüncü gün iki adam ve bir kadın daha öldü. Dördüncü gün on beş kişi öldü. s. 82

- Trabzon yakınlarındaki Akçakaleye çıktığımızda, ilk göçmenlerin kışın başında buraya geldiklerini, sayılarının 12 bin olduğunu ve hemen hepsinin salgın hastalıktan ölmüş olduğunu öğrendik. s. 84

- Anadolu kıyılarına gelenlerin sayısı 60 bine ulaşmıştı. Sadece Akçakalede 15 bin göçmen vardı. Hiç yiyecekleri yoktu ve Osmanlı hükümetinin sağladığı yardımı saymazsak, hemen hemen hiçbir şey yemeden yaşıyorlardı. Verilen ekmek, ihtiyacın ancak yarısını karşılıyordu. Çerkesler, bu karmaşanın ortasında bile, bir düzen tutturmak için çaba gösteriyorlardı. Her aile kendine, birkaç parça yoksul ev eşyasını koyduğu ayrı bir ağaç altı seçmişti. Bütün varlıkları, birkaç küçük, tahtadan yapılma elbise sandığı ve içinde birkaç avuç darı bulunan deri torbadan ibaretti. Bazıları ateş için odun kesiyor, bazıları da ağaç dallarından korunağa benzer birşeyler yapıyorlardı. Genç kadınlar su taşıyor, gece için yosundan ve kuru yapraklardan yatak hazırlıyor ve çocuklarını emziriyordu. Gözleri yaşla doluydu. s. 85-86

- Akçakale'de o kadar çok ölen vardi ki ağıtlar dayanılmaz boyutlara ulaşıyordu. s. 87

- Konukseverliklerinden o kadar süre yararlandığım, şimdi ise tamamen ayrıldığım bu talihsiz insanların kahredici yoksulluğu yüreğimi sızlatıyordu. Onlar, benim dostlarımdı, silah arkadaşlarımdı. Aynı zamanda hepsinin mutlak ölüme mahkum olduğunu biliyordum ve bu bana çok acı veriyordu. s. 89

- Beni bir tekne ile gizlice Trabzon'a götürmekte olan adama: "Çok yoksul bu Çerkesler, ne kadar talihsizler" dedim. "Yukarda öyle yazılmış" diye cevap verdi, alçak sesle "Ama açlıktan ve soğuktan ölecekler" dedim, "Bu yıl İstanbul pazarında Çerkes kızları ucuz olacak" dedi, yaşlı korsan, soğukkanlılıkla.

8) Rus gözüyle Kafkasya ve Kafkasyalılar: Çev. Hasan Aykan, Nart Yayıncılık 1994, İstanbul

-Yüzbinlerce Çerkes ve Abaza Osmanlı topraklarına gitti. Kalanları ise kaderlerine razı oldu. Şimdilerde, Batı Kafkasya'nın ormanlık dağlarında dolaşan avcılar, terkedilmiş Çerkes evlerini ve bahçelerinin otlara bürünmüş olduğunu

görürler.

Çerkeslerin yaşlıları, vatanlarındaki köylerinin nerede olduğunu şimdi bile anımsamakta ve gidemedikleri bu yerlerin özlemini içlerinde duymaktadırlar. s. 42

Çerkeslerin anayurdunun işgali, soykırımı, sürgünü ve göçüyle ilgili dramatik öyküyü burada bitiriyoruz. ▲

Kafkasyadan Karadenize Lazların Tarihsel Yolculuğu

Ali İhsan Aksamaz

"Bugün Türkiye'nin Rize ve Artvin illerine bağlı Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi ve Hopa ilçeleriyle Gürcüstan'a bağlı Acara Özerk Cumhuriyeti'nin Batum kentinde yaşayan ve Müslüman olan, kendilerini "Laz" olarak tanımlayan ve Gürcüler tarafından "Ç'ani" olarak tanımlanan bu insanlar ve onların Hıristiyan akrabaları Megreller, bugün olduğu gibi "Helenistik Çağ'da" da Soxumi'den başlamak üzere Trabzon'un doğu sahillerine kadar olan bölgede yaşamaktaydı.

Eskiden Kolheti kültür ve yönetim alanının bulunduğu bölgede MS 3. yüzyılda, Gürcülerin ve Abhazların "Egrisi"; Romalıların ve Bizanslıların "Lazika" dedikleri krallık ortaya çıktı. Lazika Krallığı Apsilyalıları, Abazgialıları ve Svanları da yönetimi altına aldı."

Kitap, Lazların tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili üzerine kapsamlı bir çalışmadır. Aksamaz, bahsı geçen kitap çalışmasını, konu ile ilgili çeviri makaleler ve Lazca metinlerle de destekliyor.
Kitap, yakında çıkıyor..

Çiviyazıları

Yaşar Bağ

Çığlıklarım

Altına post
Anka kuşu
Prometha,
Kafdağındalar hala,
Açsa ağzını mitoloji
Dile gelip konuşurlar hepsi.
Düşmüş üstüne Kafkasların,
Sina Dağı'nın
Zeytin Dağı'nın
Hira Dağı'nın gölgeleri,
Tha suskun
Elbruz küskün,
Oysa
Yeni şeyler söylenmeli
Bugün.
Bıçak çekiyorlar geçmişlerine
Kendilerine yabancılaşmış
Genç ve yaşlı
Kafkas çocukları
Bilmeden ne yaptıklarını.
Korkular ve tabular
Kurutmuşlar
Özgürlüğün pınarlarını
Çiçek açmıyor artık ağaçlar
Sarkıtmışlar dallarını.
Benim üstümde sanki
Geçmişin
Şimdinin
Ve geleceğin tüm yükleri
Yüreğim parça parça
Umudum bir kemik, bir deri.
İçtikçe harlatır ateşimi
Kafdağının kar suları
Gördükçe
İnsanlarımın yitip gittiğini
Çınlatır aklımın kubbelerini
Çıkmayan çığlıklarım.

Çeçen Yazı Dili ve Edebiyatı

Tolstoy, Çeçen türküleri için "Ozanlar için özgün cevherler" demiştir. Zaten Hazhı (Hacı) Murat adlı romanını Kafkasyalıları tanıdıktan sonra yazmış, içine de iki Çeçen türküsü almıştır.

Tarık Cemal Kutlu

Yazı ve Yazı Dilinin Oluşması

Çeçence yazı dilinin oluşması ile ilgili çalışmalar XIX. yy.'da başlamıştır. Çeçenceyi gramer bakımından derinlemesine ilk defa 1852 yılında Petr Karloviç Uslar incelemiştir. "Noxçiyin mott/Çeçen Dili" (1852) adıyla yazdığı eserinde Uslar, Rus abecesine ek sesler katarak alfabe oluşturmuştur. Rus alfabesinin yetersiz kaldığı yerlerde Latin ve Gürcü kökenli alfabelerden de yararlanmıştır. Petr Karloviç Uslar'ın hazırladığı Çeçence alfabe 37 sesten oluşmuştur. Yazar, eserinde bir hayli Çeçence materyalden yararlanmıştır. Materyaller içinde, halk öyküleri, atasözleri, türküler bulunmaktadır.

P. K. Uslar, çalışmalarını değerlendirmek amacıyla Sölzha-Ghala'da (Sölcakale, Groznij) bir okul da açmış, okula 25 öğrenci devam etmiştir. Bu öğrenciler giderek okuma yazmada yetkinleşmişlerdir.

P.K. Uslar'ın araştırmalarına yardımcı olan Dişni-Viedanarçu/(Dişni Viedanlı) Doşov Kadı da 1862 yılında bir alfabe hazırlamış, sonradan bu alfabe de yayımlanmıştır.

Çeçen araştırmacıları ve aydınları 1908 yılında Uslar'ın alfabesinden yararlanarak, yeni alfabeler hazırlamışlardır.

Çarlık yönetimi zamanında Çeçen-İnguşya'daki okul sayısı 3-4'ü geçmiyordu: Gixtha, İton-Kale, Laxa Navra Sölzha-Ghâla. Modern okullara karşı olan yönetim Hüzhre (Hücre) adı verilen dini eğitim kurumlarının gelişmesini desteklemiştir. Hüzhre kurumlarında kullanılan alfabe Arap alfabesi, bilim dili ise Arapçaydı. Ancak halkın sosyal yaşamına bakarak ulusal bir alfabeye ve öğrenime ihtiyaç vardı. Bu arayış ilerledikçe ve anadille yazıp çizme ihtiyacı arttıkça kimi bilim adamları ister istemez Arap kökenli alfabeyi Çeçence için uyarlamaya koyulmuştur.

XX. yy. başlarında Arap kökenli alfabeyle Çeçence birkaç kitap yayımlanmıştır.

1920 yılında yayımlanan "Abat/Alfabe'nin de Arap kökenli olduğunu görüyo-

ruz. 1922 yılında bu alfabe Sugaipo Şahab tarafından Çeçence sesler dikkate alınarak yeniden yayımlandı. Bu alfabe, o güne kadar çıkan anadille yazılmış alfabelerden daha yetkindi. Modern anlamdaki alfabenin de ilk örneğiydi. "Sugaipo Şahab'ın alfabesi" ile okuma kitapları, ders kitapları vs. yayınlar yayımlanmaya başladı.

"Sugaipo Şahab'ın alfabesi" 1922'den 1927'ye kadar etkili ve kullanışlıydı. 1927'de ise Çeçen alfabesi Latin kökenli alfabeden yararlanılarak ve ek seslerle desteklenerek modernize edildi. Diğer Kuzey Kafkas halkları gibi Çeçen-İnguşlar da yazı dili için 1925 yılında çalışmaya başladılar. 1927'de kullanılan bu alfabe Arap kökenli alfabeye göre daha yetkindi.

1927 yılında kullanılmaya başlanan Latin kökenli alfabenin genişlemesine ve yayılmasına öncülük eden organlardan biri Serlo/(Işık) gazetesi oldu. Gazete önceleri Sugaipo Şahab alfabesi ile bu yeni alfabeyi birlikte kullanıyordu. Giderek yayınını 1927 alfabesi ile sürdürdü. 1938 yılında ise şimdi kullanılan Rus kökenli alfabeye geçildi.

Çeçen Anonim ve Halk Eserleri Hakkında Rus Yazar ve Bilim Adamlarının Çalışmaları

Mihail Jurijeviç Lermontov'un İzmail-Bej adlı manzum eserini bir yaşlı Çeçen çobanı anlatmış, ozan 1832 yılında bunu kaleme almıştır.

Lermontov, Hazhı Abrek adlı poemini de Tajinin Bijbolt hakkında duyduğu efsaneden yararlanarak yazmıştır.

A. S. Puşkin, Çeçenlerin eski yaşayışları hakkında Tazit adlı poeminde bilgi verir.

XIX. yy.'ın ilk yarısında K. Beleviça Noxço Bersa/(Çeçen Bersa) adlı bir poem yazmıştır. Aynı yıllarda bir Rus subayı bir makalesinde Zaur adında bir Çeçen anlatıcısından söz eder. Makalede Zaur'un anlattığı olayların 250 yıllık bir geçmişe ait olabileceğine değinir.

Çeçen halk eserlerini Çeçence ilk yazan ünlü Rus romancısı Tolstoy'dur. 1852 yılında, Tolstoy Devletgira köyünde (şimdiki adı Tolstov -Jurt) arkadaş olduğu Misirbijev Sado ve kardeşi İsajev Balta'dan dinlediği anlatıları Rus alfabesi ile yazmıştır. Tolstoy'un Çeçen anlatılarına olan merakı gün geçtikçe artmıştır. 1875 yılında dostu ozan A. A. Fete'ye, Tiflis'te Kafkasya dağlıları hakkında yazılmış olan kitapları okuduğunu yazar; masalları, şiirleri, efsaneleri bıkmadan, yineleyerek okuduğunu anlatır.

Tolstoy, Çeçen türküleri için "Ozanlar için özgün cevherler" demiştir. Zatei Hazhı (Hacı) Murat adlı romanını Kafkasyalıları tanıdıktan sonra yazmış, içinde iki Çeçen türküsü almıştır. Tolstoy, yararlanmış olduğu Çeçen nazımlarında ikisini Fete'ye yazdığı mektuplara da ek

lemiştir. Fete de, nazire olarak bir şiir yazmıştır:[1]

Kafkas dilleriyle ilgili yetkin çalışma yapanların başında gelen Rus bilim adamı Petr Karloviç Uslar, Çeçen halk efsanelerini Fin ve Hint destanlarıyla karşılaştırmaktan kendini alamamıştır: "Dağ (Çeçen) halkının anonim halk yapıtlarını öğrenmek önemlidir. Öğrenmek için yıllar gerekir, Finlilerin Kalavala'sı, Hintlilerin destanları gibi Çeçen efsanelerini öğrenmek de büyük bir hizmettir."

Profesör Leonid Petroviç Semenov, "İçerik betimleme, anlatım bakımından Çeçen-İnguş folkloru son derece zengindir" diye yazar.

Çeçen Edebiyatı, İlk Çalışmalar

1920 yılından itibaren Çeçen-İnguşlar'da edebiyat çalışmaları da gelişip hızlandı. Bu yılın başlarında Abdi Dudajev'in, Ahmad Nazhajev vs.'in şiirleri, Mohmad Salmurzajev'in de öyküleri yayımlandı. Aynı zamanda Şerigov Danilbek ile Eldarxanov İsa da Çeçen Sovyet edebiyatının ilk dramları olan eserleri yazdılar. Halkın ortak eserleri de kısmen derlenip yayımlandı. 1918 yılında Aslanbe Şeripov'un derlediği "Noxçiyn illeş/Çeçen türküleri" yayımlandı.

Çeçenlerin yazılı edebiyatının temeli halk ürünlerinden kaynaklanarak gelişmeye başladı. Vajnax fokloru adeta bir hazineydi. 23 Nisan 1923 günü Sovjetskaya Avtonomnaja Çeçnja /Otonom Çeçen Sovyet gazetesinin ilk sayısı yayımlanmaya başladı.

Bunu, aynı gazetenin Mart 1925 yılında Serlo/(Işık) adını alarak Çeçence yayımlanmaya başlaması izledi. Bu gazetenin Çeçen edebiyatının gelişmesinde fazlasıyla hizmeti dokunmuştur. Gazete sayfalarında sık sık şiirler, öyküler, araştırmalar yayımlanıyordu. Abdi Dudajev, Ahmad Nazhajev ve daha başka yazarlar bu gazete aracılığıyla ün yapmaya başladı. Temiz, akıcı bir Çeçenceyle verilen eserler halkı yeni yönetimin ideolojisine çağırıyordu. Örneğin Sugaipo Şahab şu türde dizeler kaleme alıyordu:

Parghat urd karijçaxh ditijşa irzö,
Moz-düttij karijçaxh ditijşa morza!
Xhovsijşa tcsünan çömie muxa ju marzo,
Baghonan malx getçi marşa ba ala!

(Bereketli tarla bulunca tarlacığı bırakın / Tereyağı bal bulunca ağız sütünü terk edin / Hele bir tadına bakın / Adalet güneşinin tatlılığına hoşgeldin deyin.

Yalın, açık, anlaşılır eserlerin gazetede yayımlanması halkta yankısını buluyordu. Gazete yöneticileri özellikle genç

1-Bu şiir Rusça iken, ilk kez ozan Şajxi Arsanukajev tarafından Çeçence'ye çevrilmiş ve -A. M. Arsanukajev, Noxçijn Sovetski Literatura 8 Klassana uçebnik, Groznij 1976, s. 9,10.- ilk kez basılmıştır.

yetenekleri coşturmak için çaba sarf etmekteydi.

1926-1927'de Çeçen yazar ve ozanların sayısında bir hayli artış oldu. Edebiyat dünyasında Badujev Said, Mamakojev Mohmad, daha sonra Ajsxanov Şamsuddin, Muzajev Nureddin ve başkaları girdi. Çeçen edebiyatının kuruluşuna, yetenekleri ortaya çıkararak hizmet eden Serlo/Işık gazetesini Mohmad Mamakajez minnetle anar; "Anadilin güzelliğinde, edebiyatı tanımada, doğru konuşabilmemizde gazeteye daima şükran borçluyuz. Okuma yazmayı okulda öğrendimse de bana edebiyat yaşamını öğreten Serlo gazetesidir." Bir dönemde Serlo gazetesinin redaktörlüğünü yürüten Mohmad Salmurzajev ve çalışanları bu edebiyatın oluşmasında hayli katkıda bulunmuşlardır.

Serlo'nun adı 1934 yılında Leninan niegh / Lenin'in yolu oldu.

Gazete onuncu yılını doldurmadan, Çeçen edebiyatında hemen hemen her türde eserler yarattı. 1920 yılından itibaren on yıl içinde manzum ve mensur eserler yayımlandı.

1930 yılında Said Badujev'in yazdığı Çeçen edebiyatının ilk romanı olan Petamat yayınlandı. Bu suretle edebiyatın bütün türleri tamamlandı.

1934 yılında Moskova'daki SSCB yazarları 1. Kurultayı da Çeçen edebiyatı için yararlı olmuştur. Bu kurultayda Çeçen edebiyatını Said Badujev, Mokmad Mamakajov, Şamsudin Katayeviç vb. temsil etmişlerdir.

Dudajev, Abdi Dudajeviç (1901-1943)

Çeçen ozanı Abdi Dudajev 1901 yılında Viedan rayonuna (bölge) bağlı Elistanzha köyünde doğdu. Babası Duda bir çiftçiydi. Ozanın çocukluğu çok eski bir Çeçen köyü olan Elistanzha'nm görkemli doğasında geçti. Öğrenim yaşına gelince babası onu "Hüzhre"ye yazdırdı. Babasının isteği oğlunun iyi bir din bilgini olmasıydı. "Ekim" sonrası Dudajev'e yeni imkanlar sağlandı.

Çeçence okuma yazması olmadığı için Sölzha Ghâla'daki (Groznıy) pedagoji kurslarına katılarak öğretmen oldu. Elistanzhaulu okulunda öğretmen, direktör olarak çalıştı. Böylece bütün ömrü halkı eğitmek ve sosyalizmi yaymakla geçti.

1923 yılı başlarında yayın hayatına giren Çeçen gazetesinde şiirleri yayımlanmaya başlandı. 1920-1930 yılları arasında şiirleri aralıksız Serlo gazetesinde basıldı. Bu eserlerinde insanların okumayazma öğrenmelerini, gerici adetleri terk etmelerini, ilerici kültürden yararlanmalarını ve sosyal yaşamı sosyalizme uygulamalarını öğütlüyordu. Bu temaları işleyen manzumeleri gazete aracılığıyla halka bir anda ulaşıyordu.

Dudajev'in şiirleri 1920'li yılların sonuna doğru Serlo gazetesinde daha da sık

yayımlanmaya başlandı. Şiirinin temasını eğitim ve öğretim üzerinde yoğunlaştırdı. 1928-1929 yıllarına ait şiirlerinin adları şöyle: "Jöza-Dieşa, Böda-İeşa/(Okuma-Yazma Cehaletin sonu)", "Pionerajka kegajqxam/(Pionerlere çağrı)", "Xhixerxoşka kegajqxam/(Öğretmenlere çağrı)".

1935'e doğru Abdi Dudajev'in şiiri daha da gelişti. Ünü ülke dışına yayıldı. 1935 yılında Moskova'da "Poeti Çeçeno - İnguşetii/(Çeçen-İnguş Şiiri, Moskova 1935)" adlı şiir dergisi Abdi Dudajev'in de manzumeleri bulunuyordu. Bu kitap tüm SSCB okuyucuları tarafından ilgi ile karşılandı. Bunu Pijatigorsk'ta Rusça yayımlanan yeni bir şiir dergisi izledi. "Poeti Sovetskoj Çeçeno-İnguşetii/(Sovyet Çeçen-İnguş Şiiri, Piyatigorsk 1937)" şiirlerinin teması şöyledir: Sosyalist ülkenin sevilmesi, vatan için çalışmak, 1. Dünya Savaşı'nda ölen kahramanları yüceltmek, vatanı koruyan ve barış askeri olan Kızıl Asker'i övmek, endüstrinin kuruluşuna katkısı olan halkın ustalığını yüceltmek... Bu temaları işleyen şiirlerini bir kitapta topladı: "Partizanijn illieş/(Partizanın Şiirleri, Groznij 1937)".

Abdi Dudajev'in sağlığında bundan başka bir kitabı yayımlanmadı. 1943'te hayata veda etti. Şiirleri Byabtenan bolar /(ilkbaharın hareketi, Groznij 1966)" 1966'da yeniden yayınlandı.

Dudajev, Çeçen, Sovyet nazımının kurucularındandır. O dönemde halkın ihtiyacı olan mesajlar içeren didaktik şiirler yazmıştır.

Çeçen edebiyatının kuruluşunda ilk edebi tür nazım/(şiir) olmuştur. Bunların içinde Dudajev şiirleri de yer alır. 1928 yılında yazdığı şiirlerinden biri, "Samadovla dieşarna/(Uyanın okumak için)dir. Diğer şiirlerinin bir kısmı için bu şiir epigraf niteliğini taşır. Abdi Dudajev okumanın ve yazmanın aydınlatıcı olduğuna inanır. Didaktik şiirlere ağırlık verdiği görülür: Serlo/ (Işık), Dieşar/ (Okumak), Jöza/ (Yazı), Şkola/ (Okul), Yilma/ (Bilim), Xhiexarxo/ (Öğretmen) gibi. Şiirlerinde kimi sözcüklere çeşitli anlamlar verir. Örneğin "Dieşar/okumak" sözcüğü onda şu anlamları taşıyabilir: Dieşar/okumak– "byüste/yaz", "nur dolçu dieşaro/ışıktır okumak" "Okumak, halkı aydınlatan güneştir". "Boda/cehalet, karanlık" ise onda "sıkıntı", "kaygı", "bela", "herhangi bir kötülük, zulüm", "gerilik" anlamlarını taşır.

Abdi Dudajev'in Qojttalgha şo/On üçüncü yıl adlı manzumesine bakıldığı zaman da görüleceği üzere, "serlo/ışık" sözcüğü bir simgedir; "halkın yeni yaşamı", "onur"u olur.

"Bode/karanlık" da eskiden arta kalanın, zulmün, engelin, onursuzluğun, gericiliğin, cehaletin simgesidir. ▲

Txetxeniako otsoa

Herri txikien negu gordina
zure herrian gordinen
Alari egin zenion zine
ez duzula men eginen
bakeagatik maitemin baina
lurragatik maiteminen
Txetxeniako mendi gainetan
otso bilakatu zinen
Nortasunaren fede isila
umearoan edanda
historiaren arma hotsekin
maitasunaren eztanda
fusil kozkor bat lortu zenuen
motorra salgai emanda
hua zen zure azken salmenta
geroztik dena doan da

Çeçen Kurdu

Küçük ulusların zorlu kışı
daha da zordur Çeçenya'da
Allah'a söz verdiniz
asla teslim olmayacağınıza
barışı gerçekten seviyorsunuz
fakat ülkenizi daha fazla
bir kurt oldunuz
Çeçenya'nın dağlarında
kimliğinizin sessiz inancı
-ki çocukken öğrenmiştiniz
tarihin silahları konuştuğunda
sevgi içinizde coşar
basit bir silah alıp
-bisikleti satarak
çünkü bu satılacak son şey
çünkü her şey serbest

■ Pek çok Kafkasyalı şair, Bask halkı ve mücadelesi hakkında şiirler yazdı. Bask şairler de Kafkas halkları ve mücadeleleri hakkında şiirler yazıyor. İki şair kardeşin, John Sarasua ve Aitor Sarasua'nın Çeçen halkı için yazdığı şiirin ilk iki bölümünü Baskça ve Türkçe olarak sunuyoruz. (Kaf-Der Bülteninden Alınmıştır)

Çeçenler ve Komşuları

Bugün, bu bölgede yaşayan halkları, en son kökleri tarih öncesinde kaybolan yerli halklar ve sonradan gelenler olarak ikiye ayırabiliriz.

George Hewitt

Giriş

"Çeçenler, etnik olarak Türkik bir halktır." Lord William Rees-Mogg 26 Aralık 1994 tarihli The Times'da böyle yazıyordu, ancak şüphesiz Çeçenler hiçbir şekilde Türkik bir halk değildir.

"... Abhazlar, savaş öncesi otonom cumhuriyet nüfusunun yalnızca yüzde 17'sini oluşturan, Türkik dil konuşan Müslüman bir halktır." Hugh Pope 23 Ekim 1993 tarihli The Independent's Saturday dergisinde bu şekilde yazıyordu. Şüphesiz, Abhazlar ne Türkik bir dil konuşurlar, ne de onların tamamını Müslüman olarak tanımlamak doğrudur.

7 Mart 1991'de Belçika ve Hollanda televizyonları akşam haber programında, Güney Osetya'daki anlaşmazlığın dinsel bir karakterde olduğuna ilişkin bilgi verdi. Osetler'in İslamı izlediklerini ve Türkik bir dil konuştuklarını iddia etti. Bu "bilgi"nin Gürcüstan'dan piyasaya sürüldüğü açıktı ve Sovyet Büyükelçisi Aleksandre Chkhikvaidze'nin marifetiyle yayıldı. "Prof. Vasil Abaev, Zviad Gamsaxurdia"nın Gürcü rejimiyle Osetler arasındaki anlaşmazlık konusunda böyle bir tespit yaptı. Chkhikvaidze'nin de çok iyi bildiği gibi, Osetler'in hemen tamamı Ortodoks Hıristiyandırlar ve Hint-Avrupa diliyle ilişkili bir dil konuşurlar. Bu yanlış bilginin kaynağı (anladığım kadarıyla), Gorbaçov'a karşı başarısızlıkla sonuçlanan darbeyi desteklediği için görevinden alındı ve 1992'de meslekdaşı Edward Şevardnadze'nin Moskova'dan kendi ülkesi Gürcüstan'a dönmesiyle Gürcüstan Dışişleri Bakanlığı'na atandı.

Batı medyasının -çok az istisna dışında- Kafkasya olaylarına (özellikle Gürcüstan içindeki anlaşmazlıklarla ilgili) ilişkin haberlerin yanlış aktarılmasındaki sorumluluğundan ayrı olarak, bu problemler, kendi gerçeklerinizi bilmenin önemini ortaya çıkarıyor. Böylece "sahte

uzmanlara" ve "böğüren propagandacılara" meydan okuyabilirsiniz. Öyleyse acil sorun, Avrupa kıtamızın doğu ucuyla ilgili olarak, tartıştığımızın kim olduğunu tanımlamaktır.

Halklar

Karadeniz ve Hazar Denizi'ni birbirinden ayıran dağlık bölgenin dar şeridi, Avrupa'nın hiçbir yerinde olmayan en zengin halklar, diller ve kültürler yuvasıdır. Aynı büyüklükteki bir alanda, böylesi mozayiği dünyanın bir başka yerinde de görmek imkansızdır. Ana Kafkas silsilesi, çeşitli yönetsel birimleri halen "sözde" Rusya Federasyonu'nun tamamlayıcı bölümü olarak bilinen Kuzey Kafkasya'yı, üç yeni bağımsız devlet olan Gürcüstan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bulunduğu Transkafkasya'dan ayırır.

Bugün, bu bölgede yaşayan halkları, en son kökleri tarih öncesinde kaybolan yerli halklar ve sonradan gelenler olarak ikiye ayırabiliriz. Şimdi, bu ikinci grupta yer alanlara kısaca bir göz atalım.

Slavlar (Ruslar, Ukraynalılar ve özellikle de Kazaklar) Kuzey Kafkasya'da ilk defa 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıktılar. Kuzey Kafkasya kesinlikle geleneksel Rus bölgesi değildir. Ancak 19. yüzyılın emperyal yayılmasının hala elinde tuttuğu ganimetlerden biridir. Slavonik diller, İngilizceyi de içine alan Hint-Avrupa dil ailesinin bir parçasıdır. Kafkasya'da diğer Hint-Avrupa dillerini konuşan Ermeniler, Grekler, Çingeneler+Tatlar, Taluşlar, Kürtler gibi İrani dilleri konuşanlar ve bizim için önem arzeden Osetler yaşar. Transkafkasya'daki Azerbaycanlılar'dan ayrı olarak, kuzeydeki bölgelerde diğer Türkik dil konuşan halklar bulunur: Kuzeybatı'da Karaçaylar ve Balkarlar (esasen tek bir linguistik grup), Kuzeydoğu'da da Nogaylar+Kumuklar. Buna ek olarak Semitik dil konuşanlar da vardır (Gürcüstan'da Yahudiler ve küçük bir Asurî grup).

Bugün Çeçenler, 1989 Sovyet sayımına göre 958.309 kişiyle en büyük nüfuslu yerli halktır. Dilleri, batı komşuları olan İnguşlar'a öylesine yakındır ki, tek ulus olarak kabul edilebilirler. 1989'da SSCB'de 237.577 İnguş yaşamaktaydı. Bu küçük grubun, Bats (Tuşlar) olarak adlandırılan bir üçüncü üyesi vardır. Doğu Gürcüstan'daki tek bir köyde 5000 kadar kişi tarafından konuşulan Bats dili kesinlikle yok olmaya mahkûm edilmiştir. Bu üçü, Halk/Halkımız anlamına gelen Nakh/Veinah ailesini oluşturur. Çeçenler, 16. yüzyılda doğu komşularından Sünni Müslümanlığı benimsediler. İnguşlar 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sufî Kadirî tarikatının müridleri tarafından İslâmiyete geçirildiler. Dilleri, tutucu dinleri ve klan yapıları Sovyet yıllarında da, günümüzdeki Çeçen-İnguş özkimliğinin tanınmasında etkili olmuştur.

(Vei) Nah dilleri doğrudan, doğuda

bulunan Dağıstan'daki dillerle bağlantılıdır. Dillerin diyalektlerini nasıl sınıflandıracağınız size kalmak üzere, tek başına Dağıstan'da 28 yerli dil vardır. Bu dillerin çoğu yazılı değildir ve "çokdillilik" yaygındır. Sovyet yönetiminin büyük bir bölümünde, etnik sınıflandırma, genellikle kişinin kullanmak zorunda kaldığı yazılı dile göre yapıldı. Bu nedenle mevcut nüfus verileri sağlıklı değildir ve birçok, çok az nüfuslu halk için böylece yokmuş gibi bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Kuzey'de en büyük Dağıstanlı grup 604.202 nüfuslu Avarlar'dır. Bu rakam, gerçek Avarlar'ı + 8 Andik ve 5 Tsezik dil konuşanları da içerir. Güney'de 466.833 nüfuslu Lezgiler ve 98.448 nüfuslu Tabasaranlar vardır (8 Lezgik dil konuşulur). Orta Dağıstan'da 3 Dargik dil konuşan + bunlarla yakından ilişkili 118.386 nüfuslu Laklar yaşar. Bir miktar Kuzey (Orta) Kafkasyalı da ya tamamen veya kısmen Kuzey Azerbaycan'da yaşar.

İslam, 8-9. yy.larda Araplar tarafından Dağıstan'a ulaştırıldı. Yerli Dağıstanlılar Sunnidirler. Bir istisna, Azerbaycan'daki iki köyde Ermeni Ortodoksluğu'ndan etkilenenler ve Doğu Gürcüstan'daki bir köyde Gürcü Ortodoksluğu'ndan etkilenerek Lezgik Udi dilini konuşanlardır. Dağıstan, devrime kadar olan dönemde 2 bin kadar Kuran kursuyla bir Arapça öğretim merkezi olmakla ünlüydü.

Kesin kanıtlar henüz olmamasına rağmen, linguistik açıdan belki (Vei) Nah-Dağıstan grubuyla, Abhaz-Abaza, Çerkes ve günümüzde konuşanı kalmamış olan Ubıh dillerini kapsayan küçük grup, Kuzeybatı Kafkasya ailesindendir. Kuzeybatı Kafkasya dillerini konuşanlar eskiden Kuban Nehri (belki Don) kıyılarından, günümüz Gürcüstan'ına doğru dağlar üzerinden aşağıya yayıldılar. Çerkesler bir zamanlar, Kuzeybatı'daki en büyük etnik gruptu, ama geriye kalan nüfusu 1989'da 125.000'dir. Batı Çerkesleri (Adıgeler) çoğunlukla Adıge Otonom Bölgesi'nde veya Karadeniz kıyısındaki Tuapsse civarında yaşarlar. Buna karşılık Doğu Çerkesleri, Karaçay-Çerkesya'daki 40.230 Çerkes, Kabartay-Balkarya'da 363.351 Kabartay olarak bölünmüşlerdir. Ubıhlar'ın yurtları Soçi civarındaydı. Abhazlar'ın yurtları da Sovyet Gürcüstan'ına ilhak edilmiştir. 1989'da Abhazya'da 93.267 Abhaz, Karaçay-Çerkesya'da Abhazlar'a yakın akraba 27.475 Abazin (Abaza) yaşamaktaydı. Osmanlı Türklerinin, Karadeniz kıyıları boyunca olan aktiviteleri sonucu, İslam 16. yüzyılda bölgeye ulaştı, ancak doğu bölgelerde olduğu gibi sıkı bir şekilde yerleşemedi ve daha önceki Pagan ve Hıristiyan inançlarını tamamen kökünden söküp atamadı.

En kesin bir şekilde, Kuzey Kafkasya linguistik grubunun hiçbir diliyle bağlantılı olmayan, bir başka dil ailesi Gürcüce, Megrelce, Lazca ve Svanca'yı kapsayan Güney Kafkasya dil ailesidir. Gürcüce

yazı geçmişine sahiptir. Tek elyazısı 4. yüzyıl sonlarında tertip edilmiştir. Kardeş dilleri Megrelce, Lazca ve Svanca eğitim dili değildir. Megrellerle çok yakın akrabalığı olan Lazlar bugün Türkiye sınırları içinde yer alan en eski yerleşim bölgelerinde yaşarlar. Diğer Kartveleliler (Megreller, Lazlar, Svanlar) 1930'dan beri tamamen yanlış bir şekilde "Gürcü" olarak adlandırıldıkları Gürcüstan'da yaşarlar. Çok sayıda Gürcü ve Laz da Türkiye'de yaşar. Gürcüstan'ın meşhur evladı(!) Stalin tarafından Gürcüstan'da yapay olarak ortaya çıkarılan etnik karıştırmanın,[1] Gürcüler'in ve Lazlar'ın kendilerini ve diğerlerini oldukça farklı halklar olarak gördükleri Türk topraklarında geçerli olmadığı açıktır. (Türkiye'de Svan yaşamıyor).

Türk sınırındaki Acaralar, hala sürgünde olan Mesk(et)ler gibi Müslüman olmalarına karşın, Gürcüstan'daki Kartveleliler (büyük ölçüde) kendi Bağımsız Kilise'leriyle Ortodoks Hıristiyandırlar. Gürcüstan'ın 5.400.841 (1989) kişilik nüfusunun 3.787.393 kişisi (yukarıda belirtilen 5.000 Bats 'Tuşlar' bile çok gülünç bir şekilde) "Gürcü" olarak kaydedildi.[2]

Son olarak, bölünmüş ve yönetsel olarak Doğu Çerkeslerle karışmış, çeşitli Moğol hücumlarının sonucu olarak Kafkasyalılar dışında İranlı Alan ve Türk Kıpçak soyundan, muhtemelen 13.-14. yüzyıllarda oluşan Türkik-Karaçay-Balkarlar üzerinde durmak gereklidir. O zamanlardaki nüfus hareketi, Osetler'i, Doğu Çerkesler ve İnguşlar arasındaki bugünkü yerleşim alanlarına, doğuya doğru sürükledi. Bazı safhalarda Osetler, bugün Sovyet Gürcüstan'ının parçası haline gelen dağlar üzerine yerleştiler. Osetler kendilerini, bir zamanlar Rusya'nın güney bozkırlarında dolaşan nomadik İskitler ve Sarmatlar'la ilişkili olan Alanlar'dan gelme kabul ederler (Osetçe su "Don"dur). Osetler'in Ortodoks olmaları, onları Kutsal Rusya'nın doğal müttefiki yaptı. 1989'da SSCB'de 597.802 Oset vardı.

Anlaşmazlıklar

Kin yüklü anti-Rus söylemlerine rağmen Gürcüler*, Transkafkasya'da ilk ayak ba-

(*) Başlangıçta, bugünkü Gürcüstan'ın oluşturduğu coğrafya, Kafkasya'yı kontrol altına almak isteyen Çarist Rusya'yı Gürcüstan'a dini mülahazalar da göz önünde bulundurulduğunda, doğal bir müttefik haline getirmişti. Ancak Ruslar sorunlarını çözmüş bir Gürcüstan'ı her zaman büyük bir tehlike olarak gördüler.Bunun için Pan-Gürcü eğilimleri Gürcüstan aleyhine manipüle ettiler. İşte bunun sonucudur ki, Oset-Gürcüstan, Abhaz-Gürcüstan anlaşmazlıkları günümüzde ortaya çıkabilmiştir. Son olaylar sadece Oset ve Abhazlar'ı Gürcüstan'dan uzaklaştırmadı. Kuzey Kafkasyalılar'a da önderlik edebilecek bir Gürcüstan'ı kendi iç sorunlarıyla boğuşur bir hale getirdi. Rusya, Gürcüstan üzerinden Türkiye'den toprak talebinde bulunarak da, Gürcüstan'ı ileride Türkiye'den uzaklaştıracak Pan-Gürcü eğilimleri destekledi. (ç.n)

sabilecekleri yeri Çarist Rusya'ya verdiklerinden dolayı sorumludurlar.

Moğol anlayışının bir devamı olarak Kartveleli toprakları batıda Türkler, doğuda Persler tarafından harap edildi. Büyük Katerina'nın Rusya'sıyla 1783'te yapılan Georgievsk Antlaşması, Hıristiyan Osetya ile Hıristiyan Gürcüstan'ı birbirlerine bağlayan Gürcü askeri yolunun açılmasına ortam hazırladı. 1801 ve 1810 tarihleri arasında, Kartvel dillerini konuşan bölgelerin ilhakından sonra (unutmayalım) Gürcü müttefiklerinin aktif yardımıyla Rusya, Kuzey Kafkasyalı kabileleri işgal altına almayı başarabildi.

Abhazlar, Rusya'nın 19. yüzyıldaki ilerlemesine karşı savaşan tek Transkafkasya halkıydı. 1864'te Kuzey Kafkasya'nın tamamı kesin bir şekilde Çarist ellerdeydi. Bu yıl (1864) Kuzey Kafkasyalılar'ın, Rus yönetiminden özgür bir hayat için Osmanlı topraklarına kitlesel göçlerinin başlangıcı oldu. Çerkesler'in ve Abhazlar'ın çoğu, + bütün Ubıhlar yurtlarını terk ettiler ve diğer Kuzey Kafkasyalı kabilelerin göçleri birbirini izledi. Bu yüzden, bugün sadece Türkiye'de 2–4 milyon arası bir diaspora olduğuna ilişkin iddialar bulunmaktadır. Büyük bir Çeçen grubu, daha sonra Ürdün adını alan bölgeye yerleştiler. Büyük sayıdaki insan kitlesi Karadeniz'i aşarken veya hastalıktan yabancı diyarlarda hayatlarını kaybetti.

İşgal edilen topraklar Rus İmparatorluğu'nun çeşitli yönetsel birimlerine bölündü ve Çarların Sovyet halefleri, dikte edilen bu politikaları izlediler. Üç Transkafkasya devleti, devrim ve 1920-21'de Kızıl Ordu'nun gelişine kadar olan kısa süre içinde bağımsızlığı tattılar. Gürcü birlikleri, bu zaman dilimi içinde Abhazya'yı işgal etmeyi başardı. Sovyet Abhazya'sı başlangıçta, Gürcüstan ile ittifak antlaşması ile tam bir cumhuriyet olarak Transkafkasya Federasyonu'na girdi. 1920 Kasımı'nda büyük bir Dağlılar Cumhuriyeti Kuzey Kafkasya'da kuruldu. Fakat çok geçmeden statü ve sınırları sürekli değişen etkisiz bir yapılanma haline getirildi. Ve 1931'de Stalin, Abhazya'nın statüsünü Gürcüstan'ın önemsiz bir Otonom Cumhuriyeti'ne indirgedi. 1934'te İnguşetya ve Çeçenya birleşti ve 1936'da otonom cumhuriyet statüsü verildi.

1930'larda, Stalin'in Transkafkasya'daki icracısı Lavrenti Beria idi. 1938'de Moskova'da güvenlik şefi olmadan önce Abhaz oranını düşürmek için, Abhazya'ya kitlesel nüfus ihracına başladı. Beria, Stalin tarafından empoze edilen tehcirleri gerçekleştirdi. Karaçay-Balkar'lar, İnguşlar ve Çeçenler (+ Meskh(et)ler, Lazlar ve diğer bazı Gürcü Müslümanlar ve Protestan Gürcüler) 1943-44'de, Nazilerle işbirliği yaptıklarına dair uydurma belgelerle sürüldüler.[3]

Kuzey Kafkasyalı dört halkın bölgelerindeki adları Sovyet haritalarından silin-

di ve toprakları komşu ülkeler arasında yeniden dağıtıldı. Yarım milyon Çeçen/İnguş tehcir edildi, yarısı yollarda kırıldı (bkz. Nekrich The Punished Peoples). Aynı zamanda Abhazya'da, Abhaz dili yasaklandı ve okulları kapatıldı. 1953'te Stalin ve Beria'nın ölümleri ile bu tür anti-Kafkasyalı önlemler feshedildi. 1957'den başlamak üzere Kuzey Kafkasyalılar'ın yeniden oluşturulan bölgelerdeki yurtlarına dönmelerine izin verildi.

1985'te Gorbaçov iktidara gelip Sovyet hayatı ile ilgili tatminsizliklerin tartışılmasını cesaretlendirdiğinde çeşitli şikayetlere neden olan sorunlar su yüzüne çıktı. SSCB'nin 15 cumhuriyetinden bazıları (özellikle Baltık devletleri ve Gürcüstan) tam bağımsızlık için çalkalanmaya başladı. Abhazlar kendilerini, devam eden Megrel göçünden dolayı daima tehdit altında hissettiler. İnguşlar topraklarını geri istediler. Ancak, 1921'de Sovyet Milliyetler Komiseri'nin müdahalesiyle, Azerbaycan'ın kontrolüne verilmiş olan Nagorno-Karabak en erken Sovyet sıcak bölgesi haline geldi. Ermeni çoğunluğuna sahip olmasına rağmen (muhtemelen Türkiye'ye hoş görünmek için) böylesi bir uygulamaya giden Stalin'den başkası değildi. 1988 sonlarında, Gürcüstan'daki anti-azınlık şovenizminin tehlikeli bir şekilde kabarmasıyla birlikte, Abhazya'daki Abhazlar ve Kartveleli olmayanlar sükunetle Abhazya'nın 1920'deki statüsünü yeniden kurmak için çalışmaya başladılar. İktidardan uzaklaştırılan Gamsaxurdia'nın taraftarlarını 14 Ağustos 1992'de Abhazya'yı işgal eden ortak düşman Şevardnadze'ye karşı toparlamayı (boşuna) beklediler. Abhazya'nın işgali binlerce insanın hayatına ve sonrasında da kitlesel mülteci sorununa maloldu. Abhazya, Dağlı Halklar Konfederasyonu (1989'-da, büyük ölçüde tehlikedeki Abhazlar'ı korumak için kurulan ve Kuzey Kafkasyalılar'ın birliğini amaçlayan ve çözülmüş olan Dağlılar Cumhuriyeti'nin yeniden kurulmasını amaçlayan bir organizasyon) kanalıyla Kuzey Kafkasyalılar'ın (özellikle Çeçenler'in) sağlam desteğine şükran borçludurlar. 14 ay süren bir savaştan sonra işgalciler ülkeden çıkarıldı. Dudayev'in Çeçenya'sı, 1991'de Sovyet Anayasası'nın tanıdığı meşru hakkı kullandı. 1990 sonlarında Güney Osetya'daki karışıklıklardan kaçan insanların geçici olarak yerleştirildikleri bölgelerini tekrar ele geçirme manipülasyonuyla Çeçenler'le bağlarını koparmaları için ayartılan İnguşlar, Kuzey Osetyalılar'la çatışmalara girmiş oldular. Yine birçok insan öldü ve bir diğer mülteci sorunu yaratıldı.

Ve en son olarak, Grozni ve diğer Çeçen yerleşim birimlerine karşı girişilen kitlesel kıyımlarla karşı karşıyayız. 30 bin kişi öldü ve muhtemelen 1944'de Çeçenya'dan tehcir edilen insan sayısı kadar bir mülteci sorunu ortaya çıktı. Bütün bunlar,

Yeltsin'in, usta sosyal-mühendis Josef Stalin'e layık bir halef olduğunu gözler önüne serdi.

Sonuçlar

Batı, sınırsız bilgeliği içinde, 1991'de SSCB'nin çözülmesinden sonra, 15 birlik cumhuriyetini tanımaya karar verdi. Bu 15 devlet içindeki tarihsel hiçbir haksızlık dikkate alınmadı (alınmıyor). 1920'nin Dağlı Cumhuriyeti devam etseydi, Çeçenya Rusya'nın bir parçası olmayacaktı. Abhazya'nın 1920'ler statüsü, Stalin kendi ülkesi (Gürcüstan) lehine kullanılmasıydı, Abhazya bugün 4. bağımsız Transkafkasya devleti olacaktı. Stalin, Karabak'ın kontrolünü Ermenistan'a verseydi, 1988'den beri binlerce insan ölmeyecekti. Böylece, liberal Batı'nın eğreti tutumunun uygulamada olduğunu görüyoruz. Bu münasebetle, tarihin en kanlı zalimliğinin keyfi kararlarına tanık oluyoruz. Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin tanınması, o devletlerin "kendi" bütünlüklerinin korunması prensibiyle birlikte yürüdü. Şevardnadze'nin Abhazya'da kan dökmesiyle ilgili haberlere batı sansür uyguladı ve Rusya'nın Çeçenya'daki askeri aktivitelerine karşı olan tepkiler, Rusya'nın bölgesel bütünlüğünü korumasına hakkı olduğuna dair açıklamalarla yumuşatılmaya çalışıldı. Dünya liderleri arasında tek başına Şevardnadze'nin, Yeltsin'in Çeçenya'daki katliamına şevkle destek olması bir rastlantı değildir. 16 Şubat 1995'te Chatham House konuşmasında, saldırgan (!) ayrılıkçılığın nerede ortaya çıkarsa çıksın, neye mal olursa olsun, bastırılması gerektiğini açıkça belirtti.

Gerçekte ne Abhazlar ve ne de Çeçenler bir bağımsızlık savaşı başlatmak için silaha sarıldılar, buradaki herkesin yapacağı gibi sadece kendilerini savundular.

Uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken gerçekler vardır ve politikalar yalnızca önde gelen kişilerin kusurlu takdirine değil, gerçeklere dayanmalıdır. Abhazya ve Çeçenya sorunları, Batılı politikacıların cehalet veya ahlaki yüreksizliklerinin (veya her ikisinin) en son örnekleridir. Sergei Kovalev ve Yelena Bonner* gibilerinin, Batı'yı bu trajedilerle ilgili suçlamakta tamamıyla haklı oldukları böylelikle anlaşılmış oldu. ▲

Çeviri : Ali İhsan Aksamaz

(*) Rusya'nın Çeçenya'ya kanlı müdahalisine karşı çıkan yürekli Rus aydınları (ç.n.)

Dipnotlar

1- 1926'daki Sovyet nüfus sayımında 242.990 kişi Megrel milliyetinden olduğunu beyan etti. 13.218 kişi de kendisini Svan olarak tanımladı. Bugün Megreller'in ve Svanlar'ın veya Megrelceyi ve

Svancayı birinci veya ikinci dil olarak konuşanların kesin sayılarıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. 1930'lardan beri bu halklar "Gürcü" olarak kayıtlara geçirildiler. Bunun sonucu olarak eğitilen bütün Svanlar ve Megreller, fiilen Sovyet dönemi boyunca eğitim dili Gürcüce olan okullarda yetiştiler.

1920 ve 1930'ların yerel Bolşevik Megrel politikacısı İsaki Zhvania ve O'nunla aynı görüşü paylaşan diğer Megrel aydınları Megrelcenin yazıya geçirilmesini (ve Megrelya'nın otonom olması gerektiğini bile) tartıştılar. 1930'da (tirajı 15 bin) Megrelce Kazakişi Gazeti (Köylünün Gazetesi) yayımlandı. Dzhodzhua'dan başka diğer bir örnek, 1989'da yazan Vano Dgebuadze'dir. Dgebuadze şöyle anlatıyor: "Hatırlıyorum, 1938'deydi. Okula bazı öğretmenler geldi ve soyadımı okul kayıtlarından (Megrelce söyleniş) Dgebia'dan, (Gürcüce söyleniş) Dgebuadze'ye çevirdiler. Böylece aynı köyde bir soyadın iki ayrı yazılışı ortaya çıktı. Okulda Dgebuadze, evde Dgebia. Eğitim görmemiş olan erkek kardeşimin soyadı Dgebia, benim soyadım Dgebuadze'ydi artık."

Megreller ve Svanlar'a 60 yıldır "Gürcü" oldukları anlatılmasına rağmen, 1989'daki nüfus sayımlarında kendilerini tanımlamaları şaşırtıcıdır. 1989'daki sayımlar en azından Abhazya'daki bazı Megreller arasında önemli bir endişeyi açığa çıkardı. Sayım memuruna eğer kendilerini Megrel olarak kaydettirirlerse herhangi bir "olumsuz tepki"yle karşılaşıp karşılaşmayacaklarını sorduklarına dair birtakım haberler vardır. Hem 1979 ve hem de 1989'da Abhazya'da olduğu gibi, nüfus sayım formlarının sayım memurları tarafından kurşun kalemle doldurulması tesadüfi bir politika mıdır?!

2- Bu rakamdan 1 milyon civarında Megrel, 40 bin kadar Svan ve Bats (Tuş) nüfusu düşürülürse, bu konudaki hassasiyet tahmin edilebilir. Dgebuadze, mektubunda şöyle yazıyor: "Çok iyi bilindiği gibi, Gürcüler az sayılarından dolayı, Gürcüstan Cumhuriyeti'ni kaybetmemek için Svanlar'ın yanı sıra bütün Megreller'i "Gürcü" olarak kayıtlara geçirdiler... Kendi sayılarını yüksek göstermek için."

Gürcücede Güney Kafkasya dillerini (Gürcüce, Megrelce, Lazca ve Svanca) tanımlamak için "Kartveluri" terimi bulunmasına rağmen, bu dilleri konuşan insanları tanımlamak için (henüz!) "Kartveleli" terimi bulunmamaktadır. Bunun yerine "Kartveli" (=Gürcü) terimi kullanılmaktadır. Bu dört halkı (Gürcü, Megrel, Laz ve Svan) belirtmek için, İngilizce'deki "Kartvelian" (Kartveli=Gürcü) yanlış terimini kullanmaya devam etmek için hiçbir mazeret bulunmamaktadır.

Bana göre, her ikisinin de (Proto-Germanik) bir dil olmaları ve Almanlar'ın daha kalabalık olmaları gibi yapay bir zeminden hareketle, bir İngiliz'i Alman saymak gibi, bir Megrel'i Gürcü saymak anlamsızdır. Bu tarihsel linguistik tartışmaya ek olarak, Pan-Gürcü kavramın savunucuları, Gürcücenin (Gürcüstan'da) tek yazılı dil olduğunu ve Megreller'in ve (Svanlar'ın) Kilise dili olarak Gürcüceyi kullandıklarını da ima etmektedirler (bkz. İtonishvili 1990: 19) Büyük Megrel ve Svan (ve hatta Gürcü) kitlesinin okuma yazma bilmediği Gürcüstan'da Gürcüce ancak Sovyet periyodunda evrensel eğitimin uygulanmaya konulmasıyla yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Gürcüce de konuşan Megrel ve Svan topluluk liderleri, toplumsal üstünlüklerinin bir belirtisi olarak aralarında Rusça'dan çok Fransızca konuşmayı seçen 19. yüzyıl aristokrat Ruslarını hatırlatır örnekler gibidirler. İtalyan Don Giuseppe Judice, 17. yüzyılda Megreller'in farklı bir dilleri olduğunu ve Megreller'in Gürcüce dini kitapları kullandıkları ve ibadetlerini Gürcüce olarak, aynen Avrupalılar'ın Latince'yi kilise dili olarak kullandıkları gibi, yerine getirdiklerini yazdığında haklıydı.

Kraliçe Tamara (1184-1213) yönetiminde en büyük güç ve etkiye sahip olan Gürcüler, Kafkasya

tarihinde şanlı bir rol oynamalarının yanı sıra, Gürcü dil ve kültürünün uzun tarihsel ruhunu hiç kimsenin inkar edememesine rağmen, Moğol istilalarının bir sonucu olarak Gürcüstan, sıklıkla birbirleriyle çatışma halinde bulunan prensliklere ayrıldı. Bu ise modern ulus-devlet olarak, Gürcüstan konseptinin 100 yıldan daha fazla bir geçmişe sahip olmadığı anlamına gelir. Prens (şimdi Aziz) İlia Çavçavadze gibi önde gelen yurttaşlar, çeşitli "Kartvel" kabilelerinin yaşadığı bütün bölgelerde, birlik duygusunu aşılamak için çok çalıştılar. Çarist Rusya yönetimi altında erime; hastalık ve dağılma sürecinde, bu tür çalışmalar asil çabalar olarak görülebilir. Ancak ulus, olgunlaşmak ve kendi kimliğiyle ilgili şartlara ulaşmak için zaman bulamamıştır.

3- Homojen bir Gürcü devleti oluşturmak arzusuyla, 1944'de Gürcüstan, Kuzey Kafkasya gibi kitlesel tehciri gördü. Lazlar, Hemşinliler ve 144.000 Meskh(et), Türkiye sınırlarına yakın bölgelerden Doğu taraflarına sürgün edildiler.

Kaynakça

Hewitt, B.G. (1993) Abkhazia: a problem of identity and ownership, Central Asian Survey, içinde 12(3), s. 267-323.

Voronov, Y. (1992) Mariam Lordkipandze "The Abkhazians and Abkhazia", Caucasian Perspectives, içinde (ed. George Hewitt), s. 259-264.

Hewitt, B.G. (1985) "Georgian: a noble past, a secure future", Sociolinguistic Perspectives on Soviet National Languages, I.T. Kreindler (ed.), s. 163-179. Mouton de Gruyter: New York.

Hewitt, B.G. (1989) Aspects of language planning in Georgia (Georgian and Abkhaz). Language Planning in the Soviet Union, Michael Kirkwood (ed.), s. 123-144. Macmillan: London.

Itonishvili, V. (1990) Kartveli xalxis etnost'ukt'ura mrude sark'eshi (The Ethno-structure of Georgian People in a Distoring Mirror). Tbilisi: Mecniereba.

Lewis, G. (1965) Turkey, New York: Praeger.

Avtorkhanov, A. (1992) (M. Broxup, ed.) The North Caucasus. Barrier. London: Hurst/Company.

Bechhofer, C.E. (1921) In Denikin's Russia and the Caucasus. London: W. Collins Sons/Co.

Gammer, M. (1944) Muslim Resistance to the Tsar. Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan. London: Frank Cass.

Goldenberg, S. (1994) Pride of Small Nations: the Caucasus and Post-Soviet Disorder. Londra: Zed Books.

Wesselink, E. (1992) Human Rights. Minorities in the Republic of Georgia. A Pax Christi Netherlands Report.

"Umut diye birşey kalmışsa elimizde, kuşkusuz umutsuzluk adınadır."

W. Benjamin

Gürcüstan Tarihi

XIX. yüzyıl boyunca hüküm süren Ruslar, bu süre içinde idare sisteminde, okullarda Gürcü dilini kaldırmaya ve halkı Ruslaştırmaya başladılar.

Ahmet Özkan

Çok eski tarihlerde Gürcü kabileleri Kafkasya'da ve Önasya'da yaygın olarak yaşıyorlardı.[1]

MÖ XII. yüzyılda çok sayıda Gürcü (İber) kabilelerinden üç hükümet kurulmuştur:

I) Kolhit Krallığı: Bugünkü Batı Gürcüstan,

II) Diyayuki Krallığı: Doğu Gürcüstan'ın bir kısmı, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane ve Trabzon'u içine alıyordu.

III) Muski Krallığı: Frikya bölgesinde oluşmuştu.

MÖ VI. yüzyılda Kimerler Anadolu'yu istila ettikten sonra Muski Krallığı düştü, halkı Doğu Gürcüstan'a çekildi. Kolhit ve Diyayuki krallıkları da zarar gördüler ve düştüler.

MÖ IV. yüzyılda Gürcü kabilelerinden yeni formasyon oldu. Eski Diyayuki Krallığı yerine *İberya Krallığı* doğdu. Batı Gürcüstan'da *Kolhit Krallığı* yeniden kuruldu.

Bu iki krallık, MS I-VII. yüzyıllar boyunca Bizans ile İran arasında entrika ve mücadelelere neden oldu.

MS VII. yüzyılda Araplar İberya'yı işgal ettiler. Tiflis ve civarına hakim oldular. Arap işgali sırasında İberya Krallığı parçalanarak üçe bölündü.

VIII-X yüzyıllarda Gürcü krallıkları yeniden birleşmeye başladılar. XI. yüzyılda İberya krallıkları ile Kolhit Krallığı'nın bir krallık halinde birleşmesi tamamlandı.

XI. yüzyıl sonu ile XII. yüzyıl başlarında David Ağmaşenebeli Gürcüstan'ı Ara ve Selçuklular'dan temizleyerek krallığı kuvvetlendirdi. Böylece Gürcüstan politik ve kültürel yönden hızla gelişmeye koyuldu. Edebiyat zenginleşmeye başladı. Sanat ve bilim kurumları açıldı. Memleketin her köşesine sokulmuş devlet teşkilatı ve milli savunma için daimi bir ordu kuruldu. Gürcüstan bu çağda dünyanın en önemli hükümetlerinden sayılıyordu. Kral Georgi ve kızı Kraliçe Tamara zamanında Gürcüstan'ın nüfusu 6-7 milyon, Gürcü idaresi altındaki ülkelerle beraber 12 milyonu buluyordu; o çağın İngiltere ve Fransa'sına oranla iki misli idi.

1 Histoire de la Georgie, A. Manvelişvili

Moğolların saldırısına kadar Önasya'da Gürcüstan'ı yenecek bir devlet ve kuvvet yoktu.

XIII. yüzyılın başında Moğollar Gürcüstan'ı zaptettiler. İşgal bir buçuk yüzyıl sürdü.

XIV-XV. yüzyıllarda Gürcüstan Moğol istilasından sıyrılarak bağımsızlığına kavuşmuş ve kalkınmaya başlamıştı. Fakat bu kez de XV. yüzyılda komşuları Osmanlı ve İran devletleri güçlenmeye başladılar. Bu iki ülke arasında Önasya'da hükümranlık mücadelesi başladı. Çıkan savaşlara bazen Gürcüstan da sürükleniyordu. Böylece Gürcüstan, bazan İranlılar ve bazen de Osmanlılar tarafından büyük zararlara uğruyordu.

XVI-XVII. yüzyılda Osmanlılar Gürcüstan'ın, Lazistan, Mesheti (Artvin, Samzthe, Cavaheti, Acara) bölgelerini zaptetti. XIX. yüzyılda Lazistan hariç, diğer bölgeler tekrar Gürcüstan'a geçmişti.

İranlılar ise Doğu Gürcüstan'ı uzun süre zaptedemediler. Fakat Şah Abbas'ın işgali sırasında halkın büyük bir kısmı İran'a göçe mecbur edildi. Bunlardan ötürü Gürcüstan XVI-XVIII. yüzyıllarda çok zayıfladı. Nüfus bir milyona düştü. Fakat XVIII. yüzyılda yeniden kuvvetlenmeye başladı. Çünkü bu çağda İran'da anarşi hüküm sürüyordu. Lakin anarşi sona erer ermez İranlılar doğudan, Osmanlılar da batıdan saldırıya başladılar. Bu Müslüman deryası ve basıncı ortasında Gürcüstan denize düşen yılana sarılır kabilinden Rusya ile anlaşmaya vararak himayesine girmeye mecbur kaldı. Fakat Ruslar ilk fırsatta anlaşmayı bozdular. 1795 yılında İran Şahı Gürcüstan'a saldırdığı zaman Ruslar en küçük yardımda bile bulunmadılar. 1801'de harap olmuş Gürcüstan'ı askerle işgal ve ilhak ettiler.

XIX. yüzyıl boyunca hüküm süren Ruslar, bu süre içinde idare sisteminde, okullarda Gürcü dilini kaldırmaya ve halkı Ruslaştırmaya başladılar. Krallığı kaldırarak bağımsızlıklarını ellerinden aldılar. Gürcüler, Hıristiyan Ruslardan yardım beklerken, onlar Müslümanlardan daha çok kötülük yaptılar.

Gürcüler XIX. yüzyılda, bağımsızlık için mücadele açtılar. Müteaddit defalar isyan çıkardılarsa da bir sonuç elde edemediler.

1917 Rus ihtilalinde Gürcüstan bağımsızlığını ilan etti. İhtilal günlerinde Osmanlı sınırındaki Rus ordusu dağıldı. 1918'de Gürcüstan, Azerbaycan, Ermenistan ve Kuzey Kafkasya'dan oluşan "Kafkasya Federatif Cumhuriyeti" kuruldu. Osmanlılar'la Trabzon müzakereleri başladı. Brest-Litovski muahedesindeki yerler geri isteniyordu. Kafkasya delegeleri, adı geçen anlaşma, Alman, Osmanlı ve Ruslar arasında imzalandığından kabul etmediler. Bunun üzerine müzakereler kesildi. Osmanlılar da kuvvet kullanarak Ahalstihe ve Ahalkalaki civarını işgal ettiler. Kısa bir süre sonra da Kafkas Cumhuriyeti dağıldı. Her biri ayrı bir cumhuriyet kurdu. Gür-

cüstan da 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan etti. 4 Haziran 1918 tarihinde Osmanlılar'la Batum'da yapılan anlaşmaya göre Gürcüstan'ın her türlü hakları ve bağımsızlıkları tanındı.

Bu sırada Gürcüstan'daki Alman işgali, yerini İngilizlere bıraktı. Osmanlılar da Batum, Ahalstihe, Ahalkalaki, Artvin ve Kars'ı terk ettiler. Buralara Gürcüler yerleşerek işgalleri altına aldılar.

Rus devriminden birkaç yıl sonra dahi kumandan Mustafa Kemal, Anadolu'yu işgal eden düşmana karşı İstiklal Savaşı'nı açtı. Bu sırada Osmanlılar'la Ruslar arasında yakınlaşma başladı. Bu dostluk 1920 Nisan'ında Sovyetler'in Azerbaycan'ı işgal etmeleri ile ilk kurbanını verdi. Ruslar aynı yıl içinde Ermenistan'ı işgal ettiler. Gürcüstan'a da girdiler, 1.5 aylık kanlı direniş sonuç vermedi, Gürcüler teslim olmak zorunda kaldılar. Gürcü-Rus mücadeleleri sırasında Moskova'da Türk-Sovyet müzakereleri devam ediyordu. Bu sırada Türk Hükümeti Gürcüstan Cumhuriyeti'ne, Moskova müzakerelerine uygun olarak Artvin, Ardahan ve Batum'un tahliyesi için nota verdi. Fakat anlaşma sonunda Artvin, Ardahan Türkiye'ye, Batum ise Gürcüstan'a bırakıldı.

Gürcüstan tarihinin bu bölümünü Atatürk nutkunda[1] şöyle anlatmaktadır: "1920 senesi temmuzunda Batum İngilizler tarafından tahliye edilince Gürcüler hemen işgal ettiler. Bu keyfiyet Brest-Litovsk ve Trabzon muahedelerine muhalif olduğundan 25 Temmuz 1920'de tarafımızdan protesto edilmiştir.

5 Şubat 1921'de Ankara'da, itimatnamesini takdim eden Gürcü sefiri ile Türkiye-Gürcüstan muahedesi için müzakerelere başlanmıştır. Nihayet 23 Şubat 1921'de verdiğimiz kati bir ültimatom üzerine Ardahan, Artvin ve Batum'un tarafımızdan işgaline muvafakat ettiler. Batum'un işgali bu tarihten 15 gün sonra vaki olmuştur.

Bilahare Moskova muahedesi mucibince Batum tahliye ve fakat işgal eylemiş olduğumuz aksamı sairenin anavatana merbutiyeti teyit olundu."

Nihayet Ruslar anlaşmayı ikinci defa bozarak Gürcüstan'ı ikinci defa işgal ettiler. Bu işgal Kızıl Ordu ile yapılmıştır. İşgalden sonra Gürcüstan Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Daha sonra Sovyetler Birliği'ne bağlı Gürcüstan, Azerbaycan, Ermenistan'dan müteşekkil Kafkasya Federasyonu'nu kurdular. En sonunda 1936 yılında Federasyon dağılarak her biri ayrı Cumhuriyet halinde Sovyetler Birliği'ne bağlandı.

Halen 4.5 milyon nüfuslu Gürcüstan Cumhuriyeti'nin ayrı parlamentosu, ayrı bayrağı vardır. Sovyet cumhuriyetleri arasında sportif, kültürel, ekonomik ve teknik alanda çok gelişmiş ve Asya'nın İsviçre'si ünvanını haklı olarak kazanmıştır. ▲

1 Nutuk, Atatürk, Cilt, s. 88-89

Yaşlı Gürcü İçin Ağıt

Dört kırmızı küçük balığın sevdiği
deniz rüzgarında mısır püsküllerinin
sisler içinde uzak iskelenin sevdiği
gölgenin kırılışı
sözcüğün susuşu bir dalga ucunda
tipiye düşen çımanın sevdiği
ayak seslerinde biriken yosun
ıhlamurların toprak yola selamı
kendini dinleyen şarkı
gülün ve dikenin sevdiği
ayışığında yürüyen karınca
eriğin gizlenişi çalılar arasında
bir kaya damarının çatlayışı
kerpiçin sessizliği
anneye küsüşü çocukların
çamaşır ipinde yalnız bir mandalın sevdiği
pazar geceleri yatılı okul kapılarının sevdiği
yürekte martı kanatları bırakan uzaklaşış
kurşunun ağır ağır akışı zamana
yalnızca bir babayla oğulun bildiği çınar altları
bir sokak lambasının bunu görüp susması
çivinin tahtayla uyumu
uzak asfaltla telörgü arasındaki mendil
mapus kuşlarının haber getirdiği ülke
oğulların yararına gönderilen mektup
görüş kabinindeki beş dakikanın sevdiği
dağa tırmanan kıraç patikaların hüznü
bir ırmağın uçuruma düştüğü yer
gözlerin söyleyebileceği son türkü
ayva ağacının dibinde soğuyan kül
dört kırmızı küçük balığın sevdiği
(şimdi) bir selvi dalında mısır püsküllerı
hep (o eski) sararmış kağıtlara yazılıp
sessizce gömülen şiir.

20 Kasım 1991

Laz Halk İnancında;
Germakoçi

Viyana'da yapılan "İkinci Kafkas Sempozyumu"na sunulan bir Laz Alfabesi, pek az değiştirilmiş biçimiyle, Laz dili ve kültürü üzerine hazırlanmakta olan bir yazı dizisinin ilk yayını olarak önümüzde duruyor: "Parpali"

Wolfgang Feurstein

Güney Kafkasya etnolojisiyle ilgili aşağıdaki yazı, Oslo'da yapılan 3. Kafkas Sempozyumu'na sunulmuş olan bildirinin biraz genişletilmişidir. Yanında Lazca metni özgün biçimiyle basmakla da amaca daha uygun hareket edildiği düşünülmüştür.

Bu kollokyumun iki bildirisi eskiden Kolhis'te (Kolchis) yaşayan eski bir Güney Kafkasya halkı ile ilgilidir. Bunlar, Türkiye'nin kuzeydoğu ucunda, esasen eski Lazistan sancağında yerleşmiş olan Lazlardır. Lazların on binlercesi 1878'de Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşta Batı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştı. Bugün orada da Lazların kapalı yerleşim bölgelerine rastlanır.

Laz dili, Gürcü, Megrel ve Svan dili ile birlikte Güney Kafkas Dil Grubu'na dahildir. Lazca ile Megrelce arasındaki akrabalık dikkati çekecek kadar yakındır. Nitekim bir Laz ile bir Megrel -biraz zor da olsa- kendi dillerini kullanarak iletişim kurabilir. Fakat bir Laz ile bir Gürcü arasında dilsel bir anlaşma hemen hemen olanaksızdır.

Ne var ki, maddi ve manevi kültürde ortak yanları olduğu konuyu bilenler tarafından kabul edilse de, Lazca ile Megrelce yüzyıllar içinde birbirlerinden uzaklaşmışlar, bağımsız birer dil haline gelmişlerdir.[1]

Gürcü yayınlarında, Lazcayı Gürcücenin bir lehçesi olarak görme eğilimini dile getiren yazılar son yıllarda giderek artıyor.[2]

Gerçeğin sınırlarını zorlayan bu değerlendirmeler, günümüze kadar ulaşabilen Kolhis'teki dillerin varlığını tehdit eder bir görüntü ortaya koymaktadır.

İki yıl önce Viyana'da yapılan "İkinci Kafkas Sempozyumu"na sunulan bir Laz Alfabesi, pek az değiştirilmiş biçimiyle, Laz dili ve kültürü üzerine hazırlanmakta olan bir yazı dizisinin ilk yayını olarak önümüzde duruyor: "Parpali".[3]

Pratik nedenlerle Türk Latin Alfabesi'ne dayandırılan Laz Alfabesi "Lazuri Alfabe", fonolojik olarak düzenlenmiştir. Bu alfabe, doğruluk ve kullanılabilirlik

açısından Güney Kafkasya dillerinin transkripsiyonunun gerisinde değildir. Türkçenin yazı alışkanlıklarının dikkate alınması nedeniyle dilbilimde bilinen transkripsiyon işaretleri Lazcada çok defa bir başka ses değeri alıyor.

Günümüze değin gerek Lazcanın, gerek Megrelcenin sözcük dağarcığının önemli bölümleri incelenmedi. Marr ile Qipsize tarafından yazıldığı bilinen sözlükler Çarlık Rusyası'na kadar gidiyor.[4] Uluslararası düzeyde saygınlık kazanmış Gürcü dilbilimiyle kıyaslandığında, bu durum biraz tuhaf kaçıyor. Öte yandan Makalatia, Saxokia, Çitaia, Çikovani gibi mükemmel bilimadamlarının etnoloji ile ilgili yapıtları da maalesef Batı'da hiç tanınmıyor. Kafkasya'nın etnolojik bakımdan incelenmesi Avrupa'da nedense hemen hiç ilgi görmedi.

"Germakoçi"nin buraya eklenen betimlemesi, Lazların halk inançları ve manevi kültürleri üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışmanın bir bölümüdür. Bu çalışma, yerinde, yani Lazoni'de yapılan araştırmaya dayanıyor.

Arkabi'nin güneydoğusundaki Orçi yöresinin uzak dağ köylerinde, öyle görülüyor ki, "orman insanı" figürü insanların bilincinde güçlü bir biçimde kök salmış.

Yıllar önce, İstanbul'da öğrenim gören bir Lazdan "Germakoçi" ile ilgili bir hikayeyi ses bandına kaydetme fırsatı olmuştu. Sonradan Almaya'daki Laz konuk işçilere de sorularak bu materyal tamamlanabildi.

Zaman zaman, Gürcüstan'da ve Fransa'da yayımlanmış bulunan Laz dili üzerindeki metinler külliyatında da "orman insanı" ile karşılaşılıyordu. Bunları da değerlendirmek gerekiyordu.

"Germakoçi" Lazcada daha çok "orman insanı", "orman adamı" anlamına geliyor. "Koçi" bir değişikliğe uğramaksızın dört Laz lehçesinde de var. "Orman"ın karşılığı olan "germa" ise, orta ve doğu Lazoni'de kullanılıyor. Ancak buralarda da pek az sayıda Laz bu sözün anlamını biliyor. Öte yandan, "germa" sözcüğünün varyantları olduğu kanıtlanmış bulunan "gema", "cerma", "girma" sözcükleri Orta Lazoni'de biliniyor.[5]

Marr'ın Lazca ile ilgili sözlüğünde "Orman insanı" kaydedilmemiş. Bu sözcük ilk kez Çikobava'nın 1929'da yayımlanan bir öyküsünde ortaya çıkıyor. Dumezil onu ilk yayınında yanlışlıkla "kurt adam" (homme-loup)[6] olarak alırken, Zğenti, 1938 yılındaki metinler külliyatına eklemiş olduğu sözlükçeye doğru Gürcüce çeviri kaydetmiş.

"Orman insanı"nın Türkçede nasıl bir karşılığının bulunduğu sorusuna verilen yanıtlar her zaman birbirini tutmuyor.

Çoğu zaman "dağ adamı" ya da "dağ insanı" karşılığı veriliyor. Ama dağ ile orman, Lazoni'nin genel görünümü dikkate alındığında pek yadırganmıyor. Ayrıca

konuyla yakından ilgilenecekler için, Türkçedeki "dağ insanı"nın, Lazca "orman insanı"nın karakter özelliklerinin bir bölümünü taşıdığı söylenebilir.

Aşağıdaki metin, Sidereli bir öğrenciden alınmıştır. Bu köy, Arkabi'nin güneydoğusundadır ve Orçi ile sınırdaştır. Metnin dili, çevrenin bazı yerleşim yerleri ile birlikte Arkabi'de konuşulan Orta Laz ağzı içerisinde bir alt ağzı oluşturmaktadır.

Laz öğrencinin hazırlıksız bir biçimde banda anlattığı hikaye, öteki Laz öğrencilerde de hayret ve hayranlık uyandırmıştı. Birkaç Türkçe deyim dışında anlatım tamamen anadilledir. Aşağıdaki Almanca çeviride metnin içeriğine yönelik daha serbest bir form seçilmiştir.

Size şimdi 'orman insanı'nın hikayesini anlatmak istiyorum.

"Çok yıllar önce Arkabi'den oldukça uzakta bir dağın eteğinde bir değirmen vardı. Bu değirmende yaşlı bir adam yaşıyordu. Bir gece yaşlı adam değirmende uyumaktaydı ve kapı çalındı. Yaşlı adam kalktı, kapıya doğru gitti. Kapıyı açtı. Açar açmaz da yere yığıldı. Kafasını biraz kaldırıp baktı. Bütün vücudu kıllarla kaplı bir adam gördü. Gördükleri karşısında yaşlı adam korkudan bayılmıştı, tekrar olduğu yere yığıldı.

Orman insanı değirmene girdi ve yaşlı değirmencinin başucuna oturdu. Yaşlı adam bir süre sonra kendine geldi, gözlerini açtı. Ne var ki, orman insanı hala oradaydı. Yaşlı adam bir daha bayıldı. Yeniden kendine geldiğinde yaşlı adam artık korkmadı. Kendisi ne yapıyorsa orman insanının da aynı şeyleri yaptığını fark etti. İhtiyar gidiyor ve eline bir mısır koçanı alıyordu, orman insanı da mısıra uzanıyordu. Yaşlı adam gitmek istiyor, orman insanı da gitmeye hazırlanıyordu.

Yaşlının aklına şu düşünceler geldi: Ben ne yaparsam orman insanı aynısını yapıyor. Yani ben şimdi ne yaparsam, orman insanı da aynısını yapacak. Şurada gazyağı var. Ben onunla kendimi yağlarsam, orman insanı da kendisini gazyağıyla yağlayacak. Sonra bir kibrit çakarım. Orman insanı da kibrit yakacaktır. Sonuçta orman insanı ateşle tutuşur, bu şekilde ben de kendimi ondan kurtarabilirim.

Yaşlı adam gazyağını aldı ve iyice yağlandı. Orman insanı da hemen gaza uzandı ve o da bir güzel yağlandı. Sonra, yaşlı adam, bir kibrit çaktı. Sonra orman insanı hemen bir kibrit tutuşturdu. Kibritle birlikte bütün kılları alev aldı. Orman İnsanı korkunç sesler çıkararak ve alevler içinde ırmak boyunda kayboldu gitti. Orman insanının bağırışının gürültüsünden korkan yaşlı adam, bir kez daha bayıldı. Ertesi sabah insanlar geldiler, yaşlı adamı baygın durumda buldular. Onu kaldırdılar ve birlikte götürdüler. Yaşlı adam kırk gün daha yaşadı, sonra öldü.

Yöremizde bu orman insanı ile ilgili olarak daha pek çok hikaye anlatılır. Eskiden, biz henüz küçükken anne ve babalarımız bizi şöyle korkuturlardı:

'Orman insanı gelecek! Orman insanı gelir! Uslu durmazsanız bu gece orman insanı gelir!'

Yaşlılarımızın bize anlattıklarına göre orman insanı temmuz ayında gelir, korkunç naralar atarak ırmak boyunca ilerler, aşağılara denize gidermiş.

Şayet insanlar orman insanının gürültüsünü duyarlarsa hemen ışıklarını kısar, perdelerini çekerlermiş. Korkularını bastırabilmek için de yataklarına girerlermiş."

Sidere'den derlenen yukarıdaki anlatı, Germakoçi figürünün bellibaşlı özelliklerini kapsıyor. Bu orman insanının vücudu bir hayvan vücudu gibi kıllarla kaplıdır. Olağanüstü bir fiziksel gücü vardır. Görünüşü, insan şeklindeki bir devin görünüşüdür.

Anlatıcının, Germakoçi'nin vücudu üzerine bunun dışında hiçbir ayırıcı nitelik vermemesi ilginç. Başka anlatılarda da orman insanı, onu anlatan kişinin korkusunun derecesine göre betimleniyor. Ama özellikle düşsel olana daha çok inanılıyor ve bu durumda canavar daha büyük korkuya ve dehşete neden oluyor.

Germakoçi, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkıyor. İnsanlara çoğunlukla sessiz ortamlarda, uyurken veya dinlenirlerken sürpriz yapıyor. Her hareketi taklit edebildiğinden insanların onu fark edebilmeleri ve ondan korunmaları kolay olmuyor. Sadece ateşin etkisine yabancı olduğundan orman insanı ancak bu yolla insanlardan uzaklaştırılabiliyor.

Orçi yöresinden derlenen bir başka kısa anlatı, buradaki temel içeriği özetliyor. Lazoni'nin bu uzak bölgesinde Germakoçi bugün bile pek çok insan için gerçek bir figür olma özelliğini sürdürüyor.

Eskiden insanlar avlanmak amacıyla dağlara gidip konakladıkları yerlerde ateş yaktıklarında orman insanı da aniden ortaya çıkar, avcılara katılırmış. Avcılar ne yaparsa orman insanları da aynısını yaparlarmış.

O arada avcılardan birinin aklına yanmakta olan bir dalı alıp giysisine tutma düşüncesi gelmiş. Orman insanları da aynı şeyi yapmışlar: Birden kılları tutuşmuş. Korkunç çığlıklarla oradan uzaklaşmışlar.

Yanmakta olan dal motifi yerine, Sidereli öğrencinin metninde, zamana uygun olarak gazyağı ile kibrit geçmişken, bu öykünün eski biçimi ilginçtir. Ziyaretleri ile avcıları rahatsız eden, bir değil, birçok orman insanının ortaya çıkması da ilginçtir. Böyle durumlarda tek bir orman insanının yakalanmış olması da canavarların uzaklaştırılmasını sağlamaya yetmemektedir.

Aşağıdaki örnek, Arkabi'nin (Arhavi) arkasındaki Aborala'dan bir Laz kadının ağzından derlenmiştir ve hemen hemen günümüzün çizgilerini taşımaktadır. Olaylar, Arkabi'nin batısında ve kıyıda bulu-

nan Kapisre yöresinde geçmektedir:

"Orman insanı birkaç yıl önce Kaprisre'ye gelmişti ve bir evin kapısının önünde yatıyordu. Ertesi sabah kadınlar kapıyı açtıklarında onu gördüler: Vücudunun bele kadar olan kısmı post gibi kıllarla kaplıydı. Alt kısmı ise tamamen çıplaktı.

Kadınlar bağırıştılar ve erkekleri imdada çağırdılar. Erkekler orman insanını öldürdüler."

Genel olarak orman insanının cinsiyeti Laz öykülerinde önem taşımamaktadır. Çıplaklığı ile kadınları korkutan Germakoçi, bu öykünün dışında öyle belirgin bir biçimde "erkek canavar" veya "erkek dev" olarak anlatılmamıştır.

Yalnız bir kez, bir erkek anlatıcı, bir orman insanının yakalanmış olduğuna anlatısında yer vermiştir. Bunun da Lazoni'nin dışında Artvin'in güneyinde gerçekleşmiş olması düşündürücüdür.

Elbette bu garip varyant psikolojik bakımdan kolayca yorumlanabilir: Laz erkeği, orman insanını bile öldürür! Ne var ki, avcıların orman insanları ile ilgili serüvenlerinde dikkatimizi çeken yan silah kullanılmamasıdır ki bu, gerçeğe uymuyor. İnsanlar Germakoçi'nin etkisinde kalıyor ve ondan sadece ateşle kurtulabiliyor.

Kapisre'den derlenen kısa bir öykü de orman insanı ile ilgili tasarımların sadece iç bölgelerle sınırlı kalmadığını, kıyıda da canlı bir biçimde var olduğunu kanıtlamaktadır. Öyle ki, Peroniti köyünden orta yaşta bir Laz, orman insanı ile bizzat karşılaştığına yemin etmiştir. Özellikle sahil bölgesinde bu tür anlatılarda tema daha da zenginleşmektedir. Orman insanı hayvan gibi bağırarak nehir boyunca gitmekte, kendini denize atmakta ve suya dalıp çıkmaktadır.

Dumezil, 1937'de yayımlanan Laz Masalları (Contes Lazes) adlı yapıtında ilginç bir varyant kaydeder.[7] Kaynak kişi uzun bir süre Batum'da yaşamıştır. Aslen Laz olup, daha önce sözü edilen Sidere'nin yakınlarındaki Pilargeti köyündendir:

"Dağlar orman insanları ile doludur. Bunlardan biri, geziye çıkmış bir gruba katılır. Ve artık bildiğimiz şekilde kendini kamp ateşi ile yakar. Onun çığlıkları üzerine öteki orman insanları uzaktan şöyle seslenirler:

-Ne oldu sana? Kim ne yaptı sana?

Germakoçi yanıtlar:

-Kimse bir şey yapmadı, ben kendim yaptım!

Ertesi gün orman insanları yanmış durumdaki arkadaşlarını bulurlar:

-Onun başına gelen, bize de olur, derler ve bunun üzerine dağlara geri çekilirler."

Büyük bir olasılıkla bu derleme, orman insanı öykülerinin asıl içeriğiyle ilgili değildir, süslemedir. Kendi beceriksizliğinin itirafı olarak bu kendi kendini suçlamayı Batı Lazoni'nin halk inancındaki bir başka figürde, Koncolozi'de buluruz. Bu nokta ileride daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Orman insanının "insan yiyen Gulya-

bani" rolü, motife sonradan eklenmiş olmalı. Öyle anlaşılıyor ki bu katkı, pedagojik amaçlarla yapılmış. Orta ve Doğu Lazoni'de Germakoçi sözcüğünün özellikle "kaba, aptal ancak tehlikeli" insanlar için kullanılması da adettendir.[8]

Dumezil tarafından yayımlanan "Ziputina" hikayesinde orman insanı tamamen düşsel, acayip çizgiler alıyor.[9] Garip bir insan yeme partisinde olduğu gibi, orman insanı, genç bir erkek tarafından kafası kesilen karısının etiyle hazırlanarak kendisine servis yapılan yemeği, hiçbir şeyin farkında olmadan yiyor.

Arkabi'nin arkasındaki yöreden ve kültürlü bir Laz olan kaynak kişi, yukarıdaki olayı anlatırken büyük bir olasılıkla masal ve efsanelerle ilgili bilgilerinden katmalar yapmıştır.[10] Çünkü bu hikayede asıl Laz hikayelerindeki temalardan hiçbiri bulunmuyor.

Gürcü tarafının yayımladığı metinler külliyatının incelenmesi sırasında anlatılanların içerikleriyle ilgili güvenirlik sorunu gene ortaya çıkıyor. Değişik özgün örnekler, bozulmamış şekillerin farklı yansımaları, yani başka yerde işitilmiş olanlar zaman zaman ve belki de farkında olunmadan kendi yaratıları olarak veriliyor.

Marr ile Qipsize'nin metin koleksiyonlarındaki anlatılar oldukça kısadır ve hemen hemen sadece Laz kıyı bölgesinde bulunmuş gezginlere dayanmaktadır. Bu kaynak kişiler uzun zaman Gürcüstan'da kalmışlardı ve kısmen Gürcüce biliyorlardı.[11]

Daha sonraları yayımlanan materyal, Türkiye ile Gürcüstan arasında bölünmüş olan ve Lazca konuşulan Sarpi köyü dışında, Lazca dil bölgesi dışından toplandı. Gürcüstan'ın Karadeniz sahiline yerleşmiş olan asıl Lazonili az sayıdaki aile, yok olan bir azınlık olarak kültürünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Çoğunlukla islamiyeti seçmiş olmaları, ancak İslam kültür topluluğunun bölgesini terk etmeleri, komünist bir ülkenin tarafını tutmaları Lazları, Gürcüstan'ın dilini ve kültürünü benimseme ve bu kültüre uyum gösterme konusunda teşvik etmiş olmalı.

Çikobava tarafından yayımlanan Doğu Laz lehçesindeki varyantta yabancı etkilerin izleri açıkça görülüyor. Torun, büyükannesine, edebi sanatlı masal diliyle orman insanını soruyor. Büyükanne, orman insanını "kıllı, ayakları pençeli, karnından kemikler çıkmış, kızgın çeneli, küçük kafalı" olarak betimliyor. Büyükanneye göre orman insanı dağlardaki mağaralarda yaşıyor ve hayvan gibi, insan yiyor.[12]

Bu noktada daha çok Megrellerin "Oçokoçi"si, teke insanı örnek alınmış olmalı. Ama tüm Transkafkasya'da yaygın olan iri adam, "Dev" düşlemesi burada da düşünülebilir.

Kısa bir süre önce Gürcüstan'da çıkan Lazca bir yayında gerçek orman insanından isim dışında hiçbir şey kalmamıştı. Hikayeler de belirgin bir biçimde edebi

örnekleri izliyordu.[13]

Buna karşın Zğenti'de toplanmış olan metinler içerisinde, içerik olarak Batı Lazoni'de geçen bir kısa hikaye oldukça ilginçtir:[14]

Orman insanı burada kocaman dişleri olan siyah bir varlık olarak ortaya çıkıyor. Bir mezarlık yolunda, balık avından dönmekte olan bir erkek çocukla karşılaşıyor. Çocuk, Germakoçi'den yolu açmasını istiyor. Korku nedir bilmediğinden, orman insanını tehdit bile ediyor. Ama canavar dev onu kaptığı gibi bir ırmağa atıyor. Ama çocuk, bu sırada oğlunu aramak üzere oralara gelmiş bulunan annesi tarafından kurtarılıyor.

Pedagojik maksat doğal olarak burada açık: Çocuk zamanında eve dönmelidir, çünkü cesaretin de orman insanı karşısında yararı olmaz. Kaldı ki 'dev'le karşılaşmak bile insanı hasta eder. Böylelikle bu olaydan sonra çocuğun uzun süre hasta yattığını da öğreniyoruz. Bu hikaye ile Siderelli'nin hikayesinin ölümcül son kısımları arasında dikkati çekecek kadar paralellik de var.

Germakoçi motifi sadece Doğu ve Orta Lazoni'de kullanılmaktadır. Batı Lazoni'de başka figürler orman insanının işlevini üstlenmişlerdir. Bunlar arasında Atina yöresinde siyah, kıllı, denizin içinde oturan, kötü yürekli bir yaratık olan Koncolozi, en bilinenidir. Koncolozi, sadece yeni yılda ve yedi gün boyunca denizi terk ediyor, çevre köylerde karışıklık çıkarıyor. Gelip geçenlere adlarını soruyor ve ancak beklediği yanıtı aldıktan sonra onların gitmelerine izin veriyor. O da orman insanı gibi her şeyi taklit ediyor ve sadece ateşten kaçıyor.

"Koncolozi"ler de orman insanları gibi gruplar halinde ortaya çıkabiliyorlar. Kendilerini suçlamaları da tipik. Qipsize'nin tuttuğu kayıtlardan birinde kılları yanan bir arkadaşına Koncolozi şöyle soruyor:[15]

-Mik goğodu -kim sana bir şey yaptı-?

Soru sorulan, yanıt veriyor:

-Mitik var, ma pi, ma pi! –Hiç kimse; ben yaptım, ben yaptım–.

Şurası muhakkak ki Koncolozi bir Laz motifi değil. Bu türden hikayeler Pontus Rumlarında oldukça yaygındır. Bugün Türk halk inançlarında Karakoncolos'un önemli bir yeri var.[16]

Bu kötü yürekli varlığın taklit etme ve ateşin etkisi hakkındaki bilgisizliği gibi motifler Lazcanın etki alanından epey uzakta bulunan Of'un güneyinden derlenmiş bir hikayede de göze çarpmakta. Bu köylerde günümüze kadar Rumca kullanılagelmiş. Karakteristik bir şekilde oradaki Karakoncolos da Rumca konuşmaktadır.[17]

Timisvati köyünde (m)çika adıyla anılan ve ateşten korkan kıllı bir devden söz ediliyor. Ama Duta köyünde yaşayanlar Çika'yı iri hayaları olan küçük bir çıplak çocuk olarak görüyorlar. Çika beklenmedik zamanlarda ormanda insanların karş

sına çıkıyor ve onlara adlarını soruyor. Gezginleri sorguya çekiyor ve çoğu zaman da taciz ediyor onları. Çika'yı uzaklaştırmak, ancak bir meşale yakmakla mümkün. Kıyıya yakın Gera yöresinde de Çika ateşten korkuya kapılan bir tiple ilişkilendiriliyor.

Batı Lazoni'deki Çika ile Megrelya'daki Çinka, hayretle görüyoruz ki, aynı Çinka'dır. "Ormandaki bu çocuğun", doğu ve orta Lazoni halkı birbirleriyle ilişkide olmadığından, bir anlatı malzemesi olarak Megrelya'dan Lazoni'ye yayıldığını düşünmek yanlış olur.[18]

Yayılma genelde batı Lazoni'de olduğundan, Mengelya'daki anlatıların, eskiden buraya çalışmaya gitmiş göçmen Laz işçilerin etkisiyle oluştuğunu söylemek yanlış olmaz.

Bugün hâlâ orta Lazoni'deki yaşlı insanların bilincinde orman insanı ile verimlilik ve bol ürün arasında bir ilişki kurulmaktadır. Şayet Germakoçi -hangi nedenle olursa olsun- denize ulaşamazsa o yıl kötü üründen ya da yeterli balık tutulamayacağından kaygı duyulur.[19]

Orman insanının kendini temmuz ayında bağırarak denize attığı düşünülürse, kuşkusuz bunun nedeni daha iyi anlaşılır. Bu ay Lazcada "giz dolu çürüme ayı" anlamına gelen "kzala" veya "kzalapa"dır. İlginçtir, bir şekilde Lazcada temmuz ayına "çuruği" denir ve bu sözcük Türkçedeki "çürük" sözcüğünden gelmektedir.[20]

Yani Laz inancına göre orman insanının yıkanmak üzere denize dalması verimliliğe yol açar. Bu durumda Germakoçi'nin çok canlı olarak anlatılan ateşteki ölümü daha sonra eklenen bir süsleme olmalı. Zorunlu denize gidiş ve buna bağlı olarak hasat zenginliği muhtemelen daha çok, yaşamakta olan bir orman insanı hakkında düşünülebilir. Veya kıyı ile ülkenin iç kısımlarının aslında ikiye ayrılmış malzemesi bu canavar figüründe birleştirilmiş midir?

Germakoçi'nin yorumlanmasında aşırı dikkatli olunmalı. Önce Laz halk inançları genel olarak incelenir ve komşu halkların düşlemleriyle karşılaştırılırsa sağlıklı bir yoruma ulaşılabilir. Bu arada doğal durumlar da kesinlikle göz önünde tutulmalıdır. Şayet Lazoni'nin uçurumlarında, dağ geçitlerinde tufan gibi yağmurların düşmesinden sonra muazzam yükselen ırmakların çağıldaması yerleşim yerlerine ulaşıyorsa, bağırarak denize doğru yol alan dev yakında görünecektir.

Gürcüstan ile Mengrelya'ya kısaca bir göz atalım. Gürcü dağ insanı "Mita kaçı", muhakkak ki Laz "orman insanı"na çok yakın bir figürdür. Avcılara yaklaşan, buna karşılık ateşi görünce tabana kuvvet kaçan Gürcülerin orman insanı veya orman ruhu (orman yaratığı) "tgis kaçi" dilsel bakımdan da aynı anlama gelmektedir. Ne yazık ki Çikobava'nın akademi tarafından yayımlanan sözlüğünde bu konudaki bilgiler yetersiz denecek kadar kısadır.

Gürcü orman insanı hakkında yazılmış özel yapıtların bulunup bulunmadığı bugüne dek aydınlatılamadı. Kartvel halkbilimi üzerine yapılmış iki ciltlik yapıt da tuhaftır ki bu konuda hiçbir bilgi vermiyor.[21]

Megrelya mitolojisinde Ocokoci büyük bir rol oynuyor. Qipsize ile Makalatia onu bir tür Minotauros (teke-erkeç insan) olarak yorumlarken Saxokia açıkça bu görüşe katılmıyor. Ocokoci dağların doruklarında yaşıyor ve geceleri yıkılmış kalelere, harabelere, mağaralara çekiliyor. Omuzunda taşıdığı demir bir balta ile insanları pusuya düşürüp öldürüyor ve sonra da onları yiyor. Megrellerin inanışlarına göre Ocokoci, tgasimapa adlı "orman kıralı"m doğruyor. Ormanın bu koruyucusu yolcularla avcılara yol soran, geceleri berrak derelerde yıkanan, gerçekte bir kadındır. Lazların denizlerinde yıkanan orman insanı ile paralellik gösterir.

Germakoçi'nin avcılıkla olan ilişkisi, bize, orman hayvanlarının efendisini, Gürcü dağlı halkların av tanrısını düşündürüyor.

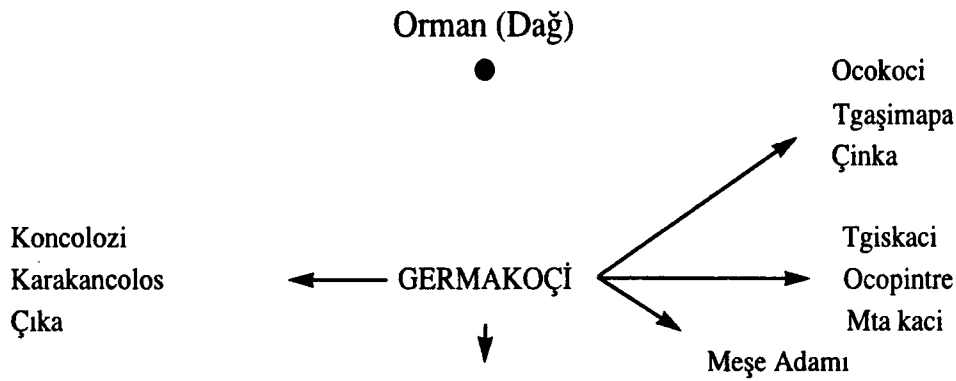
Lazoni'nin güneydoğusundaki Yusufeli ilçesinde aynı şekilde ateşten korkan meşe adamı figürü biliniyor.[22] Türkçede ise dağ adamı ya da dağ insanı, yukarıdaki anlamının dışında kaba, aptal insan için kullanılmakta.

Karakoncolos dışındaki Pontus Rumlarının belgeleri eksiktir. Bu yörede sağlam kaynaklara ulaşmak güçtür.[23] Asıl yurtlarının dışında anadilleri Ermeniceyi kısmen koruyan, çok geç Müslümanlaşmış Hamşen'in sakinlerinin eski inançları üzerine bugüne kadarki bilgilerimiz pek yetersizdir.[24] Doğrudan sahildeki Laz yerleşim merkezlerine komşu Hamşen'in (Hemşin) dağ köylerinde uzun süre kaldığım halde hiçbir kanıt elde edemedim.

1922'de, Danimarkalı Olrik'in, dünyanın sonuyla ilgili Kafkas söylence malzemelerinin olağanüstü bir külliyatı olan ünlü yapıtı Ragnarök'ün Almanca çevirisi yayımlandı. Burada sık sık ateş motifiyle karşılaşıyoruz. Kafkas söylencesinin bu bölümlerine Laz orman insanının efsanesi de yerleştirilmiş.

Aşağıdaki şema, buraya dek anlatılanları netleştirmek için, yatay düzenlemede konuların akrabalık ilişkilerini ve onların mekansal konumunu gösteriyor. Dikeyler ise anlatının konusunu gösteriyor.

Burada Laz halk inancıyla ilgili bölüm tamamlanmış olmuyor. Bu geçici tablo, bu kaba çerçeve bir halkın arkaik ruhunun, daha araştırılıp ortaya çıkarılacak olan mozaiğinde küçük bir taş oluşturuyor. Bu araştırmanın bizzat Lazlar tarafından yapılacağının haklı umudunu taşıyorum.[25] ▲

Devi
(Kıllı, Dev gibi hayvan insan)

Orman, Irmak
(Avcı, Çiftçi, Balıkçı)

Benzeşim Ateş
Bağırma

Korku Bilgisizlik

Hastalık Deniz Verimlilik
(Temizlenme)

Gulyabani, Yamyam, Goril

Dipnotlar

1- Gürcü yazı dili fiil sisteminde (Praeverb) zenginliği ile oldukça üstündür. Anlaşma bakımından, örnek olarak İzlandaca ile Almanca arasındaki bir karşılaştırma gerçeğe çok yaklaşabilir.
2- Metinler külliyatı olan Lazuri Paramite (1982) adlı yapıt için C. Narakize'nin yazmış olduğu, bir sayfayı biraz aşan giriş kısmında (sayfa 3/4) lehçe sözcüğü (dialekti olarak yazılmış. Çevirenin notu) 12 defa karşımıza çıkıyor.
3- Dergi 1985'te yayımlandı. Bir de Lazca-Türkçe-Almanca sözlük hazırlanıyor.
4- Her iki yapıt da Güney Kafkasya etnolojisi için mükemmel kaynaktır. Daha şimdiden Kolhide sözcük hazinesinin muhtemelen sayıca Gürcü devlet dilini aştığı görünüyor. Kapsamlı bir Megrelce sözlüğe süratle gereksinim var!
5- Bant kayıdındaki Laz öğrencinin telaffuzu cerma iken cema şekline dönüşüyor. R'nin düşmesi orta Lazoni'ye özgüdür. Genel olarak bu ünsüzün kullanılması bireyin konuşma tarzına çok bağlıdır.
6- Dumezil: 1937, 112
7- Dumezil: 1937, 113
8- Aynı şekilde Lazca "germakoçisteri" terimi "Orman insanı" gibi olmalı.
9- Dumezil: 1967, 52
10- Kendisinin bildirdiğine göre Dumezil hiçbir zaman Lazoni'de bulunmadı. Laz öğrencilerin verdikleri bilgilere göre bant kayıtları İstanbul'da doğrudan öğrenci yurduna komşu olan bir otelde yapıldı.
11- Bu kayıtlarda gezgin, yani konuk önplanda bulunur. Bugün bile Laz anlatıcılar onu olaya dahil ederek yabancının hoşuna gitmeye çalışırlar.
Laz olan biri -doğal olarak Gürcüstan'da uzun süre ikamet etmiş olması nedeniyle- kraliçe Tamar'a kendi ülkesiyle Gürcistan'ı karşılaştırdığında sempati duyardı.
12- Çikobava 1929: 162
13- Lazuri paramitepe: 19-25
14- Zğenti 1938: 4
15- Qipsize 1938: 78 (yazarın ölümünden sonra yayımlandı)
16- Öteki göndermeler ile yapıtlar için bakınız: Karapotosolou, K.,: Disetimologites Pontiaxes lexis. Archeion Pontou. Cilt 37, Atina 1980: 213
17- Oslo'dan Dr. Brendemoen'e bir metin konusunda dikkatimi çektiği ve bunu verdiği içi teşekkür borçluyum.
18- Orta Lazono'da da doğadaki kendisine has olaylar çinka olarak nitelendirilir. Böyle kendisine has çağıldayan ya da çınlayan bir ırmak için çinkaş(i) ğali denir.
Brüksel'den Dr. van Esbroek'e bu konu hakkında ilginç bir metne dikkatimi çektiği için çok teşekkür ediyorum:
Maşurko, M..: İz' oblasti narodnoy fantazii i byta. Sbornik materialov' dlya opisaniya mestnostev i plemen' Kavkaza. Cilt 18, Tiflis 1894: 364-375
"Çinka" figürü mutlaka bir açıklamayı hak ediyordu. Aslında onun karakterinin özünde bir kötülük bulunmuyordu. En büyük kötülüğü, insanları rahatsız etmesiydi. (Makalatia 1941: 337
19- Moxora ve Peroniti köylerinden olan enformasyonlar
20- İddia edildiğine göre, cilt hastalığı olarak da başgösteren bu gizemli çürümeye karşı yıkanmada kullanılan suyun içerisine atılan küçük bakır parçaları yararlı oluyor.
21- Kartuli Polkloris Leksikoni içerisindeki makaleler çok değişik kalitelere sahiptir. Tandilava'nın Laz etnolojisi üzerine yazıları da parçalar halinde kalıyor.
22- Yusufeli yakınındaki Barxal'ın aşağısında dilsel yönden izole olmuş Gürcü dilli yüz köy bulunuyor. Mukayese noktaları elde etmek için ne yazık ki kalışım çok kısa idi.
23- Eckert ile Formozis'e göre bitirelim. Pontos Rumlarındaki halk inancı aslında başka içeriklere sahipti. En çok nazar ile Lazların "Torisi" arasında koşutluklar bulunuyor.

24- Ermenistan dışında sadece Dumezil'in etnolojik bakımdan gerçi az yararlı, metinler külliyatı vardır. Bunlar şunlardır:
a- Notes sur le parler d'un Armenien musulman de Hemşin. Academie royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques. Memoires. Tome LVII. Bruxelles 1964: 1-52
b- Notes sur le parler d'un Armenien musulman d'Ardala. Revue des etudes armeniennes. N.S. Tome II. Paris 1965: 135-142
c- Trois recits dans le parler des armeniens musulman de Hemşin. Revue des etudes armeniennes. N.S. Tome IV. Paris 1967:19-35
25- Laz halk bilimcisi Çakmak'ın mükemmel çalışması aynı zamanda diline taraftar olduğunun beyanıdır.

Kaynakça

Asatiani, I. 1974. Çanuri (lazuri) tekstebi. I. Xopuri kilokavi. (Tschanische (lazische) Texte. I. Dialekt von Xopa.) Tbilisi.
Bleichsteiner, R. 1919. Kukasische Forschungen. Erster Teil. Georgische und mingrelische Texte. Wien.
Cagareli, A. 1880. Mingrel'skie etjudy. 2. Mingrel'skie teksty. (Mingrelische Studien. 2. Mingrelische Texte.) S. Petersburg.
Çakmak, Şener 1973. Arhavi ve yöresi folklorunda ölüm temi ve bu temle ilgili inanlar üzerinde bir inceleme. (Untersuchungen über die mit dem Thema Tod zusammenhangenden Glaubensvorstellungen in Arhavi und Umgebung.) Arhavi Dergisi, Sayı 4. Ankara.
Çikobava, A. 1929. Çanuri tekstebi. (Tschanische Texte) Tbilisi.
Dumezil, G. 1937. Contes lazes. Travaux et Memoires de l'Institut d'Ethnologie. XXVII. Paris.
Dumezil, G. 1967. Documents anatoliens sur les langues et les traditions du Caucase. IV: Recist lazes (dialecte d'Arhavi). Bibliotheque de l'Ecole des Hautes Etudes. Section des Sciences religieuses. Vol. LXXIV. Paris.
Çevirinin yapıldığı kaynak: Studia , Caucasian Colloguim, Oslo, July 1986- Edited by Fridrik Thordarson-Norwegian Universty Press, Oslo 1988, sayfa 69-85

Çeviri : İbrahim Dipşov

Not: Çeviri Almanca'dan yapıldığı için Lazca Metni aynen yayınlıyoruz (KY)

Ha3i ma tkva cermakoçişi meseli gi3vaten.

Dido dido mendraşen 3oxle Arkabişi mendra ar dağişi tude ar karmate kortudoren. Ha karmates ar badi tudoren. Ar seyis karmates cantuşi nekna ikankudoren. Koçi onciyeşen eyiseludoren do neknaşe idudoren.

Nekna gon3kudoren nekna na gon3kusteyi koçi tude meludoren. Ar ti ezdudoren, o3kedudoren ki ar didi koçi. Koçi na rensteri tomoniren. Haşo o3kedudoren koçi okonağurdoren xolo tude meludoren.

Germakoçi kamaxtudoren doloxe koçiş jin tis koyodgitudoren. Koçik toli gon3kudoren xolo yanimuşis cermakoçi dgin koçi xolo okonağurdoren. Okaçxe koçik toli gon3kudoren xolo yanimuşişen cermakoçi, koçik ar daha okonağurdoren.

Hemuşkule ar daha var aşkurinudoren. O3kedudoren koçik mu ikoms cermakoçikti heya ikoms. Koçi ulun lazutis xe usumes, cermakoçiti ulun hemukti lazutis xe usu-

mes. Koçik eyselun, cermakoçiti eyselun.

Koçik iduşunudoren: Ma mu bikom cermakoçikti heya ikoms, heşoyenşi ma mu pare cermakoçikti heya vasen ya do haşo şeyepe iduşunudoren. Hak ya gazyağiyen ya, gazyağı ma mebisfa ya, ma mebisfaşi cermakoçikti ezdasen do nisfasen ya. Hemuşkule ma ebza gelebincaxare ya cermakoçikti ebza gelincaxasen. Hemindoras cermakoçis advasen heşoten cermakoçişen bimtare ya do iduşunudoren.

Koçik gazyağı ezdudoren, konisudoren. Cermakoçik hemen xeşen koyuçopudoren, muk konisudoren. Okaçxe koçik ebza ezdudoren, ar gelincaxudoren. Hemen cermakoçik koyuçopudoren, cermakoçik muk gelincaxams, cermakoçik gelincaxaşi tomoni na rensteri adven cermakoçis.

"Oh, oh, oh" mğoğeri mğoğeri cermakoçi ğal ğali imten. Koçik cermakoçişi omğoğinuşi sesite ar daha okonağurdoren. Sabahleyen koçepe moxtesdoren, koç okonağurineri karmates cans. Koçi ezdesdoren mendoronesdoren. Jurneçi dğas koçi disağudoren, hemuşkule koçi doğurudoren. ▲

Adresi Bilinmiyor
Kresmann Taylor

Yazarının ifadesiyle, gerçek mektuplaşmalara dayanan "Adresi Bilinmiyor" adlı öykü, ilk kez Story dergisinin Eylül-Ekim 1938 tarihli sayısında yayınlandı. Soykırım uygulamalarının artık saklanamaz bir yoğunluğa ulaştığı yıllarda, biri Yahudi biri Alman olan iki arkadaş arasındaki mektuplaşmaları konu alan öykü, Nazizm zehirinin erken teşhisinde önemli bir rol oynadı. 1990'lar Birleşik Almanya'da Neo-Nazizmin yükselişe geçtiği, Doğu Avrupada anti-semitizmin yeniden hortladığı, Balkanlar'da ve Kafkasya'da milliyetçiliğin etnik boğazlaşmalara dönüştüğü ve ABD'de beyaz ırkın üstünlüğü savunusunun popülerlik kazandığı bir dönemdi. Story dergisi, anlamlı bir zamanlamayla —toplama kamplarının kapatılmasının ellinci yılı anısına— öyküyü yeniden bastı.

Yeniden basımı trajikleştiren, tarihin bir tekerrürden ibaret olup olmadığı sorusudur.

Çiviyazıları

Didi Nana

"Letta zdums" (toprak çekiyor) der çoğu kez. Toprağa bağlılığının ifadesi olarak, köy yaşamını her şeyin üstünde tuttuğunu biliyorum.

Selma Koçiva

Evden çıkarken usulca kapıyı örttü. Tarlaya giderken her zaman yanına aldığı ipi beline bağladı. Kara lastiklerini bir iki kez topraktan temizlerken Didi Nana (büyükanne) gözyaşlarını benden saklıyordu. Yazmasını çözüp yukarı doğru bağlarken karayemiş karası gözlerini görmeye çalıştım; olmadı. Beni bir kez daha İstanbul'a uğurlarken yüzünden acısı okunuyordu. Kapıyı kilitledi, ardından etrafa bir bakındı. Bir şey unutup unutmadığını kontrol ettikten sonra adımlarını atmaya başladı. Evin arkasındaki dar yol üzerinde duran kesilmiş odun parçalarını toplayarak ilerledi... Tahtaların üzerine attı. Bir kez arkasına dönüp benim gelip gelmediğimi gözledi. Yüzünü yola doğru döndü.

"Leba mayanen" (geç kalacağız) derken hüznünü geçiştirmeye çabaladı, ses tonu onu ele verdi. Şehre her yakınını uğurlayışta, Didi Nana böyle anlaşılmaz bir hal takınırdı. Gözleri buğulanır, yüzü Karadeniz dağlarının sisine bürünürdü. Her köyden ayrılışımda içimden bir çığ kopardı. Yaz sonu serinde, kış ortasındaymışım gibi içim ürperirdi.

Fazla konuşmadan Hanife Hala'nın evinin arkasına kadar vardık. Hanife Hala'nın evi de Didi Nana'nın evi gibi bir önceki kuşaktan kalma eski, ama görkemli, ahşap bir Laz eviydi. Kurulu olduğu tepeden aşağı bakılınca mısır dolu tarlalar görünürdü. Yeşilin her tonunda ayrı bir güzellik belirirdi. Hanife Hala'nın evinin arkasından geçmeden mahallenin suyundan bir yudum alıp geçtik. Buz gibi suyun tadı damağımdayken Hanife Hala'yı kapının önünde oturur bulduk. "So ulurtu haşo çumanişi" (Böyle sabah erkenden nereye gidiyorsunuz) diye seslendi Hanife Hala. Didi Nana kendini biraz toparlamış olacak, ayaküstü beni yolcu etmeye Çaxirakani'ye gittiğimizi anlattı. Hiç kendi üzüntüsü üzerine yorum yapmadan olağan bir şeyden bahseder gibi konuşmuştu. Biraz rahatladım. Ne de olsa hepimizde onu köyde yalnız bıraktığımız için bir eziklik vardı. Onu bu yaşlı haliyle yapayalnız bırakmaya hakkımız var mıydı? Şehre göçün ailemizi parçalaması sı-

radan bir olay değildi. Didi Nana ilkeli yaşamına uygun davranarak köyde yalnız kalmayı tercih ederken, bizleri suçladığını sanmıyorum. O, topraktan kopamazdı. Tarlalarda, ormanlarda yalınayak dolaşacak, kah mısır kıracak, kah çay toplayacak, yaşamını kendisi belirleyecekti. Ondaki kararlılığı kimse kıramamıştı. Ocak kapısı kapatılamazdı ona göre. Ölülerimize rahmet verecek bir can gerekliydi evimizde... Bizim hasretimize dayanmak onun dayanıklığının göstergesiydi. Bahar gelince nasıl abartısız öksüz kuşlar gibi yolumuzu gözlediğini bilirim. Her seferinde dolu dolu geçen iki aylık yaz tatilinin sonunda o ayrılık gününde acısı çıkar tüm güzelliklerin. Ağlamamalıyım... Onun gözleri önünde bu zayıflık, müsaade edemeyeceğim bir durum. Didi Nana kadınların sulu gözlüsünden hiç hoşlanmaz. O, en acılı günleri bile metin bir tavırla karşılayan bir kadındır.

Hanife Hala'dan ayrıldıktan sonra eğimli yoldan aşağıya doğru yürüdük. Yolun dönemecinde rastladığımız abla bizi görünce ağlamaya başlayacak diye ürperdim. Neyse ağlamaklı sesiyle ayrılık gününün ne çabuk geldiğini söylemekle yetindi. Fazla eğlenmeden yola devam ettik neyse... Fazla gurbet ve hasret muhabbetine girmeden savuşturduk bu rastlaşmayı. Bunu Didi Nana da istemedi. O fazla laf kalabalığını sevmezdi... Her zaman ölçülü ve gerektiği yerde konuşur, lafı yerine oturturdu. Melahat Abla'nın abartılı gözyaşlarına hiç de tahammül edemezdi..

Değirmene inen merdivenli yolda ilerlerken birden tökezledi. Yüreğim ağzıma geldi. Kendini toparlar toparlamaz kolumdan tuttu, yüzüme gülümseyerek baktı.

– Gaşkuriniyi (Korktun mu)? Yanıt vermedim. Geçen iki ayı, onunla birlikte geçirdiğimiz güzel günleri düşünüyordum. Laz yemeklerini ne kadar özlemişim. Memleketin yağmuru bile gözümde tütmüştü.

Çocukluk arkadaşlarımla muhabbeti, köyün gizem dolu havasını ne kadar özlemişim. Toprağın yağmurdan sonraki kokusunu hala unutmamışım. İmecelerde yaşanan güzellikler bıraktığım gibiydi. Bir daha gelmek ne zaman mümkün olacak? Bıraktığım her şeyi yerinde bulabilecek miyim? Ya Didi Nana? Yaşlı omuzları ne kadar daha yüklenirdi yaşamı? Bu düşünceler beni irkiltti. Onsuz köyümüzü düşünemiyorum... Tarlalardan yükselen ince sesinin duyulmadığı şu tepelerin üzerinde yaşam düşünülebilir mi? Ya bizler gurbete savrulmuş bir neslin geriye kalanları Didi Nana'nın sağladığı bu kopmaz bağları daha ne kadar sürdürebileceğiz? Laz kültürünün o yıkılmaz abidesi, yaşayan tarih Didi Nana bizi ne kadar daha bağlayabilir bu topraklara bilemiyorum. Bir geleceksizlik bekliyor kuşağımızı. Bir bilinmezlik... Belki de yitirme korkusu Didi Nana'yı gözümüzde yıkılmaz kılıyor...

Merdivenleri inerkenki acelesini anlayamıyorum. Ben zamanı yavaşlatmak is-

terken, o bir an önce Çaxırakani'de olmaktan yana. "Leba mayanen" (geç kalıyoruz) derken yaşadığımız zaman dilimini kastediyor diyorum içimden. Geç kalıyoruz. Neye? Koşar adım gittiğimiz kentlerde yitirdiklerimizi düşününce adımlarım geri geri gidiyor. Didi Nana da ise gelecek korkusunun izi yok. O şehre gidenlerin bir gün dönecekleri yerin bu topraklar olduğundan emin... "Letta zdums" (toprak çekiyor) der çoğu kez. Toprağa bağlılığının ifadesi olarak, köy yaşamını her şeyin üstünde tuttuğunu biliyorum. Kasabaya inip aynı gün dönüşünden bilirim kentlerin onun için çekiciliği olmadığını...

Değirmenin yakınından geçerken sesini yükselterek konuşuyor.. Suyun sesi sesimizi boğuyor... Unu kalmadığını, değirmen sırasının kendisine geldiğini anlatıyor. Bense arkadaşlarımla geceleri değirmene inip türküler söylediğimiz uzun çocukluk günlerimi düşünüyorum.. Karanlıktan korkmamak için sesimizi yükselttiğimiz o bitmez yaz gecelerini... Her yanından su akan değirmen yerinden geçerken kaymamaya dikkat ediyoruz. Didi Nana kara lastiklerine su dolmaması için özenle taşlara basarak ilerliyor. Hangi kuşak zamanında yapıldığı bilinmeyen köyün değirmeni önemli bir buluşma noktası. Biz hızla yola devam ederken değirmen yöresinde mola veren yük taşıyan kadınları görüyoruz. Uzaktan selam verip geçiyoruz.

Dere boyunca ilerlerken Didi Nana biraz daha konuşkan oldu. Bana mektup yazmamı evdekilerden haber vermemi tembihliyordu. Bir yandan da yalnız kalınca kışın belki uzak köydeki halama gideceğini anlatıyor, kendisini merak etmememi istiyordu. "Siz artık şehri bırakıp buraya gelemezsiniz, ben şehirde barınamam" diyordu. Onu kışın üç aylığına gelmeye ikna etmeye çalışıyorum. Söz vermiyor. "Oxori va cinkolen" (ev kapatılamaz). Bu kısa cevaptan sonra uzun bir sessizlik giriyor araya. Evin kutsallığı neydi Laz kültüründe? Ocağın tütmesi niye bunca önemliydi? Hatta ölülerimizin ruhu için denilen kutsama neydi? Beni yalnızca Didi Nana ilgilendiriyordu. Oysa Didi Nana kendisini evinden ayrı düşünemiyordu. Evi, toprağı, kuşu, kedisi... Dere boyu su sesi içinde uğuldayan yalnızca suyun akışı değildi. Kulaklarımda Didi Nana'nın sözleri de uğulduyordu. Belki onun her sözündeki gizem Lazcadan kaynaklanıyordu. Didi Nana mecbur kalmadıkça Lazca dışına çıkmazdı..

Sayılıdır, onun Türkçe kelimeleri birleştirerek konuşmaya çalıştığı. Köye her gelişimde Lazcamı tazeler, belleğimi berraklaştırır öyle ayrılırdım. İki ay boyunca Lazcaya doyardım. Şehrin kibar dilinden uzak, doludizgin Lazca konuşmak. Ayrı bir dünyaya merhaba demek, çocuklaşmak, yalınlaşmak Lazca konuşurken doğaya dokunmak... Didi Nana tüm bu benzetmelerden uzak dobra dobra konuşurken, sevgimi kazanıyordu. Onu korunmaya alınması gereken bir varlık olarak gö-

rüyordum. "Çona şkimi" (ışığım benim) diye çocuklara hitap ettikçe tekrar tekrar ona sarılasım geliyordu.. Oysa o bir beklentiden uzak, en doğal ifade şekliyle çocukları kendince seviyordu. Lazcadaki gizem ile Didi Nana'nın doğallığı birleşince büyülü bir bütünlük ortaya çıkıyordu.

Dere boyu ilerlerken zaman geçmiyor diye avunuyordum. Bir yandan Didi Nana'yı izlerken, bir yandan suyun akışına dalıyordum. Çay Alımevi'nden geçerken gündüzleri buralarda yaşanan izdihamı düşünüyordum. Çay vermek isteyen emekçiler birer birer dizilirler kapıya... Kadınların, genç kızların taşıdığı ağırlığı belli olmayan o yükler... Ve çayı verememe telaşı... Yaprak ayıklama derdi... Çocukluk arkadaşlarımın çektiği çileyi gözümün önüne getiriyorum.. Oysa ben, şehirde bana anlamsız gelen yaşamımla onlarınkini karşılaştırıyorum; henüz onbeşinde başı bağlanmış kızların durumunu... Okumaya devam etmeliyim diyorum içimden.. Gidebildiğim yere kadar... Yalnızca kendim için değil, onlar için de okumak zorundaydım. Ah bunu Didi Nana'ya bir anlatabilseydim. "Munde naşkvare" (ne zaman bırakacaksın) dediği, benim uğruna canımı verdiğim okulumdu. O beni yaşıtlarından ayrı düşmüş, şehre kaçırılmış bir ceylan olarak görüyordu. Bu konuda onunla tartışmak anlamsızdı.

Arabanın geçeceği köprü görününce kalbim atmaya başladı. Çaxirakani kavşağı görünmüştü. Didi Nana bir durakladı, arabanın geleceği yola doğru baktı. Görünürde birşey yoktu. Bir süre bekledikten sonra elindeki valizimi uzattı. "Mondo haninepe gicondrina" (buraları sakın unutma) diye tembihledi... Bunu söylemesi gerekiyor muydu? Kendisini ve köyü hiç unutmadığımı anlatamamış mıydım ona? Cevap vermeyince devam etti. "Çona şkimi" (ışığım benim) dedi, "bozontalepe mazirassisi gomaşinen" (kızları görünce seni hatırlıyorum). Gözlerim ağırlaştı. Kirpiklerimin ucu ıslandı. Bunları söylemesi mi gerekiyordu? Beni ağlayarak mı göndermek istiyordu lanetler yağdırdığı şehre...

O sapasağlam duruyordu, ağlamak şöyle dursun üzüm karası gözlerinde nem bile yoktu. O güçlüydü, hasrete bağrı yansa dayanırdı. Rüzgar esse ağlayan Melahat Abla ile alay eden o değil miydi?

O sıra beni kente götürecek olan jeep göründü. Birden telaşlandığını farkettim. Yüzü ağlamaklıydı. Alelacele elime bir miktar para tutuşturdu.. Yol parası olacakmış. Geri çevirmek istesem de, bana ters ters bakışından rahatsız oldum. Kırmamak için aldım. Arabaya atladığımda hâlâ ellerimi sıkıca tutuyordu. Okul bitince işe girersem, yine her tatil köye gelip gelmeyeceğimi sordu. Lise bitince önümde uzun yüksek okul yılları olurdu. Kimbilir, üniversiteler kapanmaz, öğrencilere rahat verirlerse, okula devam edebilirsem, her yaz köydeyim demektir. Kimbilir çalışmak zorunda mı kalacağım onun tahmin ettiği gibi, önceden birşey bilin-

mez. Araba hareket ettiğinde o benzin kokusu, suyun akışı ve sabah serinliğiyle birlikte Didi Nana'nın ince sesini duyuyordum. O metin kadın, ak saçlı nazlı bir nine gibi ağıt yakıyor kalakaldığı yerden bana doğru bakıyordu.

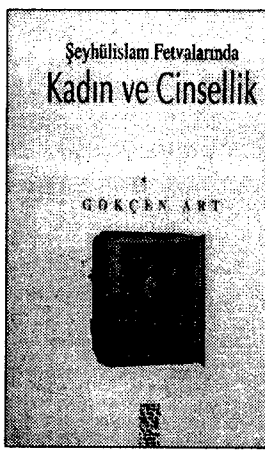
O ağıt sesini uzun yıllar yanımda taşıdım. Ne zaman ki haksızlığa karşı yüreğim barikatlardaydı, Didi Nana'nın sesi benimleydi. Onu o yıl son kez kendi ortamında görmüştüm. Yüreğimden çığ kopar gibi koparmışlardı onu benden... Daha sonraları da Didi Nana'yı İstanbul'da gördüm çok kez. Ancak o köydeki kadar kendisi değildi.. Çaxirakani'de bıraktığım ak saçlı üzüm karası gözlü Didi Nana o coğrafyaya ait bir varlık. Ne zaman yöreyi ziyaret eder çocukluğumu ararım o an Didi Nana'nın soluğu bulur beni. "Mo gicondrinam" unutma der bana... Oysa ben o kelimeyi içselleştirdim kendimce, unutamıyorum ne onu, ne onun ortamını, ne de dilini...

Yalnız Çaxirakani'de yaktığı ağıtlarını yüreğime gömmek istiyorum. Onun dilinde yalnız türkülere yer vermek için acıyı unutmak istiyorum.. Didi Nana ağıtların dili Lazcada yaşayacak, bu beni avutuyor. Onu hiç bir yerde artık bulamasam da Lazca türkülerin sıcaklığında hissedebiliyorum. Yarınlarda türkülerimiz güneş gibi açacak. ▲

Mayıs 1997

Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik

Gökçen Art

"İslam Hukuku söze, sözlü tanıklığa dayalı bir hukuk sistemi. İslam hukuk sisteminin geçerli olduğu 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda insanlar okuma-yazma, günlük tutma, sözleşmeleri yazıyla teyid etme gibi edimlerden çok uzaklar. Okuma-yazma, kayıt tutma, ilim, bilgi vb. devletin tekeli veya imkanları dahilinde. Hal böyle olunca tüm toplumsal ilişkiler sözün üzerinde dönüyor.

Erkeğin boşanması için, şahitli veya şahitsiz bir çift sözü yetiyor. Yani her şey iki dudak arasında. Sözlü tanıklığa dayanarak insanların birbirini koğuşturması veya cezaya uğratması mümkün."

Gökçen Art, 17. yüzyıl İstanbul'unda kadınların durumunu bir anlamda devletin kayıtlarında, erkeklerin onları devlete aktarışlarından yola çıkarak inceliyor.

Çiviyazıları

Hürriyet

Sular geliyordu dize.
Hislerden bir olta yaptım,
Bıraktım denize.
Martılar uçuştu.

Biri tutuldu.
Sevindim.
Günlerce sahilde, evde, elimde...
Yalnız bir bilmeceyi çözemedim.
Su verdim içmedi.
Yem verdim yemedi.
Ölecek sandım, serbest bıraktım.
Kaçtı.

Kanatları avucumda,
Ve bir damla yaş
Kirpiklerimin ucunda

1945 Ankara

Bir Kafkas Dili:
Ubıhça

Ubıhça yaşayan bir fosil. Karadeniz kıyılarında binlerce yıl önce doğmuş, insanlık tarihinin en eski dillerinden biri

Antoine de Gaudemar

*Georges Dumèzil Mitler cennetinde ölümünden kısa süre önce eski arkadaşı **Georges Charachidze**'yi kabul etti. Bu sırada, yatağında, Peru yerlilerince Keçua dilinde yazılmış bir tiyatro oyununun Fransızca çevirisini düzeltiyordu.*

Dumèzil'in dostu ve iş arkadaşı Georges Charachidze yok olduğu sanılan bir dil konusunda araştırma yaptı. Bu dili konuşan on kadar yaşlı insan sayesinde özelliklerini ortaya çıkardı.

Felsefe öğrenimini yeni bitirmiş, 22 yaşındaki Georges Charachidze Dumèzil ile ilk olarak 1953 yılında karşılaşıyor. Ona babasının Kafkasyalı olduğunu ve kendisinin de Kafkasya hakkında araştırma yapmak istediğini söylüyor. Sürekli olarak Dumèzil'in desteklediği ve yardım ettiği Georges Charachidze bugün Doğu Dilleri Enstitüsü'nde ve Yüksek Araştırma Okulu'nda (4. Bölüm) öğretim görevlisidir. Eserleri arasında, Georgia'daki çok tanrılı dini sistem (Maspero, 1968) ve Georges Dumèzil'in önsözünü yazdığı Prometheus veya Kafkasya (Flammarion'da yayınlandı) sayılabilir.

Dumèzil'in genç dostları içinde en eskisi olan Georges Charachidze araştırmacı ile birlikte geçirdiği uzun yıllardan ve onunla birlikte yazdıkları Ubıhça sözlükten söz ediyor.

Liberation- Georges Dumèzil'i son olarak ne zaman gördünüz?

G. Charachidze- Ölümünden bir gün önce, yani cuma günü, bizi yatakta kabul etti. Bilinci yerindeydi. Peru yerlilerinin Keçua dilinde yazdıkları bir tiyatro oyununu okuyor ve Fransızcaya yapılan çevirisini düzeltiyordu. Bir süre önce Gallimard Yayınevi için hazırladığı karşılaştırmalı Mitoloji Taslakları'ndan, çevirisini yapmaya çalıştığı ikibin yılına ait Kasitçe

bir levhadan ve André Martinet'nin Okyanuslardaki Stepler adlı yapıtıyla, bu yapıta yorum getiren eleştirilerden söz ettik. 1968 yılında resmen emekli olmasına rağmen, düzenli olarak senede birkaç defa onunla görüşüyorduk.

Liberation- Onunla ilgili hafızanızdan silinmeyecek anılarınız var mı?

G.C. - Son derece kibar bir insandı. Çıraklarım adını verdiği çalışmalarında ise çok dikkatliydi. Öğretilerim veya öğrencilerim sözcüklerinden hoşlanmıyordu. Bu sözcüklerin kalıplaşmış olduklarını, halbuki çırak sözcüğünde hala daha eklenebilecek bir şeyler bulunduğunu; Tanrı'nın bile sosyal bilimlerde eksiklik gördüğünü söylerdi. Kendisini ise bir usta olarak değil; istekli gençlerin sohbet edebilecekleri bir kişi olarak görürdü. Kendi ilgi alanından başkalarının da ilgi duymasından memnun olurdu. Sade, doğal görünüşlü ve cevval bir pratik zekaya sahip bir insandı. Onunla Türkiye'ye yaptığım ilk yolculuğu hatırlıyorum. Bana söylediği ilk söz şu oldu: "Bana ayakkabılarınızı gösterin!" Ayakkabılarımın doğa koşullarına uygun olup olmadığını görmek istiyordu.

Liberation- Onunla çalışmaya başlamadan önce, öğrencisi oldunuz mu?

G.C. - Dersleri televizyondaki mükemmel bir polisiye dizi veya Agatha Christie'nin bir romanı gibidir. Önce bilmeceyi anlatır, daha sonra çözüm için gerekli tüm unsurları sıralar, son yirmi dakikada da motive ettiği bizlere çözümü gösterirdi. Her dersin onun mücadeleci yapısına uygun bir kurgusu vardı. Bazı eski metinleri bir oyuncu gibi okurdu. Okuyuşu çok etkileyiciydi. Birisi onun evinde olmak üzere, haftada 4 saat dersini izliyordum. Üniversiteyi hiçbir zaman geçim yeri olarak görmedi.

Liberation- Kafkasya konusundaki araştırmalarında uzun süre Dumèzil ile birlikte çalıştınız...

G.C.- Evet. Çünkü ben de yarım Kafkasyalıyım. 1953 yılında Dumèzil ile ilk karşılaştığımda, o Türkiye'yi uzun zamandan beri tanıyordu. 1859-1864 yıllarında Rus işgalinden kaçan bütün azınlıkları ve bu azınlıkların Türkiye'de yerleştikleri köyleri biliyordu. 1926-1931 yılları arasında bu ülkede geçirdiği altı yıl boyunca on ikiden fazla dil öğrendi (otuza yakın dili konuşurdu). Bu dillerden çoğu Rusya'da artık yaşamıyorlardı. Sadece Türkiye'ye gelen göçmenler arasında konuşuluyordu.

Karşılaşmamızdan kısa bir süre sonra, İstanbul'dan 300 kilometre uzaktaki bir

köyde yaşlı bir Çerkes prensinin yok olduğu sanılan Ubıhçayı konuştuğunu öğrendi. Zaman geçirmeden oraya gitmeye karar verdi ve orada Ubıhçayı konuşan on kadar insan buldu. Bunların en genci 60 yaşındaydı.1971 yılına kadar her yıl iki ayını bu köyde geçirdi. Sonunda bu dili yok olmaktan kurtardı. 1963 yılından itibaren bu çalışmalara ben de katıldım. Bugün bu dili Tevfik Esenç adında 82-88 yaşları arasında olduğu sanılan bir kişi konuşuyor. Yaşına rağmen verdiği arşivlik bilgiler konusunda çok güvenilir. Kayıtlara geçen bu ilginç bilgiler için birkaç defa da Paris'e geldi.

Liberation- Ubıhça gibi bir dile neden bu kadar önem veriyorsunuz?

G.C.- Ubıhça yaşayan bir fosil. Karadeniz kıyılarında binlerce yıl önce doğmuş, insanlık tarihinin en eski dillerinden biri. Bu dil sadece bugünkü Sovyetler Birliği'nin yazları oturulan yüksek yerleşim alanı Soçi bölgesinde konuşulurdu. Sessiz harfler açısından dünyanın en zengin dilidir. 2 sesliye karşılık 80 sessiz harf bulunur. Bu dilde aşağı yukarı 3000 civarında da sözcük vardır. Bu sayı yazılı belgesi bulunmayan bir dil için fazla sayılabilir. Bükümlü diller ailesindendir;

Diasporada Ubıh köylerinden Manyas'a bağlı Hacıyakup köyü. Fotoğraf '70'li yıllarda çekilmiştir. Georges Dumèzil bu köyde çeşitli çalışmalarda bulunmuştu.

yani sözcüklerin her küçük parçası bir anlam taşır.

Georges Dumèzil ve ben birlikte bu dilin bir sözlüğünü yaptık. Mükemmel bir sözlük oldu. Çünkü bu dilin okur yazarı hiç yoktu. Ancak bu sözlüğü hazırlarken dilbilim yöntemleriyle birlikte mantık ölçülerinden de yararlandık. Zira 80 sessiz harfli bir dilin sözcüklerini ortaya çıkarabilmek pek kolay bir iş değildi.

Liberation- Dumèzil ile işbirliğiniz nasıl yürüyordu?

G.C.- Bağımsız bir görüşü vardı. Hiç bir ekole bağlı değildi. Ayrıca bir ekol yaratmak düşüncesinde de değildi. Bilimsel yaşamı sürekli olarak savaşımla geçti. (gerçek görüşü geç ortaya çıktı) Yaşamı boyunca kabul edilmiş görüşleri sarstı ve bilimin o zamana kadar ki rahat çalışma ortamına karşılaştırma yöntemini soktu. Bu nedenle çok sayıda düşmanı oldu. Çünkü kabul edilmiş bazı tabuları ve uzmanların kabul ettikleri görüşleri altüst etti. Bıyıklı, çizmeli, cahil koyun çobanı türk dağlısıyla Roma'yı ve Hindistan'ı açıklamaya kalkması bir çok bilgine ters geliyordu.

Liberation- Dumèzil'in kişiliğinden ve yapıtından çıkardığınız sonuç nedir?

G.C.- İnsan düşüncesini inceleme teorisinin kurucusudur. Düzensiz gibi görünen geçmişteki olayların yumağını çözmeyi ve sistemin parçalarını yerli yerine koymayı bize öğretti. İncelenen konu ne kadar karışık olursa olsun, her şeyi kolaya indirgeyerek kanıtları sergilemesini bildi. Durmadan gezen, gören ve üreten bir yapısı vardı. Daima gelişim içinde bulunan bir düşünce sistemine sahipti. Bu sözden hayalci veya fantazi yanlısı olduğu anlaşılmasın. Onun bilimsellik anlayışına göre sistemleri yeniden kurmak, onların dillerini yeniden ortaya koymakla (hayal etmekle) ve benzer görünenler arasındaki farklı ve bazı aldatıcı oyunları görmekle mümkündür. Biraz abartarak, ona göre, dilbilim sözcüklerin yanyana diziliş oyunu; karşılaştırmalı mitoloji ise zeka ürünlerinin ard arda dizilişidir diyebiliriz.

Liberation- Yaklaşan ölümünden söz ediyor muydu?

G.C.- Çok sık olarak ve her defasında da kendine özgü bir anlayış ve felsefeyle bu konuya değinirdi. Çalışmalarının kesintiye uğrayacağını düşünerek öfkeleniyordu. Ölümü çalışma anında kendini rahatsız eden bir telefon sesine benzetirdi.

Çeviren: Hadi Aras

Kaynak: Liberation, 13 Octobre 1986

Çingeneler

Karanlık yağmurlar gibi dağılmışlar
sıcaklarda
ne dua edecek kiliseleri var
ne savaş duyuracak devletleri
başkaları için kılıç yaptılar
kendilerine salt yalnızlık
türküsü söylediler
içlerinde en iyi türkü söyleyeni
seçtiler padişah kendilerine

Çingene Gecesi

Demirci dükkanında
oynarlar
kırmızı al kömürle
büyü yaparlar
Ocaklardan
ak ruhlar uçar
çalınan arap atı

Yağmurdan Önce, Yağmurdan Sonra...
Makedonya

'Çingeneler'in ulusal kimliği ilk kez Makedonya'da kabul edildi' saptaması yanılgı değildir. Çingenece ya da diğer adıyla Romca kitaplar. Televizyon ve radyo yayınları... Makedonya'daki Çingeneler kültürel kimliklerini korumanın yanı sıra siyasi yaşam içerisinde de aktif olaolarak yer alırlar.

Atilla Tuna

Makedonya, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra komşuları tarafından paylaşılamayan bir ülke oldu. Sorunun kökenlerini yüzyıllar öncesinde özellikle Slavlar'ın güneye göç etmesinde aramak doğru olur. Karpat Dağları'ndan Avrupa'nın güney bölgelerine doğru göç eden Slavlar buraları işgal ettikten sonra İlirler ve Traklar'dan oluşan yerli halkları zamanla asimile ettiler. Slav kavimleri Hıristiyan Ortodoks inancını yine aynı dönemlerde kabul ettiler. Makedonya bölgesinin Selanik kentinde 9. yüzyılın ortalarında doğan Aziz Kiril bu anlamda tam bir başarı kazandı. Dönemin teologu ve Constantinople Üniversitesi bilginlerinden İstanbullu Metodhius'la birlikte Kiril, Slav bölgelerini kapsayacak uzun bir misyoner yolculuğuna çıktılar ve milyonlarca Slav bu dönemde Hıristiyan oldu. Kiril ve Metodius, Slavlar'a özgü, ama temelinde Yunan harflerinden oluşan bir abece oluşturdular. Bu, günümüzde kullanılan Kiril abecesinin temelidir.

Slav bölgeleri sürekli istilalara sahne oldu tarih boyunca. Makedonya da diğer bölgeler gibi istila edildi. Önce Bizans İmparatorluğu'nun, sonra Sırbistan Krallığı'nın, daha sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdi.

VMRO ve İlinden: Makedon Milliyetçiliğinin Şahlanışı

19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da esen milliyetçilik rüzgarları Makedonya'yı da etkiledi. Osmanlı derebeylerinin yerel halka yapmış oldukları sömürü ve zulüm dayanılmaz bir boyuta ulaşınca Pitu Guli, Goce Delcev, Dame Gruev gibi dönemin aydınları, VMRO (Makedonya İç Devrimci Örgütü) adlı kuruluşu 1893 yılında Selanik'te kurdular. Bu örgüt kısa sürede tüm Makedonya illerinde örgütlenerek, kanlı eylemler düzenledi. Selanik'te yabancı elçiliklerin dikkatini Makedonya sorununa çekmek için bankalar bombalandı, dönemin ünlü simalarına suikast planları yapıldı. Örgütün en önemli

çıkışı 1903 yılında Osmanlı yöneticilerine karşı bir ayaklanma düzenlenmesi oldu. VMRO, 2 Ağustos 1903 tarihinde ayaklanma kararı aldı. Ayaklanma Manastır, Selanik, Serez ve Üsküp bölgelerinde etkisini gösterdi. Ayaklanma Kruşevo adlı kasabada cumhuriyet ilanı ile doruk noktasına vardı. 3 Ağustos-13 Ağustos arası ayakta kalabilen bu cumhuriyet Kruşevo kentinin yakılmasıyla son buldu. Makedonlar bu ayaklanmayı ulusal uyanışın sembol günü olarak kabul ettiler ve adını İlinden koydular. Bugün İlinden hala Makedonlar'ın en önemli ulusal bayramı olarak kutlanıyor.

Sosyalist Yugoslavya: Makedonlar Ulus Olarak Kabul Ediliyor

Makedonya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan "Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı"nda Güney Sırbistan olarak adlandırıldı. Makedonlar ayrı bir ulus olarak kabul edilmediler. Makedonlar'ın Bulgarlar'la çok yakın bir dili kullanmaları bu iki ulusun ister istemez yakınlaşmasını getirdi. İkinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın Makedonya'yı işgali bu yüzden dönemin bazı yöneticileri tarafından sempati ile karşılanmıştı. İşgalin tanıklarından biri olan ve 1941 yılında partizanlara katılan babam Celal Tuna'nın, işgal sürerken Makedonya'nın doğu bölgelerinde halkın, faşist Bulgar ordusunu çiçeklerle karşıladığını anlattığını anımsıyorum. Dönemin birçok tanığı da aynı şeyleri söylemişti. Bir ulus olarak kabul edilmeleri Sosyalist Yugoslavya döneminde gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşı sürerken Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan komünist partilerinin ortak bir kararıyla Makedonlar'ın ayrı bir ulus olduğu beyan edildi ve ayrı bir Makedonya cumhuriyetinin kurulması kabul edildi. Makedonya'da faşist işgale karşı yapılan ayaklanmaya da "İkinci İlinden" adı verildi. ASNOM (Makedonya Antifaşist Halk Kurtuluş Cephesi) kuruldu ve 1944 yılında faşist işgal son buldu.

Arnavutlar, Türkler

Burada bir saptamada bulunmak gerekir. Makedonya'da Alman, Bulgar ve İtalyan faşit işgali sürdüğü dönemlerde Yugoslavya'nın her yanında olduğu gibi burada da işgal güçleriyle işbirliği yapan insanlar oldu. Makedonlar arasında Bulgarlar'la, Arnavutlar arasında İtalyanlar'la, Türkler arasında Almanlar'la işbirliğine giden insanlar oldu. Buna karşın ASNOM güçlerine katılan çok sayıda Arnavut ve Türkün varlığına da tanık oluyoruz. Makedonya'da yaşayan Türkler ve Arnavutlar sosyalist dönemin getirdiği ortamda "halk" olarak adlandırıldılar ve etnik kimliklerini böylece korudular. Azınlık dillerinde çok sayıda okul açıldı. Sanatsal ve

kültürel faaliyetler yanı sıra siyasi yaşamda da çok sayıda azınlık mensubu etkin olarak görev aldı. Türklerin çıkarttığı "Birlik", Arnavutlar'ın çıkarttığı "Flaka e Velezarimit" gazeteleri etnik kimliklerin korunması açısından büyük önem taşıdı. Büyük yerleşim birimlerinde azınlık liseleri, üniversitenin pedagoji dallarında Türkçe ve Arnavutça sınıflar açıldı. Türkçe ve Arnavutça azınlık tiyatroları, televizyon ve radyolarda günlük yayınlar yine hep bu dönemin getirdiği yenilikler oldu. Meclis'te azınlıklara nüfuslarıyla orantılı nispi temsil olanağı getirildi.

Bu model sosyalist dönemin bir nimeti olması yanı sıra, Makedonya insanında tarih boyunca milliyetler arası uyumlu yaşam ve toleranslı davranış duygusunun kök salmış olmasından güç buldu. Bu gerçek, cumhuriyette iç dengelerin sağlanmasında da önemli rol oynadı.

Makedonya Cumhuriyeti'nde azınlık haklarının korunması yasal çerçeveler içinde düzenlenir. Azınlıklar Makedonlar'la aynı haklara sahiptir. 2 milyon nüfuslu ülkede 1994 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre, yüzde 65.5 Makedon, yüzde 22.9 Arnavut, yüzde 4 Türk, yüzde 2.3 Çingene, yüzde 2 Sırp ve yüzde 0.8 Ulah yaşıyor. Bu sayımlar Avrupa Konseyi gözlemcileri tarafından da onaylanmış olmasına karşın, milliyetçi çevreler bunu kabul etmiyorlar.

Çingeneler, Ulahlar, Torbeşler...

Çingeneler ya da buradaki adıyla Romlar, İlirler'in torunları olan Ulahlar, Torbeşler de Makedonya'daki mozaiğin diğer parçaları olarak sayılabilir. Bağımsızlık ilan edilirken yazılan Anayasa'da, Makedonlar'ın yanı sıra Arnavutlar, Türkler, Ulahlar ve Romlar'ın cumhuriyetin kurucu unsurları olduğu vurgulanır ki, bu durum pek de rastlanır bir şey değildir.

Ulahlar genellikle Kruşevo bölgesinde yaşamakla birlikte, diğer bölgelerde de kendilerine rastlanır. Örgütleri Ulah Ligası'dır. Bu, Liga adı verilen kuruluş daha çok kültürel asimilasyonu önleyici çalışmalar yapar. Üsküp'te haftada bir Ulahça haber yapan haber programı da vardır. Bu yayının dünyada tek Ulahça haber programı olduğunu da vurgulamak gerekir. Ulahlar Makedonya'nın hem kültürel, hem de siyasi yaşamına damgalarını vurmuşlardır. Kruşevo Cumhuriyeti'ni kuranların çoğu Ulah'tır. Bunun yanında örneğin Balkanlar'ın ilk film yapımcıları olan Manaki Kardeşler de Ulah kökenlidir. Ulahlar bu gibi örnekleri büyük bir gururla anlatırlar.

'Çingeneler'in ulusal kimliği ilk kez Makedonya'da kabul edildi' saptaması yanılgı değildir. Çingenece ya da diğer adıyla Romca kitaplar. Televizyon ve radyo yayınları... Makedonya'daki Çingeneler kültürel kimliklerini korumanın yanı

sıra siyasi yaşam içerisinde de aktif olarak yer alırlar. Bir de siyasi partileri var: Çingenelerin Emansipasyonu Partisi. Başkanları Faik Abdi de ömür boyu başkan seçildi.

Çingeneler kentin varoşlarında yaşarlar. Üsküp'teki Şutka mahallesi Makedonya Çingeneleri'nin merkezi olarak kabul edilir. Başkan Faik Abdi de burada yaşıyor. Yaz aylarında her gün düğün yapılır Şutka'da.

Debre Jupası

Torbeşler ülkenin batı kesimlerinde yaşarlar. Kendileri Peçenek Türklerinin soyundan geldiklerini iddia etseler de, bu bilimsel olarak bugüne kadar kanıtlanamadı. Sayıları kesin olarak bilinmiyor. Genellikle Kalkandelen, Gostivar, Debre, Struga ve Ohri civarlarında yaşıyorlar. Debre Jupası adlı yerleşim birimi uzun süredir Torbeşler'le ilgili bir sorunun merkezi haline geldi. Özellikle bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra burada yaşayanlar kendilerini Türk kültürüne daha yakın hissetmeye başladılar. Yörede yaşayanların Türkçeyi bilmemesi, sorunu karmaşık hale getirdi. Türkçe bilmemeleri, üstelik çocuklarını Türkçe okutmaları Makedon milliyetçilerini kızdırdı. Yıllardır Makedon olduğunu iddia ettikleri insanların birdenbire Türkçe eğitim görmek istemeleri şoven Makedon çevrelerini çileden çıkardı. Debre Jupalılar ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra köylere gelen partizanlar tarafından kendilerine zorla Makedon olduklarını gösterir kağıtlar imzalattırıldığını söylüyorlar. Çocukları da, Makedonca okudukları için anadilleri Türkçeyi unuttuklarını belirtiyorlar. Böylelikle orada yaşayan halk, devlet açmayınca kendi okulunu yaptırmış. Dozerler polis ablukasında okulları yıkmış önce; bir daha yapmışlar. Sorun Demirel'in Makedonya ziyareti sırasında da ele alınmış. Eğitim Bakanlığı resmen kabul etmese de Debre Jupalılar çocuklarını hala bu özel okullara gönderiyor ve okullar ilk mezunlarını da vermek üzere. Makedon milliyetçileri Jupa'daki sorunun çok önemli olduğunu söylüyorlar. Torbeşler'in Türkçe eğitim görmeleri gerçekleşirse bu durumun tüm ülkede yaygınlaşacağını belirterek endişeleniyorlar. Debre Jupalılar ise sonuna kadar mücadele etmeye kararlılar.

Son Dönem: Olayların Kronolojisi

Makedonya 8 Eylül 1991 tarihinde yapılan bir referandum sonucu bağımsız bir ülke oldu. Daha sonra ülkede meydana gelen olayların kronolojisi şöyle:

1991
8 Eylül- Yapılan referandum sonucu Makedonya bağımsız ülke olduğunu ilan etti.
17 Kasım- Makedonya Meclisi'nde ilk Anayasa onaylandı.
20 Kasım - Anayasa ilan edildi.

1992

21 Şubat - Yugoslav ordusu ile saldırmazlık anlaşması imzalandı.
26 Mart - Makedonya kendi para birimi olarak Denar'ı ilan etti.
10-12 Aralık – Bulgaristan, Türkiye, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Filipinler, Litvanya, Rusya ve Beyaz Rusya Makedonya'yı bağımsız bir ülke olarak tanıdılar.

1993

8 Nisan - Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Makedonya 181. üye olarak kabul edildi. Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov genel kurul salonunda konuşma yaptı.
20 Nisan - Avrupa Topluluğu dönem başkanı Niels Petersen topluluğa üye 12 ülkeden dokuzunun Makedonya'yı tanıdığını açıkladı.
26 Nisan - Komşu Arnavutluk Makedonya'yı tanıdı.
5 Mayıs - Türkiye Makedonya ile diplomatik ilişki kurdu.
19 Temmuz- Makedonya UNESCO'nun 175. üyesi oldu.
1 Eylül - Cenevre'de Makedonya'nın Birleşmiş Milletler Örgütü daimi temsilciliği açıldı.

1994

Ocak - ABD Makedonya'yı tanıdı.
16 Şubat - Yunanistan tek yanlı ambargo ilan etti.

1995

10 Eylül- Avrupa Parlamentosu, Makedonya'nın Avrupa Konseyi'ne kabul edilmesi için koşulları yerine getirdiğini açıkladı.
13 Eylül- New York'ta Makedonya Yunanistan ile anlaşma imzaladı.
12 Ekim - Makedonya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na tam üye olarak kabul edildi.
15 Ekim- Yunanistan tek yanlı ambargoyu kaldırdı.
8 Kasım- Makedonya Avrupa Konseyi'ne 38. üye ülke olarak kabul edildi.
9 Kasım- NATO Siyasi Komitesi Makedonya'yı "Barış İçin Ortaklık" programını imzalayacak 27. ülke olarak davet etti.

1996

8 Nisan- Makedonya ile Yugoslavya birbirini tanıdı.

Öğretim

Makedonya'da sekiz yıllık eğitim zorunlu Lise öğrenimi ise zorunlu değil. Liseye kayıt koşulları tüm milliyetlerdeki öğrenciler için eşit. Azınlıklar liseye giriş sınavlarını kendi anadillerinde yapıyorlar. Gerekli sayıda öğrenci olduğunda herhangi bir lisede azınlıklar dilinde öğrenim görecek sınıfların açılması o milliyet mensuplarının yasal hakkı.

Bu gibi önlemler sonrası azınlıkların genel öğrenci sayısında, özellikle kız öğrencilerin sayısında artış gözlenmiş. Son 5 yıl içerisinde Arnavut öğrencilerin sayısında yüzde 100 artış görülmüş. Ulaşımı zor olan köylerde, özellikle liselere kayıt yaptırmayan kız öğrencilerin sayısı ise hiç de az değil. Diğer milliyetlerde pek göz-

lenmeyen bu sorun özellikle Arnavut azınlığa özgü bir durum.

Üniversite giriş sınavlarında nüfus oranına göre azınlıklara kontenjan getirilmiş. Üsküp Üniversitesi'nde Filoloji Fakültesi'nde Türkçe ve Arnavutça Dili ve Edebiyatı bölümleri, Tiyatro Sanatları Fakültesi'nde ise Türkçe ve Arnavutça sınıflar açılmış.

Son birkaç yıldır Kalkandelen'de yalnızca Arnavutça dilinde eğitim verecek bir üniversitenin açılma girişimi sonucu olaylar çıkmış, gösterilerde ölenler olmuş, girişimci heyet tutuklanmıştı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bu girişimin yasal olmadığı konusunda görüş bildirmişti. Avrupa Konseyi raportörü Max Van Der Stoul, girişimin öğretim nedenlerini aştığı görüşünü ortaya koydu. Milliyetçi çevrelerin olayları kışkırtması sonucu, hem Makedon tarafında, hem de Arnavut tarafında iplerin iyice gerildiği görüldü.

Siyasi Partiler

Arnavutlar'ın şu anda faaliyet gösterdikleri 3 siyasi parti var: Demokratik Refah Partisi (PDP), Demokratik Refah Partisi-Arnavutlar (PDPA), Demokratik Halk Partisi (NDP). Türklerin ise Türk Demokratik Partisi (TDP) var. Demokratik Refah Partisi iktidardaki Sosyal Demokrat Parti'nin (SDSM) koalisyon ortağı. Hükümette, biri başbakan yardımcısı olmak üzere dört Arnavut Bakan bulunuyor. Üç Avrupa ülkesinde Makedonya büyükelçileri Arnavut azınlığı mensuplarından oluşuyor. 1996 yılında düzenlenen yerel seçimlerde Arnavutlar'dan 14, Türkler'den de 2 belediye başkanı seçilmiş. Ülkeyi şu anda sol partilerin oluşturduğu bir koalisyon yönetiyor. Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov, başbakanı ise Branko Çırvenkovski. Faaliyet gösteren siyasi partiler ve başkanlarının adları şöyle:

Sol partiler:
Makedonya Sosyal Demokrat Partisi (SDSM): Branko Cırvenkovski
Liberaller: Stojan Andov
Sosyalist Parti: Ljubisav Ivanovski (kurucu); şimdiki Kiro Popovski

Ortanın sağındaki partiler:
Demokratik Parti: Petar Goşev (Son komünist lider)
Demokratik Refah Partisi (PDP): Abdurrahman Aliti
Çingeneler Partisi: (PÇER) Faik Abdi
Türk Demokratik Partisi (TDP): Erdoğan Saraç (İslamcı parti)
Sırp Demokratik Partisi (SDP)

Milliyetçi partiler:
VMRO
PDP-A: Arben Caferi

Şubat 1996 tarihinde Liberaller koalisyondan ayrıldı ve şu anda anamuhalefet durumunda. 120 sandalyeli meclisteki sandalye dağılımı ise şu şekilde:

SDSM: 60
Liberaller: 29
Sosyalist Parti: 8
PDP: 18
TDP: 1
Çingeneler: 2

Kasım 96'da yapılan yerel seçimlerde nispi temsil sistemi uygulandı. Seçimlerde yüzde 7 baraj uygulandı. 124 belediyede, partilerin kazandıkları başkanlık sayısı aşağıdaki gibi oldu:

SDSM: 56
VMRO: 32
PDP/PDP-A: 14
TDP: 2
Çingeneler: 1
Sırplar: 1
Sosyalist: 10
Bağımsızlar: 2

Ekonomi

Pazar eğilimlerine dayanan bir ekonomik yapı oluşturan Makedonya, bunu sağlamak için dış ticaret, gümrük ve kambiyo işlemlerinde tam liberalleşme siyaseti izledi. Yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek için avantajlı ve güven artırıcı düzenlemelere gitti. Avrupa Birliği'ne üyelik konusunu kalkınma planı çerçevesinde ele aldı. Bu amaçla gerekli yasal düzenlemeleri de yapmaya başladı. Yabancı sermayeye vergi muafiyeti getirildi.

Temel ekonomik göstergeler:

Büyüme oranı: - % 11

Bütçe açığı: (1993) % 11, (1994) % 3

Enflasyon: 1992- % 1780
1993- % 258 1994- % 55

Dış borçlar: 1 milyon 356 bin $ ('95)

İhracat: 1.06 milyon $

İthalat: 1.48 milyon $

İhracat yapısı: % 50 hammaddeler; % 40 tüketim malları; % 6 sermaye mallları; % 4 diğer.

İthalat yapısı: % 56 hammaddeler; % 31 tüketim malları; % 12 sermaye malları.

Yabancı yatırımlar: 19.1 milyon $ (578 yatırım) 1994

Toplam şirket sayısı: 82600 (1995)

Döviz kuru: 1 $= 43.2 Denar

Döviz rezervleri: 250 milyon $

Ulaştırma ağı Yugoslavya'nın dağılması ve iç savaş nedeniyle büyük hasar görmüş. Belgrad-Üsküp-Sofya-Selanik karayolu ve Tuna Nehri-Morava Nehri-Vardar nehri-Ege Denizi suyolunun inşaatı gündemde.

Tarımsal üretim ülke üretiminin yüzde 18'ini oluşturuyor. Buğday (300 bin ton), arpa (130 bin ton), üzüm (264 bin ton) sebze (500 bin ton). Yılda 2.4 milyon koyun, 4.3 milyon tavuk, 285 bin büyükbaş hayvan üretiliyor. Ülkede un üretiminde 15 devlet işletmesi ve 150 özel şirket yılda 300 bin ton un ve 350 bin ton unlu mamüller üretiyor.

130 kuruluşun faaliyet gösterdiği tekstil sektöründe yılda 25 bin ton pamuk ipliği, 77 milyon metrekare pamuklu kumaş, 17 bin ton elyaf ve 15 milyon metre-

kare yünlü kumaş üretimi gerçekleşiyor. Yaklaşık 47 bin kişi istihdam ediliyor. Üretilen konfeksiyon ürünlerinin yüzde 90'ı ihraç ediliyor.

Ülkede metal, ağaç ve plastik işleme makinaları üretimi oldukça gelişmiş durumda. Savaş öncesi dönemde yılda 14 milyon turistin ziyaret ettiği Makedonya, eski Yugoslavya'nın önemli kış turizm merkezlerinden biriydi.

Kimya sanayiinde kullanılan hammaddelerin yüzde 70'i ithal edilir.

2 milyon nüfuslu Makedonya'da yaklaşık 450 bin çalışan ve 196 bin emekli bulunuyor.

Dört kişilik bir ailenin aylık kazancı yaklaşık 10 bin Denar. Ailelerin çoğu bu düzeyin altında bir parayla geçinir, ama bir kesim ortalamanın çok üzerinde para kazanır. Toplumun az kazanan kesimi ek işlerle kazancını artırmaktadır. Nüfusun bir bölümü yoksulluk sınırında bulunuyor. 35 bin kişi sosyal yardım alıyor.

İşsiz sayısı 170 bin. İşsizlere yönelik çalışmalar yapan vakıflar kurulmuş. Bu kuruluşlar özellikle özelleştirmeyle birlikte işten atılanlara yardım ediyor. Bu durum birçok yurttaşın gelişmiş Batılı ülkelere gitmelerine yol açmış. Vatandaşlar kazançlarının çoğunu yiyecek ve giyeceğe ayırıyor. Öğrenim ücretsiz. Makedonyalılar'ın sağlık harcamalarına çok az bir katkı payları var. Yollarda 10-15 yıllık otomobiller sıkça görülür. Makedonya yurttaşlarının çoğu paralarını dövize yatırırlar. Hayat sigortası yaptıranların sayısı fazla değildir.

Gıda maddeleri Makedonya'da ucuz değil ve aile bütçesinin en yüksek payını oluşturuyor. Makedonya vatandaşları etin dört katı, meyvenin de iki katı ekmek yerler. Sebze tüketimi yaygındır.

Alışverişin çoğu pazarlardan ve bakkallardan ve marketlerden yapılır. Evlerin büyük bir çoğunluğunda fırın, buzdolabı, çamaşır bulaşık makineleri, radyo ve televizyon mevcuttur. Ortalama kazancı olan bir Makedonya vatandaşı renkli bir televizyon alabilmek için 4-5 ay çalışmak zorundadır.

Nüfusun büyük çoğunluğu elektriği olan, merkezi ısıtmalı, sıcaksu ve içme suyu olan banyolu ve tuvaletli apartman dairelerinde ya da evlerde yaşar. Gelir düzeyi daha düşük olan küçümsenmeyecek oranda bir bölüm vatandaş sosyal yardımlaşma fonlarından gelen yardımla ev sahibi olmuşlar. Evlerin çoğu özel mülkiyette.

Köylerin çoğu kentleşmiş durumda ve yukarıda vurgulanan ev eşyalarının çoğu köy evlerinde de bulunuyor. Birçok vatandaş Makedonya'nın turizm bölgelerinde yazlıklar inşa etmiş. Nüfusun azımsanmayacak bir kesimi ise kiracı durumda.

Sonuç Yerine

Makedonya dün olduğu gibi günümüzde de stratejik önemini koruyor. Balkanlar'ın

tam ortasında olması, komşularının tarihten gelen bir "hak" taleplerinin bulunması, bu küçük ve şirin ülkeyi zaman zaman çıkmaza itti. En son Yunanistan'ın uygulamış olduğu ambargo, zaten ekonomisi zayıf olan bu ülkeye oldukça zor günler geçirtti. Ülkede yaşayan insanların çoğu ülkenin eski halini, sosyalist dönemi özlüyor. Makedonya'daki çok partili dönem, diğer Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi bazı kesimlerde farklı anlaşıldı. Eski düşmanlıklar yeniden hortladı. Milliyetçilik, şovenizm, ırkçılık moda oldu. Makedon milliyetçileri arasında tarihteki kahramanları gibi sakallı dolaşmak moda oldu. Arnavutlar milli takkeleriyle dolaşıyorlar. İnsanlar birbirlerine karşı güvensiz. İşsizlik, grevler, protesto gösterileri... İşte çok partili sisteme geçen eski bir sosyalist ülkeden manzaralar. Her şeye rağmen milliyetlerarası barış için umutlu ve geleceğin daha da iyi olacağını düşünen insanların sayısı da az değil. Dileğimiz barış için çabalayan bu insanların sayısının çoğalması, "Yağmurdan Önce" adlı filmdeki sahnelerin hiç yaşanmaması... ▲

Ben Ankara'da doğdum ve İstanbul'da büyüdüm, son yıllarda Atina'da yaşıyorum. Çocuk yaştan "Rum" olduğuma inandırılmıştım. Kimileri Türk uyruklu bir Yunanlı olduğumu, kimileri ise Hıristiyan bir Türk olduğumu söylerdi. Benim hiçbir zaman imzalamadığım Lozan antlaşmasına göre, Yunan kökenli bir azınlıktan -dini inancım bir yana- Hıristiyan Ortodoks bir Türk'tüm, Bir Fransız tarihçisinden esinlenerek belki de bir "diaspora" (dağılmışlık) uygarlığına bağlıyımdır diye düşünürüm kimi zaman.

Herkül Millas

Yerli ve Yabancı Yayınlarda Lazlar ve Lazca Bibliyoğrafya

001- H. Adjarian, Etude sur la langue Laze, Extrait des Memoires de la Societe de linguistique de Paris, 1899, t.x.

002- F.G. Aflalo, An Idler in the near east, London, 1910,

003- Agathias Myrinaeus, Historiarum libri quinque,ed. JP Migne, PG, LXXXVIII, Paris, 1860.

004- Ayten Akgün, Skudas Xalkepeşi Cumapoba, Özgür Gündem, 18.11.1993.

005- Haşim Akman, Laz Enstitüsü Kuruluyor, Aktüel, Sayı 66, 8-14 Ekim 1992

006- Ali İhsan Aksamaz, Lazlara Gülmenin Dayanılmaz Hafifliği, Özgür Gündem, 15 Haziran 1993.

007- Ali İhsan Aksamaz, Yaşadıkları Coğrafya'nın Otoktonları: Lazlar, Özgür Gündem, 15 Temmuz 1993.

008- Ali İhsan Aksamaz, Kafkasya'nın Anadolu'ya Armağanı: Lazlar, Yeni Kafkasya Gazetesi, sayı 21/22, Haziran 1994.

009- Ali İhsan Aksamaz, Dillerimiz Yaşamalı, Yeni Kafkasya Gazetesi, sayı 27/28, Aralık 1994.

010- Ali İhsan Aksamaz, Kafkasya Kültür Kökenli Bir Topluluk: Lazlar, Birikim, sayı 71/72, Mart/Nisan 1995, İstanbul.

011- Ali İhsan Aksamaz, Georges Dumezil Diye Bir Adam, Yeni Kafkasya Gazetesi, sayı 32, Nisan 1995.

012- Ali İhsan Aksamaz, Asabi Olmak İçin Mazeret Çok, Birikim, s. 77, Eylü'95

013- Ali İhsan Aksamaz, Türkiye'de Bir Kafkasya Dili: Lazca, Alaşara Dergisi, sayı 7/8, Ekim /Kasım 1995.

014- Ali İhsan Aksamaz, Kafkasya'dan Anadolu'ya Lazlar, Alaşara Dergisi, sayı 11, Kasım 1996.

015- Ali İhsan Aksamaz, Bin beş yüz yıllık Başkent, Atlas, sayı 45, Aralık 1996.

016- M. Münir Aktepe, Tuzcuoğulları İsyanı, İ.Ü. Ed. Fak., Tarih Dergisi, cilt III, sayı 5/6, İstanbul, 1953.

017- Peter Alfred Andrews, Mustafa Küpüşoğlu (çev.), Türkiye'de Etnik Gruplar (Lazlar, Rüdiger Behnighaus), Ant/Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul 1992

018- W.E.D. Allen, The March-lands of Georgia, The Geographical Journal, LXXIV, London, 1929.

019- W.E.D. Allen, A History of the Georgian People, London, 1932.

020- W.E.D. Allen, P. Muratoff, Caucasian Battlefields, Cambridge University Press, 1953. (Türkçe çevirisi: Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966)

021- W.E.D. Allen, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Eski Lazistan, Tarih ve Toplum, sayı 143, Kasım 1995.

022- Yalçın Alpay, Başarının Oluşumu ve Trabzonlular; Prof. Michael Meeker, Şara Hüdaverdi (çev.) Karadeniz Türkleri, Irksal ve Kültürel Geçmişlerine Bir Bakış, Kültürel Dayanışma Yayınları, İst. 1977.

023- Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Abhazya Cumhuriyeti, Türkiye Gazetesi, 20.7.1992.

024- Gerg Amicba, Hayri Ersoy (çev.), Ortaçağ'da Abhazlar, Lazlar, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1993.

025- R.D. Anderson, A Grammar of Laz (A Dissertation), Austin, Texas: University Microfilms, İnc., Ann Arbor, Michigan, 1963.

026- Apollonius Rhodius, Argonautica.
İ. Asatiani, Ç'anuri (Lazuri) T'ekst'ebi, I,

027- Xopuri, K'ilok'avi, Tbilisi, 1974.
N. Ascherson, Black Sea, J. Cape, London, 1995.

028- Mihriban Artıklar, Fıkralar Halklara Karşı, Özgür Yaşam, s. 1, 7-13 Ekim '95

029- Toktamış Ateş, Ogni Dergisi, Cumhuriyet, 27 Kasım 1993.

030- Av. Şehzat Ayartepe Lazların Tarihçesi, Karadeniz Haber Gazetesi, 1 Aralık'76

031- Hasan Aykan (çev.), Rus Gözüyle Kafkasya ve Kafkasyalılar, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1994.

032- Azeri, "En Anatolia", Revue du Monde Musulman, XXVI, 1914.

033- John F. Baddeley, The Russian Conquest of Caucasus, London, Longmans, Green and Co., 1908.

034- John F. Baddeley, Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1989.

035- B. Balansa, Cataloque de gramînees du Lazistan, Imprimerie E. Martinet, Paris, 1874.

036- E. Banse, Die Türkie, Berlin-Hambourg-Braunschweig, Westermann, 1919.

037- A. Baschmakoff, Les peuples autour de la mer Noire dans leur etat actuel, Alençon, Imprimerie Laverdure, 1930.

038- A. Baschmakoff, La Synthese des Periples Pontiques, Paris, 1948.

039- Ümit Bayazoğlu, Sıkıcı Bir Laz Fıkrası, Ekonomi Politika, (EP), sayı 31, 27 Haziran - 4 Temmuz 1993.

040- Le Citoyen Beauchamp, Relation historique et geographique d'un voyage de Constantinople a Trebizonde, par mer, l'an 5 de la republique (= 1796), Paris An 10 (= 1801).

041- N. Beldiceanu, "L'apogee de L'Empire Ottoman: les evenements (XIVe-XVe siecles)" in Histoire de L'Empire Ottoman, R. Mantran ed., Fayard, Paris, 1989

042- P. Minas Bıjışkyan, Hrand D. Andreasyan (Tercüme ve Notlar), Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, İstanbul Ün., 1969

043- Bianchi, Viaggi in Armenia, Kurdistan e Lazistan, Milano, 1863.
R. Bleichsteiner, Kaukasische Forschungen, Erster Teil, Georgische und Mingrelische Texte, Wien, 1919.

044- R. Bleichsteiner, Beitrage zur Sprach -und Volkskun- de des georgischen stammes der Gurier. II, Caucasica. Fasc. 9. Leipzig, 1931.

045- H. Bopp, Uber das Georgische in sprachvermandt schaftlicher Beziehung, Abh. der k. Akad. der Wiss. zu Berlin aus dem Jahre 1846, Berlin 1848, Phil. -hist. Abh.

046- Nergis Bozkurt, Müslüman Azınlıklar Kendi Dillerini Konuşmak ve Öğretmek İstiyor, Tempo, sayı 31, 29 Temmuz'90

047- Bölücülük, Karadeniz Gazetesi., 1 Şubat 1993

048- Faik Bulut, Erol Kılıç, Sovyetler

Birliği: Kafkas Milliyetçiliği, İkibine Doğru, 30 Nisan 1989.

049- Mustafa Butbay, Ahmet Cevdet Canbulut, Kafkasya Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
Özcan Buze, Askeri Başarı Şevardnadze İktidarına Yetmiyor, Aydınlık, 10 Kasım 1993.

050- A. Cagareli, Mingrel'skie Etjudy 2. Mingrel'skie teksty (Mingrelische Studien 2, Mingrelische Texte), S. Petersburg, 1880.

051- E. Chantre, Recherches anthropologiques dans le Caucase, tome IV. Ch. Reinwald Libr. Henri Georg Libr., Paris-Lyon, 1887.

052- Chevalier Chardin, Journal du Voyage en Perse, et aux Indes Orientales, par la Mer Noire et par Colchide, Amsterdam, 1686.

053- Claude Cahen, Le probleme ethnique en Anatolie, Cahiers d'Histoire Mondiele, vol. II, 1954.

054- Claude Cahen, Pre-Ottoman Turkey, trans. J.Jones-Williams, London, Sedgwick and Jackson, 1968.

055- S. Canaşia, N. Berdzenişvili, Mehmet Özata (çev.) Türkiye'den Haklı İstemlerimiz, Tarih ve Toplum, sayı 46, Ekim 1987.

056- J.F. Careri, A voyage round the world, Churchill's collection of voyages and travels, London, 1752.

057- V. Cuinet, La Turquie d'Asie, tomes I et IV, E. Leroux, Paris, 1890 et 1895.

058- A. Çikobava, Ç'anuri T'ekst'ebi, Nak'veti Pirveli, Xopuri K'ilok'avi, Tbilisi, 1929.

059- A. Çikobava, Ç'anuris Gramat'ikuli Analizi, T'ekst'ebiturt, Tbilisi, 1936.

060- A. Çikobava, Ç'anur-Megrul-Kartuli şedarebiti leksik'oni, Tbilisi, 1938.

061- A. Çikobava, Prof. İoseb Qipşiz'e da Ç'anuris me3nieruli şes3'ava: İ. Qipşiz'e, Ç'anuri t'ekst'ebi, gv. XXI-XIII, Tbilisi, 1939.

062- Ruşen Çakır, Laz Kültürel Rönesansı'nın Eşiğinde, Cumhuriyet Kitap Eki, Sayı 131.

063- Şener Çakmak, Arhavi ve yöresi folklorunda ölüm temi ve bu temle ilgili inananlar üzerinde bir inceleme, Arhavi Dergisi, Sayı 4, Ankara, 1973.

064- Cengiz Çandar, "Batı albümü"nde Türkiye fotoğrafı, Sabah Gazetesi, (Tarihsiz)

065- Fahrettin Çiloğlu, Kafkasya Üzerine Yanılgılar, Cumhuriyet 30 Eylül 1990.

066- Denizin Çocuklarından Dağların Çocuklarına Merhaba (Röp.), Ogni: Skani Nena, Yeni Demokrat Gençlik, Sayı 17, 20 Şubat 1994.

067- Hüseyin Deniz, Lazlar, Çerkesler ve Kürtler, Özgür Gündem, 23 Haziran 1992.

068- T. Deyrolle, "Voyage dans le Lazistan et l'Armenie", Le Tour du Monde, E. Charton, ed., Paris, 1875.

069- Dietrich, Byzantinische Quellen zur Landerund Völkerkunde, I. 52-58, Leipzig, 1912.

070- Nugzar Dzhodzhua, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Ben Bir Megrelim, Alaşara, sayı 5/6, Ağustos/Eylül 1995.

071- G. Dumezil, Contes Lazes, Paris, '37.

072- G. Dumezil, Document Anatoliens sur les langues et les traditions du Caucase. IV. Recits Lazes en dialecte d'Arhavi (parler de Şenköy), Paris, 1967.

073- G. Dumezil, Textes en Laze d'Ardeşen, Bedi Kartlisa, Revue de Kartvelologie, vol. XXIX-XXX, Paris, 1972.

074- Mustafa Ekmekçi, Karadeniz'de İnsan Mozaiği, Cumhuriyet, 11.8.1995.

075- Kudret Emiroğlu, Trabzon Salnamesi, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ank. 1995.

076- R. von Erckert, Der Kaukasus und seine Völker, P. Frohberg, Leipzig, 1887. R. von Erckert, Die Sprachen, des Kaukasischen Stammes, A. Hölder, Vienne, 1895.

077- G. Eckert, P. Formozis, Volkskundliche Beobachtungen und Materialien aus Zentralmazedonien und der Chalkidike, Heft 1, Beitrage zur mazedonischen Volksmagie, Thessaloniki, 1942.

078- G. Eckert, P. Formozis, Volkskundliche Miszellen aus Mazedonien, Heft 3, Geister-und Damonenglaube im Pontus, Thessaloniki, 1943.

079- G. Eckert, P. Formozis, Geister-und Damonenglaube im Pontus, volkskundliche Miszellen aus Mazedonien, H.3, Thessaloniki, 1943.

080- Aucher-Eloy, ed. Comte Jaubert, Relations de voyages en Orient de 1830 a 1838, Paris, 1843.

(Önümüzdeki Sayıda Devam Edeceğiz)

Hazırlayan: Ali İhsan Aksamaz

Ala Kısrağım

Burun delikleri basınç yapıyor, biliyorum,
soluk alışverişinden hırslı olduğunu anlıyorum,
koşuya hazır oluşu, koşumu, doruluğu,
veriyor kısraklığını ele, ulu bakışları,
koşuyor dolu dizgin,
sarp yamaçlarına vuruyor kendini, ezgilerin,
bir türkü tutturuyor, toprağa mühürlediği,
nal seslerinden,
ve tutuşuyor geçip gittiği yerler,
havalanıyor yerden göğe bir şeyler,
toynaklarıyla kıvılcım,
kıvılcım saçıyor etrafa,
yüreklere aşılarken özgürlük,
düşün alişverişi çıkıyor doruklara,
soylu bacakları ikinci bir türkü tutturuyor,
doğanın hızına ve değişimine çevirmen,
sayha sayha yayılıyor,
dağlara,
ve dağların eteklerinden,
derin uçurumlar,
kıvrılan patika yollar,
su boyları ve vadiler içinde,
yer yurt buluyor, dağlı kadın,
avuçlarında acılarla büyüttüğü özgürlük,
ya nallarıyla çiğnediği, toplumsal sayrılıklara eş,
bozuk düzen teması ağızdan atılan,
yeni bir koşu devrimin arefesinde,
hışımla dalga dalga gelen ve sarsan,
aydın soluğu, bilinç,
bilinç elmasının çalışkanlığı,
devrimde ve ertesinde,

bilenmiş yüreğinde,
zor günlerinde çimlenmeye bıraktığını,
çevrim gününde,
düzeltide alacak ürünlerini,
besleyecek ruhumun o derin köklerini,
dağlı kadınım, ala kısrağım,
zorbalara tekmedir, işkencedir sözün,
ve halkımın özgürlüğünün bedeli,
böylesi zaman torunlarına öğret,
yaşamın kazanma demek olduğunu,
en derin karanlığından koparıp,
yeryüzüne yakıştırmak doğru ve güzel olanı,
ve koşmak doludizgin,
barışın garanti altına alınması için,
savaşmak demek savunmak,
herkesin koştuğu bir çağda,
yürümek gericiliktir unutma,
öğret dağlı kadın, dağlı çocuklarına...

1988 / İSTANBUL

Eleştiri; Yargılama Değil, Anlama/Anlamlandırma İnceliğidir...

"Eleştirinin görevi, kültürel olgunun affedilmek gerektiği belirli çıkar gruplarının aranması değil; daha çok bu olgularda kendini ifade eden ve bunlar aracılığıyla güçlü çıkarlarını gerçekleştiren genel toplumsal eğilimleri deşifre etmek olmalıdır. Kültürel eleştiri, toplumsal fizyonomi olmak zorundadır." (Mercuse)

6.4.97 tarihli Demokrasi Gazetesi'nin 9. sayfasındaki Dr. E. Gürsel Ersoy imzalı, *"Yetersiz Bir Laz Kültürü Araştırması"* adlı geleneksel bir yöntemle yazılmış eleştiriyi okuyunca, bu coğrafyada yaşayan, bu coğrafyayı bir kültür mozayiği haline getiren halkların "vay haline" dememeyi çok isterdik...

Ersoy'un yazısı, başlığının gücü ve şiddeti altında ezilmiştir. Yazıda spota çıkarılan, "Göze çarpan eğilim ise Laz etnik milliyetçiliği izlenimi veren ve bir ulus milliyetçiliğinin temel zaaflarından birini oluşturan Lazların eski ve köklü, yani kadim bir halk olduklarını gösterme çabasıdır" şeklindeki yargılayıcı saptama tersinden bir "hükmü" içererek, sorunun "eleştiri" ya da "anlamak" olup olmadığı kaygısına yol açıyor...

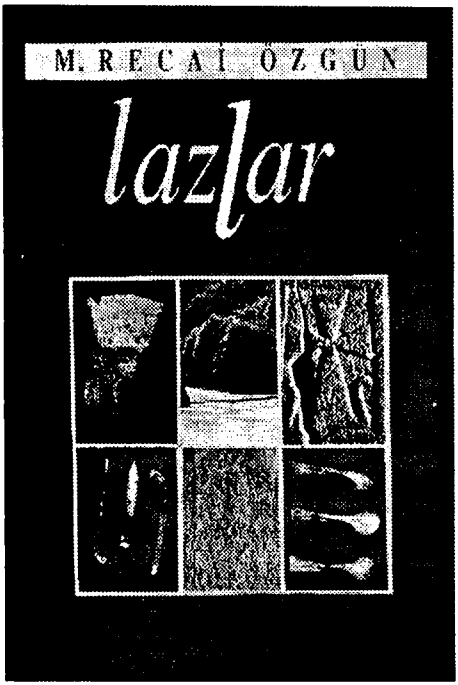
Muhalif iddialı yayın organlarından, resmi tarih dışından sorunlara bakanların yazılarından beklenen, bir yargı oluşturmaktan çok, yeni olan ve açığa çıkan çabaları, yani öteki'ni ve onun tarihini anlama çabasıdır. Yöntem ve içerik olarak böyle bir kavrayışın içerilmediği her yazı/araştırma önünde sonunda, öteki'nin tarihi karşısında, resmi söylemin içinde yer alma riskini içerir. Çünkü, bir tarihin/kültürün açığa çıkmama nedeni, üste olan ve diğerini yoksayan resmi tarihtir.

Yazı, ne yazık ki böyle bir riski içeriyor?

Son yıllarda, "medyatik olan temeldir/esastır" anlayışıyla hareket eden medya tekelleri, başlıkları verirken gazeteyi satmak veya haberleri dinletmek uğruna "ŞOK" veya "ÖZEL" sözcükleriyle özel vurgular yapıyorlar. Bunların amaçları çok belli... Bizim anlayamadığımız sizin (Ersoy) amacınız? Eğer, bir kültür eleştirisi söz konusu ise, yazının girişinde yer alan Mercuse'nin sözlerini bir kez daha hatırlatmak gerekiyor.

Sn. Ersoy, iddia ve eleştirilerinizi bu sayfalarda yanıtlama ne gerekli ne de mümkün. Ancak, bazı kısa anımsatmalar yapmak da kaçınılmaz. "Lazlar" adlı kitabı bir de başka bir gözle ve yöntemle okursanız yazınızda iddia ettiğiniz, alt al-

ta isimlerini sıraladığınız değerli araştırmacı ve dilbilimcilerin isimlerini bulabilirsiniz. Kaldı ki yazar, doğrudan değilse bile, yer yer dolaylı (çeviri) kaynaklardan yararlandığını belirtmiştir. Kitabın 65'in-

ci sayfasından, eski deyimle cımbızla çektiğiniz bir satırdan örnekle bütün kitabı yargılayarak, haksızlık etmiyor musunuz? Oysa ki, 65. sayfanın sonundaki, "Lazlar, Anadolu'ya egemen olmuş Osmanlılarla bütünleşmiş, yüzyıllar boyunca; egemen kültürün etkisinde yaşamışlardır" tümcesi, "öğütlediğiniz", "asimilasyon sürecinden geçtiklerinin sorgulanması" değilse nedir?

Aynı sayfanın içinde "Laz insanını 3-4 bin yıldan beri konuştuğu dili son yıllarda kullanmaktan utanır hale getirmiştir" gibi sözcüklerin arasından, seçtiğiniz sözcüğü bulmak, deyim yerindeyse tam da, "sol komünizm bir çocukluk hastalığı" değilse nedir?

Yazınızı, cümle cümle, tersi verileri sıralamak çok kolay. Ama önce tarz da anlaşmak ve öyle yol almak gerekiyor. Eleştiri, bir yargılama yöntemi değil bir anlama ve anlamlandırma yöntemidir. Dahası, eleştiri özü itibarıyla bir dayanışmadır da. Dayanışma ise halkların inceliğidir, zerafetidir. Bu nedenle, bu satırlarımız cevap değil açıklama muradındadır. Çünkü ola ki siz, o kısacık yazınızda anlatmak istediklerinizi anlatamamış olabilirsiniz...

İnsanlar her nedense, yüzyıllardır yok edilmeye çalışılan Lazlar denince hep insanları güldüren ve gıdıklayan bir halk kültürünü arıyor. Allahaşkına ciddi bir şey yapamazlar mı bunlar...

Her şey, olduğu gibi resmi tarihin sakladığı yerde mi kalsın? Resmi ideoloji, resmi tarihin verileri dışına çıkmak, öz olarak da biçim olarak da neden "etnik merkezli milliyetçiliğin temel zaafı" olsun ki? Yaklaşık 10-15 yıl önce benzer eleştirileri bazı resmi "aydın"lar Kürtler için yaparlardı. Ve gerekli yerlerden alkış alırlardı!..

Genelde ve özelde sorun biraz da, kendi bilgilerimizin tam ve mutlak öteki'nin bilgilerinin ise "hatalı" olduğu yaklaşımından kaynaklanıyor. Sorun özellikle de, azınlıkların tarihleri konusunda kanıtlanmamış, —dahası belki de resmi tarihin verilerinden kopmamış— bilgilerimizi, siyasal tezlerimizi, düşlerimizi öteki'ne dayatmaktan kaynaklanıyor olamaz mı? Kendi varlığını öteki'nin reddi üzerine kurmak, öteki'nin tarihini, (siyasal, toplumsal, kültürel serüvenini) anlayamamak demektir.

"Ezilmiş insanın iç çekişi, kalpsiz bir dünyanın kalbidir" sözcüğü sizin de derin bir nefes almanızı sağlayabilir.

Son söz olarak size; ve hepimize şunu söylemekte yarar var:

Resmi tarihin, sadece şiddetle değil, ideolojik olarak da bastırdığı, görmezden geldiği, görünmez kıldığı azınlık gerçeklerini, yargılamadan önce öncelikle görmek, anlamak ve onunla yabancılaştırıcı olmayan bir ilişki kurmak gerekmektedir.

Yargılama ve hüküm vermek tarihe ve zamana kalsın?

Ne dersiniz?

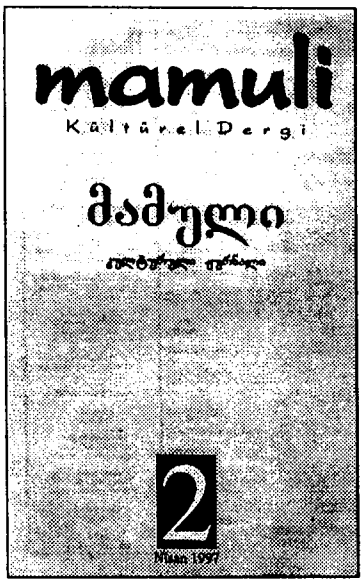
Çiviyazıları

"Bir başkasıyla konuşmaya girmek, kendi silahlarını ve savunma düzeneklerini bir yana bırakmak; kendi mevzilerinin kapılarını sonuna kadar açmak; kendini ötekine, yabancı olana açmak ve kendini sürprizlere, karşı çıkışlara ve ithamlara açık tutmaktır. Kişinin ortak olarak buldukları ya da ürettiklerini riske atmasıdır. Konuşmaya girmek, kendini yabancılara, Malinezyalılara ve Azteklere, kurbanlara ve dışlanmışlara, Filistinlilere ve Quechualara ve Crow Kızılderililerine, düşçülere, mistiklere; delilere, işkence görmüşlere ve kuşlara ve kurbağalara açabilmek için gürültüye, müdahaleye, yerleşik çıkarlara ve bize her zaman kulak kabartan büyük biraderlerle küçük Hitlerlere karşı mücadele etmek demektir. Kişi konuşmaya öteki için bir öteki olabilmek için girer."

Adolfo Lingis

Kafkasya İle İlgili Kısa Değinmeler Kısa Haberler

Mamuli Dergisi Çıktı... Kafdağı'ndan Anadolu'ya Kasetçilerde... Lazlar İçin Sözlük... Sima Vakfı Kuruldu... Gürcüstan Tarihi Kitabı Çıktı... Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür Din Tanrı Çıktı...

Mamuli Dergisi Çıktı

Ocak ayında yayın hayatına başlayan **Mamuli dergisinin** 2. sayısı çıktı!...

Edinmek için;

Adres: Misakı Milli Sokak, Uzun İş Merkezi, No: 47, Kat: 1/1, 81300 Kadıköy-İstanbul Tel: (0216) 345 09 01

Kafdağı'ndan Anadolu'ya Kasetçilerde

Kafdağı Müzik Topluluğu'nun müzikseverlere kazandırdığı "Kafdağından Ezgiler" adlı kasetinden sonra ikinci kaset de çıktı. İberya Özkan'ın (Melaşvili) kurduğu ve yönettiği Gürcü-Kafkas halk çalgıları orkestrasının da bulunduğu bu topluluğun "Kafdağı'ndan Anadolu'ya" adlı kasetinde, Artvin ve Gürcüstan'dan enstrümantal, Gürcüce şarkılarının yanı sıra Kabardey-Çerkesçe, Azerice, Türkçe bazı halk şarkıları da bulunuyor.

Yapımcı Firma: **Kalan Müzik Yapım**
Tel: (0212) 512 35 13

Lazlar İçin Sözlük

Araştırmacı yazar Faruk Benli, Lazlar için bir sözlük hazırladı. Lazların, bazen başka uygarlıklarla yakınlıkları, bazen de bilinçli politikalar nedeniyle asimilasyona uğradıklarını belirten Benli, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Lazca konuşmanın yasaklandığını, buna karşın kadınların Lazcayı koruduğunu söyledi.

Sima Vakfı Kuruldu

Haziran 1996'da Kurucu Heyet tarafından "SİMA Doğu Karadenizliler Hizmet Vakfı" adıyla oluşturulan Vakıf, gerekli hukuki aşamaları geçerek 25.12.1996 tarihli ve 22858 sayılı resmi gazetede yayınlanarak fiilen kuruldu.

Başkanlığını *Orhan Bayramin*'in yaptığı vakfın adresi şöyle:

İstiklal Cd. No: 117/8 İzmit
Telefon: (0262) 322 09 84-321 79 29

Not: Önümüzdeki sayıda vakfın kuruluş senedini yayınlayacağız.

Gürcüstan Tarihi Kitabı Çıktı

Gürcüce çevirileri ile tanıdığımız Hayri Hayrioğlu'nun "Gürcüstan Tarihi" kitabı Sorun Yayınları'ndan çıktı.

Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür Din Tanrı Çıktı

Çiviyazıları yayıncılık tarafından çıkarılan kitabın yazarı değerli araştırmacı, Kafkasya Yazıları'nm Danışma Kurulu üyesi ve yazarı olan *Yaşar Bağ* tarafından kaleme alındı.

"Toplumlar ülkelerini, dillerini, dinlerini durup dururken değiştirmezler. Eğer değiştirmişlerse bunun çok önemli nedenleri olmalıdır. Bu nedenler bilinmek isteniyorsa geçmişteki olayların araştırılması, yeniden sorgulanarak değerlendirilmesi gerekir.

Tarihe baktığımızda görürüz ki bin yıl önceleri, Anadolu bir Bizans ülkesiydi. Türkler Orta Asya'da, Çerkesler Kafkasya'da yaşıyorlardı. Ne Hıristiyandılar, ne de Müslüman. Ama dinsiz de değildiler. Kendilerine özgü gelenekleri, dilleri, dinleri ve Tanrı anlayışları vardı. Sonradan nasıl Müslüman oldular, anayurtlarını bırakıp Anadolu'ya neden geldiler, nasıl aynı ülkeyi, dini ve kaderi paylaşan bir toplumun parçaları oldular? Din ve yurt değişikliğinde gönüllü ve zorlayıcı nedenlerin payları ne kadardır?

Çoğunluk ve azınlık psikolojilerinin yarattığı olumsuzluklar, nasıl olumluya çevrilebilir?

Kafkasya Yazıları'nın Çıkışı ile İlgili Gazete /Dergi Haberleri

Tanıtım, Eleştiri, Övgü ve Yergilerle sayfalarında bize yer veren,
Hürriyet / *GazetePazar* / Zaman / *Cumhuriyet* / Yeni Ufuk / *Hergün* / Türkiye / *Radikal* / Radikal -Füsun Özbilgen / *Sabah* / Yeni Yüzyıl / *Milliyet* / Finansal Forum / *Şehrengiz* / Nokta / *Aktüel* / Tempo / *Çveneburi* / Yön FM / *Çizgi FM* / Yaşam Radyo / *Özgür Radyo* / Çevre Radyo ve dikkatimizden kaçan ismini sayamadığımız
Gazete ve Dergi ve Radyolara Haber Yapan Tüm Dostlarımıza teşekkürler...

Kafkasya Yazıları'nın Çıkışı ile İlgili Tanıtım Kokteyl Yapıldı

Yandakı Resim; Dağıstan'dan gelen Dr. M. Magomedkhanov Musa Ramazan ve Sefer Aymergen

Üstteki Resim; Danışma Kurulu üyemiz, yazar ve çevirmenimiz Özalp Göneralp ile Sefer Aymergen

Yandakı Resim;

Semih S. Dağıstanlı
Özcan Sapan
Yaşar Bağ
Sefer Aymergen
M. Magomedkhanov
Tarık Cemal Kutlu
Esat Sarı
Ali Çurey

Kafkasya coğrafyasında yaşayan Abhaz-Abaza, Çeçen, Çerkes, Gürcü, Laz, Ubıh, Dağıstanlı ve tüm Kafkasya halklarının tarih, edebiyat, kültür ve sanatları konusunda telif ve çeviri makalelerden oluşan Kafkasya Yazıları yayın yaşamına başlamış bulunması itibarıyla 1. Levent Pimapen Kültürevi'nde tanıtım kokteyli düzenledi. Kokteyle çok sayıda dostumuz katıldı.

Üç ayda bir yayımlanacak Kafkasya Yazıları'nın tanıtım kokteyli daha çok Kafkasya konusunda araştırma ve incelemelerde bulunan değerli araştırmacı ve yazarların buluşması ve tanışması niteliğindeydi. Bu açıdan Kafkasya coğrafyasının sorunlarını irdeleyecek olan dergimiz vesilesiyle böyle bir konuya aracılık yapmanın ilk adımlarını atmış bulunuyor. ▲

Kafkasya İle İlgili Gazete, Kitap, Dergi ve Kasetler

Kitaplar, bize bu dünyada yalnız olmadığımızı söylerler; Başka insanların öykülerini, kendimize rastlamak umuduyla okuruz

Deda Ena

Gürcüce okuma-yazmayı öğretmeyi amaçlayan kitap bu alanda yayımlanan ilk kitap olma özelliğini taşıyor. Bu çalışma, bütün Deda Ena'lar gibi, Gürcü eğitimci İakob Gogebaşvili'nin Deda Ena'sını temel alıyor. Ancak Türkçe bilenlere Gürcüce okuma-yazma öğretmeyi amaçladığı için, diğer Deda Ena'lardan farklı yanları var: Sözcüklerin Türkçe karşılıklarının verilmesi, "Deda Ena'dan" başlığı altında verilen okuma parçalarının çevirilerinin de yer alması, harflerin yazılışlarının gösterilmesi, kısa bir sözlük içermesi.

Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü

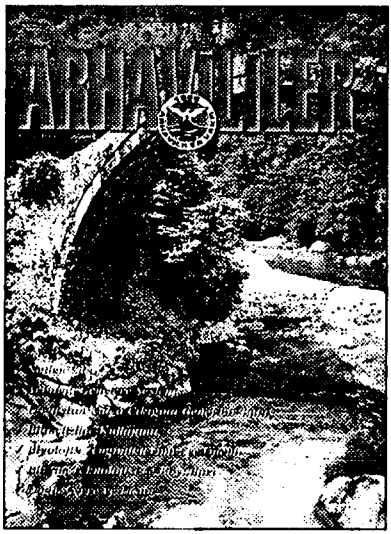
Türk Kurtuluş Savaşı'nda Çerkesler denildiğinde akla Çerkes Ethem ve Anzavur gelir ve her ikisi "hain" olarak hatırlanır.

Kurtuluş Savaşı'na katılan Çerkesler sadece ikisiymiş gibi düşünülür. Zira, okul kitapları bö-yle yazar.

Alışılmışın dışında bir yöntemle yazılan kitapla tarih bilginiz yenilenecektir. Bu coğrafyada yaşanan tarih bilginize Çerkeslerin tutumu/tavrı eklenecektir.

Muhittin Ünal
Cem Yayınevi, Cem Tarih Dizisi
256 Sayfa

Arhavililer

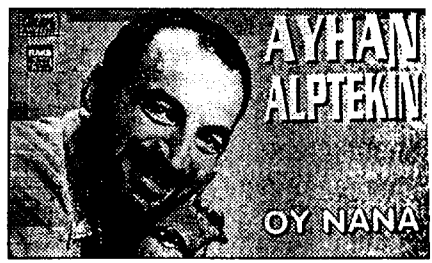
Arhavililer Vakfı adına 3 ayda bir yayınlanan ve merkezi Ankara'da bulunan derginin irtibat telefonu: (0312) 441 66 13

Ayhan Alptekin
Oy Nana

Ayhan Alptekin'in "Oy Nana" adlı kaseti, Pandora Müzik tarafından piyasaya sunuldu. Kaset şu parçalardan oluşuyor.

1- Liya Liya
2- Golahtı
3- Haram Olasın
4- Haydi Gidelim
5- Uyan Ali
6- Feli Deyiler Feli

1- Yetmiş Yaş
2- Mektup
3- Nasihat
4- Oy Nana
5- A Sigara Komomçı
6- Murtaza

Yeni Kafkasya

Genel olarak Kafkasya konusunda yayı yapan, Kafkasya ile ilgili aktüel ve taril konulara yer veren gazet 3 yıllık bir yayın hayatır dan sonra yaklaşık 6 a önce geçici olarak yayımı durdurdu. Gazete merke zinde konuyla ilgili çalış malar ise devam ediyor.

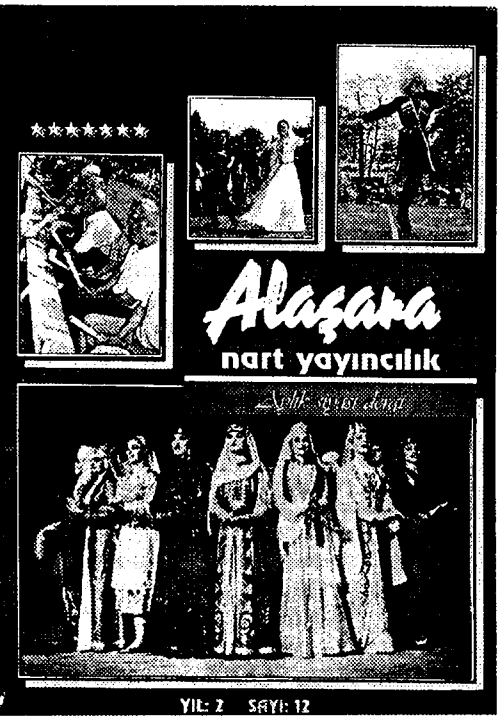
Yeni KAFKASYA

Adres:
Biçkiyurdu Sokak Nur
Han Kat 5
Cağaloğlu/İst.

Tlf: (0212) 511 54 54
Fax: 511 37 37

Alaşara

Nart Yayıncılık tarafından çıkarılan dergi, yayın hayatına iki yıl önce başladı. Kaf-

kasya konusunda yeni bir yayın çizgisi izleyen Alaşara, 12 sayı yayınlandı. Kitapçılarda ve derneklerde/temsilciliklerde bulunan dergi daha çok abone yöntemiyle ve doğrudan irtibata geçilerek sağlanıyor.

Abonelik işlemleriniz için bir telefon etmeniz yeterli.

Tlf: (0216) 418 67 32

Özgür Karadeniz

15 günlük ekonomi, politika, sanat, kültür, edebiyat, insan hakları vb. konularda yayın yapan gazete, daha çok Doğu Karadeniz yöresinde dağıtılıyor. Gazete Karadeniz yöresinde yaşayan emekçilerin sorunlarının yanısıra bu coğrafyada yaşayan diğer halkların da sorunlarını, eylemliliklerini ve mücadelelerini Karadeniz halkına ulaştırma amacını taşıyor.

ÖZGÜR KARADENİZ

Adres: Çarşı Mah.
Mısırlıoğlu Aralığı
No: 2/3 Trabzon
Tlf: (0462) 321 59 93

Argun

1991 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, 1992 yılına kadar 14 sayı yayınladı. Argun gazetesinin yayın danışmanı olan Tarık Cemal Kutlu, aynı zamanda Kafkasya Yazıları'nın da yayın danışma-

nı. Argun, Çeçen halkı üzerinde kültür, sanat, edebiyat, ekonomi ve aktüel konularda yayının yanısıra, genel olarak Kafkasya konusunda da yazı ve makaleleri içeriyor. Dergi yayın hayatına son verdi.
Tlf: (0212) 534 26 46 Tarık Cemal Kutlu

Çveneburi
Gürcü kültürünü, geleneklerini, yaşam biçimini, tarihini, ekonomisini ve Türkiye-Gürcüstan ilişkilerini ele alan dergi yayın hayatına devam ediyor.
Tlf: (0212) 231 08 04-233 56 82

Lazlar

Lazlardan, "Laz" adıyla, bir etnik topluluk olarak ilk kez bahseden 1. yüzyıl tarihçisi Plinius olmuştur. 2. yüzyıl tarihçisi Arrianus zamanında, Lazlar, Soxumi'den başlamak üzere Trabzon'a kadar olan bölgede yaşamaktaydı. Roma ve Bizanslıların "Laz" dedikleri insanlara, Gürcüler ve Abhaz-Abazalar, "Megrel" demekteydi.

Lazların en eski tarihleri, Kolheti yönetim ve kültür alanıyla yakından ilişkilidir. MS 1. yüzyıldan itibaren "Kolh" yerine "Laz" olarak adlandırılan Lazlar, önce Pontus Krallığı'na ve daha sonra da Roma İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık savaşı başlattılar.

Kitap; Lazların tarihi, dili ve kültürü açısından bir başvuru kitabı niteliğindedir. Laz Göçleri ve Nüfus Hareketleri, Lazların yaşadığı yörelerin eski ve yeni (değiştirilen) isimleri, İmeceler, Edebiyat, Törenler, Şenlikler, Eğlenceler, Çevre ve Yapı Tekniği, Atmaca, Çocuk Oyunları ve Geleneksel Yemekleri de içeren bu çalışma, bir çok açıdan Lazları anlatmaktadır.

Çiviyazıları, M. Recai Özgün,
214 Sayfa 19.5x13 Eb.

çveneburi

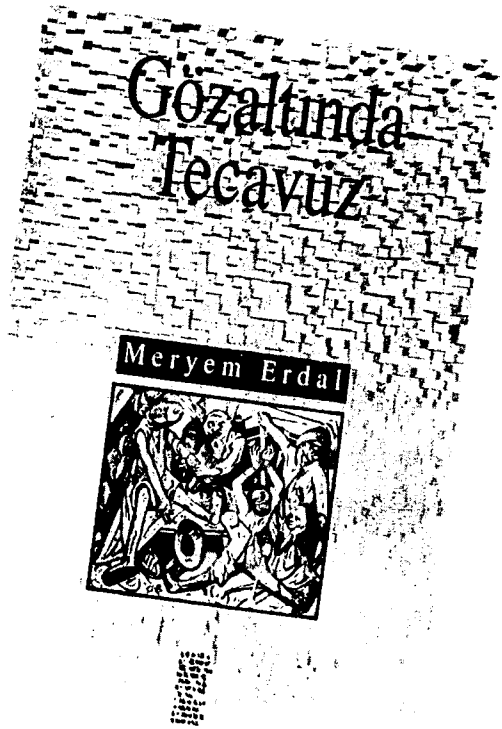

- ✔ Kafkasya'da Rusya Karşı Ekseni
- ✔ Bilinç Üzerine
- ✔ Gürcüstan ile Ekonomi ve Siyasal İlişkiler
- ✔ Dünya'nın Soylu Gelenekleri
- ✔ Rustavi Halk Dansları
- ✔ Geleneksel Gürcü Düğün Sofrası
- ✔ Türkiye'de Gürcü Köyleri
- ✔ Azerbaycan'da Gürcü Köyleri
- ✔ Adana'da Bir Gürcü Köyü
- ✔ Şavşat ve Köyleri
- ✔ Cansug Kahidze ile Söyleşi
- ✔ İberya Özkan ile Söyleşi
- ✔ Pridon Halvaşi ve Fakir Baykurt Şiirleri
- ✔ Herşeye Rağmen Simena
- ✔ Barhal'da Bahar
- ✔ Bir Abonelik Öyküsü
- ✔ Çemi Tha
- ✔ Bir Deda Ena'nın Düşündürdükleri
- ✔ Laz Alfabesi
- ✔ Sözlük
- ✔ Lazca ve Megrelce Üstüne
- ✔ Masal: Anne Kumru D. Gücü
- ✔ Haber/Yorum/Basın

Abone: Yıllık 1.000.000. TL. Abone bedelini 1612040 no'lu Posta çekine yatırıp makbuz fotokopisini adresinizle birlikte gönderiniz.

ÇVENEBURİ, Total Müşavirlik ve Mümessillik Ltd. Şti.
Hasalkargazi Cad. 59/6 Rişvanoğlu Apt. Harbiye-İstanbul Faks: 0212. 233 71 04

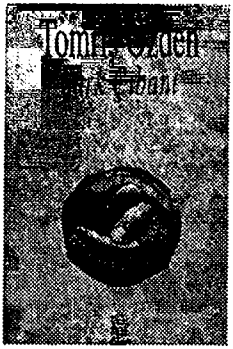
.... ve sonra yazı vardı

Tecavüz mağdurlarının çığlıkları yükselmeye devam ediyor. Artık Arjantin, Şili, Nikaragua, Bosna-Hersek, Bangladeş vb. ülkelerde olduğu gibi, tecavüz mağduru kadınların "istenmeyen çocuklar" dünyaya getirdiği, tecavüzün öteki yüzüyle de tanışıyoruz. Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilen ya da sessiz sedasız yaşamı sonlandırılan bu çocuklar "insanlık onuruyla" yüzleşmemizi sağlıyorlar. Olgunun ulaştığı düzey, yaptıklarımızın hatta yapacaklarımızın asla yeterli olmadığını/olamayacağını gösteriyor. Sorumluluklarımız her geçen gün artıyor. Devlet oldukça bilinçli bir politikayla işkenceyi ve onun bir parçası olarak tecavüzü uyguluyor. İşkence, insan onuruna ve insanlığa karşı bir saldırıdır. Tecavüzse onun içinde çok daha özel, çok daha yoğun bir şiddeti ifade eden örgütlü bir saldırıdır.

Tanıklıklara ve Belgelere Dayalı Bir Çalışma

Çiviyazıları

Şark Çıbanı
Tomris Özden

"Yamaçtan minicik kartopu yuvarlanıyor, büyüyor. Beni de beraberinde sürüklüyor. Gözkapaklarım ağırlaşıyor, yaşam-ölüm sürecinde gidip geliyorum... "Şizofren! Katil! Frengi! Tahkikat!", "Barış-Savaş" çığlıklarıyla uykuya dalıyorum. Çığ büyüyor, içinde yok oluyorum. Morg... Pamuklarla gizlenmiş bir yüz. Sır dolu, sımsıkı kapanmış bir ağız. Pamukları açıyorum. Nobetçi ikaz ediyor. Açtıkça üşüyorum. Ellerim tanıdık yüzünde dolaşıyor. Soğumuş yanaklarını öpüyorum. Beni ondan koparamıyorlar. Peşisıra yolculuklara gitmeye söz veriyorum. Ölüme ya da inançları(m) ile yaşamaya..."

Son günlerde siyasi cineyetlerin örtüsü bir bir aralanıyor. Yakın geçmişte öldürülen Albay Rıdvan Özden'in öldürülüşüne dair resmi beyanların tersi gelişmeler yaşanıyor. Tomris Özden, kocasının öldürülüşüne dair sorularıyla, "şaibeli öldürülmeye" ilişkin sorular sorarak yurttaşlık hakkını kullanıyor...

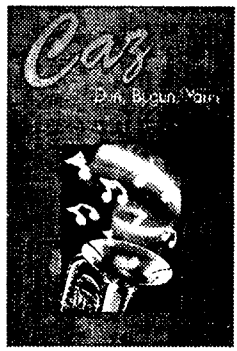
Şarlo
Bir Karakafa İçin Balad
A. Halûk Ünal

"Her birimizin içinde bir Şarlo yaşar."

Öykü yaşanmış bir olaydan esinlenerek yazılmıştır. Karısıyla birlikte Almanya'ya ekonomik nedenlerle (siyasal bir yalan söylyerek) iltica etmeye çalışan bir Türkun, batıya kendisini kabul ettirmenin bir yolunu ararken, "ünlü bir yoksul"un, —Şarlo'nun— kiliğına girmeye kalkışması günümüzün önemli karagüldürülerinden birini oluşturmaktadır. En önemlisi de kahramanımızın Şarlo'yu hiç tanımıyor oluşudur.

Onu bu davranışa iten, "kurnaz bir karakafanın" anma haftası vesilesiyle Şarlo'yu kullanmaya kalkması, Hasan'ın da, batının böyle bir yoksula verdiği öneme tanık olmasıdır.

Bir adım sonra ise "yeni kimliği" onu, "hüner satmak" gibi hiç tanımadığı bir konuma çağıracaktır.

Caz
Dün, Bugün, Yarın
Charlie Hore

Cazın yükselişi, siyah müziğin en etkin dallarından birisi olarak, yüzyılın ikinci yarısında siyah insanın yaşamındaki köklü değişiklikleri yansıtıyordu. Bu müzik, New Orleans, New York ve Kansas merkezli sehirli bir müziktir. Missisippi deltasıyla ya da Alabama'daki pamuk tarlalarıyla hiçbir ilgisi yoktu. Bu yolla para kazanmayı amaçlayan müzisiyenler tarafından yapılmaktaydı. Blues ya da Gospel şarkıcılarının çoğunluğunun tersine ve orta sınıf siyahların büyük çoğunluğunun küçümsediği bir tür olarak fakırlere hitap ediyordu.

Diğer bir deyişle, caz, köyde bıraktıkları müzikten farklı bir müziği dinlemek için para harcamaya hazır yeni bir siyah işçi sınıfı sayesinde doğdu."

Cazı tanımlayan en önemli karakter özelliklerinden birisi sürekli yenilik arayışıdır.

Çiviyazıları
Sakız Sk. Berkel Apt. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 - 347 05 62 - 347 34 64

Tamamı Kuşe 31x21.5 Eb.

Che
Bir Fotoğraf Albümü

"Guevara'nın hangi koşullarda öldüğünü bilmiyoruz. Ama ölümünden sonra cesedine yaptıklarına bakarak, eline düştüğü insanların kafa yapısı hakkında bir fikir edinebiliriz. Önce sakladılar cesedi. Sonra sergilediler. Sonra, bilinmeyen bir yere adsız bir mezara gömdüler. Sonra kazıp yeniden çıkardılar. Sonra yaktılar. Ama yakmadan önce, daha önce teşhis edilebilsin diye, parmaklarını kestiler. Bu bize onların, öldürdükleri kişinin gerçekten Guevara olduğundan kuşkulandıklarını düşündürebilir. Aynı biçimde bundan hiç kuşku duymadıklarını ama cesetten korktuklarını da düşündürebilir. (...) 10 Ekim'de yayınlanan fotoğraftan amaç, bir efsaneye son vermekti."

John Berger

Hiçbir yerde yayınlanmamış yüzlerce fotoğrafların yanısıra Biyoğrafi, Che hakkında yazılmış yazılar ve Che'nin Castro'ya Veda Mektubundan oluşuyor.

Latinoamericana
Bir Motosiklet Gezisi Günlüğü 1951/52
Che Guevara

Latin Amerika ve dünya devriminin efsaneleşmiş figürü Che bize "kahramanlar zamanında ölmeli" der gibidir. Bütün kahramanlar gibi Che'de, onu sevenler tarafından, "mistik öteki" konumuna yükseltilmiştir. Bunun sonucu olarak, Che'nin hayatının kahraman olmadığı bölümleri ile çok ilgilenilmemiştir. İşte "Motosiklet Günlüğü", kahramanın sıradan olduğu zamanları ele alan bir kitap olarak, kahramanı sıradanlaştırıyor. Ne ki, işte tam da bu noktada sıradan olan kahramanlaşıyor. Kızılderili dilinde Che'nin, "İnsan" anlamına da geldiği söylenir. Günlük, "insan Che"yi anlatan bir hatıralar kesiti olarak bize kahraman Che'ye ilişkin ip uçları veriyor. Okur bu ip uçlarının izini sürerek efsane Che'ye ulaşıyor.

Öyle ya Che, bir yolculuk imgesi değil de nedir?

Beyaz Ölümün Güncesi
Özcan Sapan

12 Eylül 1980'in üzerinden on yedi yıl geçti. Bir siyasal sistem olarak demokrasi, Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar söze döküldü; ancak, eşitlikçi ve katılımcı bir demokrasinin gerçekleştirilmesine yönelik her girişim de hiçbir dönemde olmadığı kadar kısıtlama ve baskılarla karşılaştı. Tıpkı Latin Amerikaülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de "gözaltında ölüm", "yargısız infaz", ve "kayıp" olayları giderek çoğaldı.

Güncede bu dönemin kurbanları anlatılıyor. Bu kurbanlar, ölüm kayıtlarında ya da kayıp listelerinde yer alan silik birer rakam olmaktan çıkartılarak, birer insan hayatı, içimizden birilerinin hayatı olarak betimleniyor. Dokusunu olayların doğrudan tanıklarıyla yapılan röportajlardan oluşturduğu Beyaz Ölümün Güncesi, belleksiz bırakılmak istenen toplumumuza yönelik bir "Unutma!" çağrısıdır da aynı zamanda.

Çiviyazıları

Sakız Sk. Berkel Apt. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 347 05 62 347 14 64

ABONE FORMU

YILDA DÖRT SAYI YAYINLANAN KAFKASYA YAZILARI DERGİSİNE ABONE OLMAK İSTİYORUM

ADI, SOYAD:..... YAŞ:.....

ADRES:.....

POSTA KODU:..... ŞEHİR:..... TEL&FAX:.....

ÖĞRENİM DURUMU:..... MESLEK:.....

..... Nolu Sayıdan Başlamak İstiyorum.

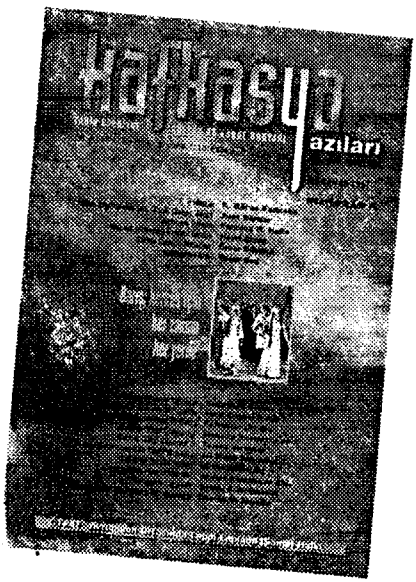
4 sayı için abonelik ücreti; 1.350.000 TL. Yurtdışı, 50 DM veya 55 Hollanda Florini

- TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
- TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
- Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kiymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
- DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Nolu hesaplardan birine yatırıp dekont fotokopisi ile birlikte adresimize yollayın veya faxlayınız.

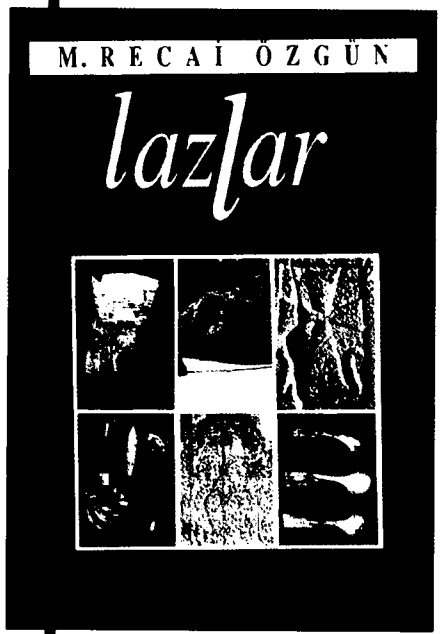
Adresimiz; Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6 / 9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Fax Numaralarımız; 0216. 349 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64

Lütfen fotokopı çekiniz

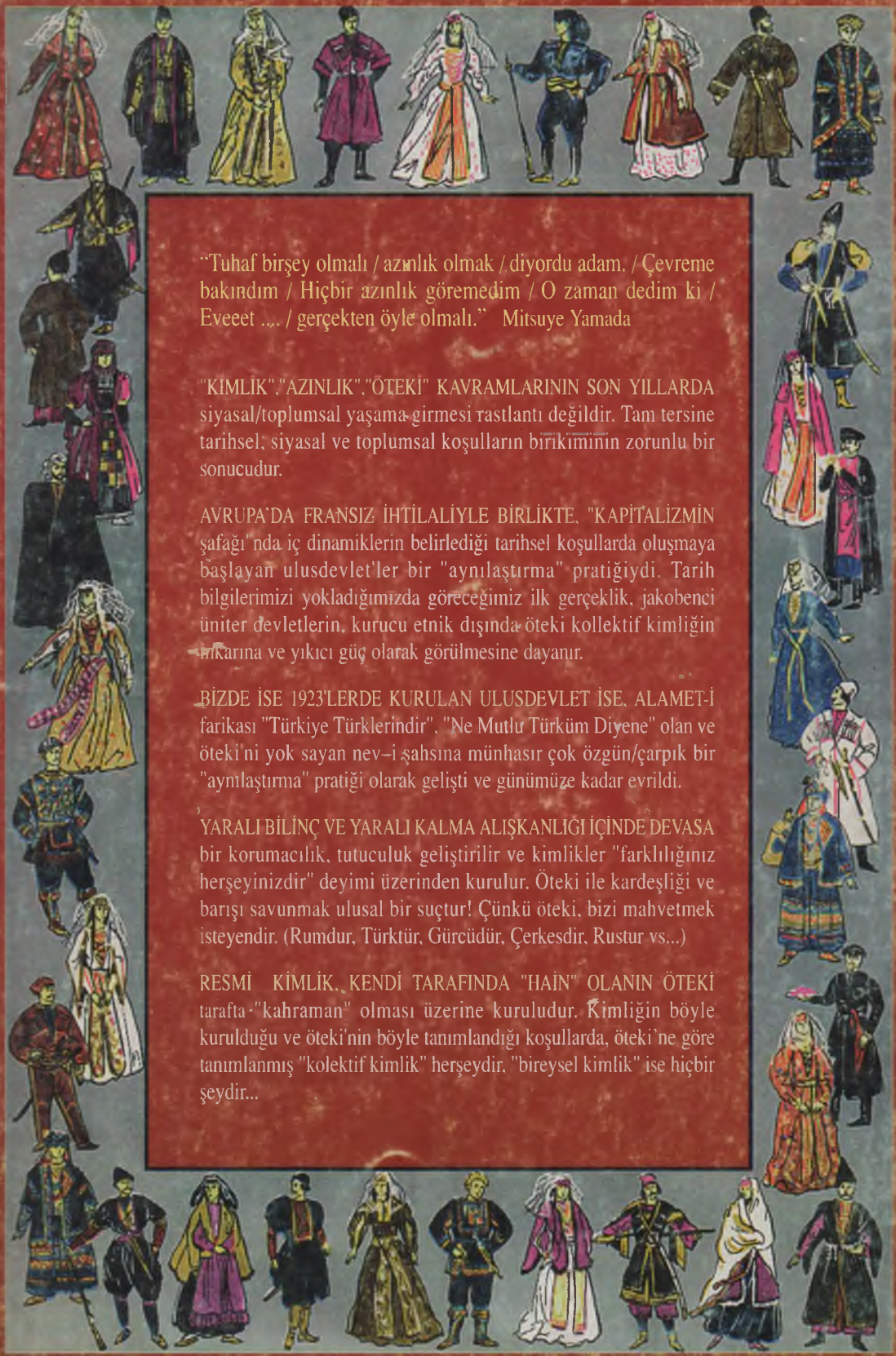
1. Sayıyı Bulamayanlar
Adresimizden Temin edebilirler.

Lazların tarihi, dili ve kültürü açısından bir başvuru kitabı niteliğindedir. Bu kitap, Laz göçleri ve nüfus hareketleri, lazların yaşadığı yörelerin eski ve yeni (değiştirilen) isimleri, İmeceler, Edebiyat, Törenler, Şenlikler, Eğlenceler gibi birçok açıdan Lazları anlatmaktadır.

Size en yakın kitapçıda

Çiviyazıları

"Tuhaf birşey olmalı / azınlık olmak / diyordu adam. / Çevreme bakındım / Hiçbir azınlık göremedim / O zaman dedim ki / Eveeet .... / gerçekten öyle olmalı." Mitsuye Yamada

"KİMLİK","AZINLIK","ÖTEKİ" KAVRAMLARININ SON YILLARDA siyasal/toplumsal yaşama girmesi rastlantı değildir. Tam tersine tarihsel, siyasal ve toplumsal koşulların birikiminin zorunlu bir sonucudur.

AVRUPA'DA FRANSIZ İHTİLALİYLE BİRLİKTE, "KAPİTALİZMİN şafağı"nda iç dinamiklerin belirlediği tarihsel koşullarda oluşmaya başlayan ulusdevlet'ler bir "aynılaştırma" pratiğiydi. Tarih bilgilerimizi yokladığımızda göreceğimiz ilk gerçeklik, jakobenci üniter devletlerin, kurucu etnik dışında öteki kollektif kimliğin inkarına ve yıkıcı güç olarak görülmesine dayanır.

BİZDE İSE 1923'LERDE KURULAN ULUSDEVLET İSE, ALAMET-İ farikası "Türkiye Türklerindir", "Ne Mutlu Türküm Diyene" olan ve öteki'ni yok sayan nev-i şahsına münhasır çok özgün/çarpık bir "aynılaştırma" pratiği olarak gelişti ve günümüze kadar evrildi.

YARALI BİLİNÇ VE YARALI KALMA ALIŞKANLIĞI İÇİNDE DEVASA bir korumacılık, tutuculuk geliştirilir ve kimlikler "farklılığınız herşeyinizdir" deyimi üzerinden kurulur. Öteki ile kardeşliği ve barışı savunmak ulusal bir suçtur! Çünkü öteki, bizi mahvetmek isteyendir. (Rumdur, Türktür, Gürcüdür, Çerkesdir, Rustur vs...)

RESMİ KİMLİK, KENDİ TARAFINDA "HAİN" OLANIN ÖTEKİ tarafta "kahraman" olması üzerine kuruludur. Kimliğin böyle kurulduğu ve öteki'nin böyle tanımlandığı koşullarda, öteki'ne göre tanımlanmış "kolektif kimlik" herşeydir, "bireysel kimlik" ise hiçbir şeydir...